

**"Sellaisii vaikeuksii ei oo olemassakaan,
ettei niistä selviytyis"
Erään työläisnaisen odysseia**

Jyväskylän yliopisto
Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta
Sosiologian ja sosiaaligerontologian
pro gradu -työ
Kesäkuu 2000
Eija Kaskiharju

**"Sellaisii vaikeuksii ei oo olemassakaan, ettei niistä selviytyis"
Erään työläisnaisen odysseia**

Tekijä: Eija Anneli Kaskiharju
Ohjaajat: professori Marjatta Marin ja professori Jyrki Jyrkämä
Tieteenala: Sosiologian ja sosiaaligerontologian pro gradu
Aika: Kesäkuu 2000
Paikka: Jyväskylän yliopisto
Sivut: 97

TIIVISTELMÄ

Tutkimuskohde on ollut yksi ainoa ihminen, joka halusi työläisnaisen tarinan. Tutkimukseen lähdettäessä keskeinen hypoteesi oli oma käsitykseni tutkittavan monivaiheisesta elämästä, sen vaikeuksista ja niistä selviytymisestä. Olen halunnut tuoda yhden ihmisen äänen ja kokemuksen esiin tässä työssä, joka jonkin verran poikkeaa valtavirran tutkimuksesta. Kysymys on myös mikrososiologiasta, jota jossain määrin nykyään tehdään. Tutkija itse osallistuu äänen muodostamiseen teorian ja metodien sekä osittain omien näkemystensä kautta. Subjektiiivinen näkökulma kulkee koko raportin läpi alusta loppuun.

Työläisnainen, Marja, kertoo tarinansa aina lapsuudesta tähän päivään saakka. Hän puhuu arkielämästä, ihmissuhteista, kokemastaan kurjuudesta, työstä, äitiydestä, käsityksistään ja kokemuksistaan. Analyysin pohjana on narratiivinen metodi, johon olen sijoittanut tutkittavan elämäntapahtumat, käsitykset ja kerronnan.

Työ alkoi marraskuussa 1998, jolloin ensimmäisen haastattelu nauhoitettiin. Aineistonkeruu kesti noin kahdeksan kuukautta, jonka aikana hain teoreettisia näkökulmia. Haastattelumenetelmä on sovellus syvähaastattelusta, teemahaastattelusta ja aktiivisesta haastattelusta. Annoin tutkittavalle vapauden tuottaa puhetta niin, että vain muutama teema-alue tai kysymys johti haastatteluja. Analyysi pääsi varsinaisesti alkuun heinäkuussa 1999. Analyysin pohjana on Liebllichin et al. narratiivinen metodi, jota olen soveltanut aineiston pohjalta. Koska kysymys on subjektiivisista valinnoista, jää monenlaisille päätelmille tilaa. Tässä tapauksessa yleistettävyydestä ei voi puhua; paremminkin voisi puhua yhden pienen tarinan tuomasta lisäsävystä ja yhden ihmisen äänen esiintuomisesta.

Avainsanat: narratiivisuus, tarina, elämäkerta, identiteetti, pieni kurjuus, selviytyminen, sukupolvi, elämäntapa, koti, elämänpolitiikka.

SISÄLLYS:

1	ALUKSI.....	3
2	JOHTOAJATUKSET	5
3	ELÄMÄ JA KOTI LÄHIÖSSÄ	7
4	TÄMÄN TUTKIMUKSEN TEOREETTISET KEHYKSET JA NÄKÖKULMAT.....	10
4.1	ARKIELÄMÄ, NARRATIIVISUUS JA TARINA.....	10
4.2	PIERRE BOURDIEUN TEORIA PIENESTÄ KURJUUDESTA.....	15
4.3	SUOMALAINEN SUKUPOLVI- JA ELÄMÄNTAPATUTKIMUS	18
4.4	ELÄMÄNPOLITIikka JA YKSILO	19
5	SYNTY- JA KEHITYSTARINA	21
5.1	AINEISTONKERUU - KAHDEKSAN KUUKAUTTA	21
5.2	LITTEROINTI JA TEEMOJEN KONSTRUOINTI.....	25
5.3	AKTIIVINEN HAASTATTELU	27
5.4	ELÄMÄKERTAHAASTATTELU JA VUOROVAIKUTUS	31
5.5	TUNTEIDEN KUOHUA	33
5.6	EETTISET KYSYMYKSET.....	36
6	NARRATIIVINEN METODI	38
7	HOLISTIS-SISÄLLÖLLINEN LUKUTAPA.....	43
7.1	LAPSUUDEN JULMAT KORPILAIT.....	43
7.2	VUOS NELJÄ KUUKAUTTA KOLME PÄIVÄÄ.....	45
7.3	J A NIIN MULLE KÄVI KUIN KOTIMAISISSA ELOKUVISSA.....	47
7.4	SE PETTYMYS JA SE SÄRKYN Y SYDÄN.....	48
7.5	MUN ELÄMÄHÄN ON IHAN HYVIN JÄRJESTYKSESSÄ	48
8	HOLISTIS-MUODOLLINEN LUKUTAPA	50
8.1	MÄ KUULUIN NIIHIN KASTITTOMIIN.....	50
8.2	KU MÄ HALUSIN OMAA ELÄMÄÄ	51
8.3	AIKUISTUMINEN JA SELVIITYMISEN EETOS	53
8.4	KOHTI PAREMPIA AIKOJA	57
8.5	SEESTEISYYTTÄ JA ELÄKELÄISMATKOJA	57
9	KATEGORIS-SISÄLLÖLLINEN LUKUTAPA.....	61
9.1	MÄ OLIN KOULUSSA IHAN TUMPELO.....	61
9.2	TYTTÖKODIN KAUTTA UUDELE URALLE	65
9.3	KOTI, TARHA JA TYÖ	67
9.4	MÄ OLIN NIIN KYPSÄ	70
9.5	OMAN ITSENSÄ HERRATTAREKSI.....	72
10	KATEGORIS-MUODOLLINEN LUKUTAPA	76
11	KESKUSTELUN AIHEITA	78
11.1	NÄKÖKULMA VALIDITEETTIIN JA RELIABILITEETTIIN	78
11.2	KOTI IHMISEN ELÄMÄSSÄ	79
11.3	IDENTITEETIN MONET MERKITYKSET	83
11.4	VAIKEUKSISTA SELVIITYMISESTÄ	87
11.5	MARJAN ELÄMÄNPOLITIikka	90
12	JÄLKIKIRJOITUS.....	91
	<i>Lähteet.....</i>	<i>93</i>

1 Aluksi

Tämä työ oikeastaan sai alkunsa jo vuonna 1984 junassa matkalla Moskovaan, jolloin tapasin Marjan. Oli helmikuu ja opiskelijabudjettini salli minun viettää muutaman päivän muissa maisemissa. Tavattuani Marjan arvelin hänen olevan mukavaa matkaseuraa ja ehdotinkin, että jakaisimme hotellihuoneen ja pitäisimme muutenkin toisillemme seuraa suuressa kaupungissa. Matkan jälkeen pidimme yhteyttä, joskus tiheämpään, välistä taas harvempaan tahtiin; toisinaan kävimme teattereissa, elokuvissa, Linnanmäellä tai muuten vaan toistemme tykönä.

Kun marraskuussa 1998 soitin Marjalle ja kerroin hänelle opinnoistani sekä lähestyvistä pro gradu -tutkielman aiheen valinnasta, tällöin sana sosiologia herätti hänessäkin innostuksen; hänellä tuntui olevan oikea näkemys siitä, mitä sosiologit käytännössä tekevät: haastattelevat ihmisiä nauhalle. Hän halusi ehdottomasti, että käyn häntä haastattelemassa, sillä "on mukavaa, kun joku kysyy asioita ja hän saa puhua ja nauha pyörii". Sitä paitsi hänellä olisi "niin paljon tieteelle annettavaa" ja hän halusi innokkaasti kertoa "työläisnaisen tarinan". Lupasin ottaa uudelleen yhteyttä, kunhan olin ensin saanut luvan ja ohjausta laitokselta.

Kun tiedustelin useammalta sosiologian laitoksen edustajalta, onko yhden ihmisen tutkiminen epätavallista tai jopa poissuljettua, sain kuulla sen olevan mahdollista mutta haastavaa. Aloitin melko pian koehaastattelulla, joka vaikutti onnistuneelta ja aloin pian harkita yhden ihmisen elämän tutkimista. Samalla tunsin pientä surua muiden mieltäni askarruttaneiden aiheiden ja ilmiöiden hautaamisesta ainakin toistaiseksi. Tiesin jo aiemmasta kokemuksesta, että Marja on ilmaisukykyinen ja hänen elämässään on tapahtunut paljon. Lainauksia tutkimuspäiväkirjasta koehaastattelun jälkeen:

7.12.1998

Näyttää siltä, että teen lopputyöni yhdestä ihmisestä. Kirjoitin kirjeen ja lähetän sen hänelle huomenna. Kiitän haastattelusta ja esitän toiveen, että saan haastatella lisää. Korostan kirjeessä vapaaehtoisuutta ja henkilöllisyyden salassapitoa. Tämä tutkimus on alkanut hieman päivävästaisista ja epätavallisista asetelmista; haastateltava on pyytänyt päästä haastatteluun, tarjoutunut vapaaehtoiseksi. Minun ei ole tarvinnut hakea haastateltavia tai tutkimuksen kohdetta. Miten löydän oikean tyyllilajin ja näkökulman työhön?

6.1.1999

Marja lähetti kortin ja pari valokuvaa, jotka hän otti ensimmäisen haastattelukerran yhteydessä. Hän kirjoittaa:

Onnellista Uutta Vuotta. Kiitos kirjeestäsi. Kirjoita vaan edelleenkin minulle ja minusta, sekä voit tulla "haastattelemaan" lisääkin jos haluat. Laitan sinulle tässä lellikkisi kuvat. En tiedä Jyväskylän os. Tavoittaakohan tämä kuitenkin sinut sieltä oikeasta kodistasi. Kaikkea hyvää elämääsi. Olkoon tämä uusi vuosi sinulle täynnä uusia kokemuksia ja ilon sekä onnen hetkiä.
Marja

Marjan kanssa yhteistyö on sujunut hyvin; hän on suhtautunut avoimesti ja luottavaisesti haastatteluihin ja tieteen maailman ilmiöihin ja omituisuuksiinkin. Tapaamisemme ovat olleet myös ystävyttämme syventävä prosessi. Marjan elämän tapahtumat ja niistä kerronnat ovat merkinneet minulle ikkunoita toisenlaiseen maailmaan ja kokemuksiin, jotka poikkeavat omasta elämästäni, kokemuksestani ja taustastani.

Tämä on Marjan tarina sosiologisessa viitekehyksessä tulkittuna. Hän on syntynyt vuonna 1946 uusimaalaisessa pikku kaupungissa, on kahden lapsen äiti, kolmen lapsen isoäiti ja ammatiltaan elintarviketyöläinen. Nykyään hän on eläkkeellä. Marjan elämässä on ollut paljon vastoinkäymisiä ja kamppailua, mutta myös miellyttäviä tapahtumia; tarina ei ole sukupolven elämänkululle kovin tyypillinen, mutta uskon hänen kuitenkin edustavan monia muitakin samankaltaisia kokemuksia kohdanneita naisia. Samalla on mahdollisuus myös tuoda valtavirrasta poikkeavaa tutkimusta esiin. Hänen tarinassaan on sankaruutta, jollaisena voidaan pitää erilaisista vaikeuksista, elämän karioista selviytymistä. Tässä työssä esiintyvien ihmisten nimiä, paikkakuntia ja tapahtumia on muutettu tutkittavan henkilöllisyyden ja hänen läheistensä suojaamiseksi.

Avainkäsitteet: narratiivisuus, tarina, identiteetti, pieni kurjuus, selviytyminen, sukupolvi, elämäntapa, koti, elämänpolitiikka.

2 Johtoajatukset

Kuinka saada kuuluviin yhden ihmisen ääni - hänen elämänsä, käsityksensä ja kokemuksensa menneestä, nykyisestä ja tulevastakin? Tavanomainen tutkimusongelma lähtökohta on jokin ilmiö, josta pyritään saamaan tietoa useamman ihmisen tai jopa suuren otoksen kautta. Mutta tällöin yksittäiset mielipiteet, kokemukset ja käsitykset vaikenevat ja ne häivytetään ehkä marginaalisina tai satunnaisina ilmiön kokonaiskuvauksen kannalta. Pyrkimykseksi muodostuu jossain määrin tavoittaa tai lähestyä objektiiviseksi kutsuttua todellisuutta. Jotkut ovat puhuneet suurista kertomuksista ja todellisuutta koskevan totuudellisen tiedon tuottamista.

Yhden ihmisen ääni on tarinaa subjektiivista todellisuudesta; se on pieni kertomus, jossa ihminen kuvailee mitä on ja selittää miten on. Samalla hän kertoo myös aikakaudestaan ja ajastaan, jossa hän on elänyt. Eräällä tavalla yhden ihmisen tässä tapauksessa kerrotun elämäntarinan voisi sanoa olevan oma ikkuna, josta avautuu hänen sen hetkinen maisemansa ja näkökulmansa. Tutkija pääsee käsiksi tuohon maisemaan vain kertomuksen ja narratiivisuuden välityksellä; kysymällä mitä ikkunasta näkyy ja jäsentämällä ja paloittelemalla kerrottu osiksi, jotta näkymää olisi mahdollista tarkastella jossain tieteellisessä diskurssissa.

Pienen kertomuksen ongelmana pidetään yleistämisen ongelmaa: ketä ja mitä se edustaa, jos sen on jotenkin yleistettävissä? Tässä tilanteessa voisi vedota postmodernin tutkimuksen luonteeseen eli sen kiinnostukseen poikkeuksellisesta, hetkellisestä ja ennustamattomasta. (Raunio 1999, 62.) Kuitenkin yhden ihmisen, keski-ikäisen työläisnaisen tarinassa on piirteitä, joihin voisi uskoa monien pystyvän samaistumaan ja on myös piirteitä, jotka tuntuvat vierailta omaan kokemukseen suhteutettuna. Kysymys on myös laadullisesta tutkimuksesta, jossa pyritään subjektiiviseen näkemykseen eli tuomaan esiin osallistujan näkökulma. Jari Eskola ja Juha Suoranta (1998, 17) lohduttavat, että objektiivisuus syntyy subjektiivisuuksien tunnistamisesta.

Marja Saarenheimo (1997, 12) jakaa elämäntarinan puhuttuun ja kerrottuun. Tutkittavan tarina on kerätty puhuttuna; näkökulmaksi on valittu narratiivisuus, jonka tulkintakehikko on Amia Lieblichin, Rivka Tuval-Mashiachin ja Tamar Zilberin

kehittämä analyysimenetelmä. Raunio (1999, 298) viittaa David Silvermaniin, jonka mukaan ihmisten kertomuksen elämästään ovat todellisuutta tulkitsevia konstruktioita. Niiden tuottamiseen kontekstin lisäksi vaikuttaa muun muassa se, että ihmisten kertomukset ovat sosiaalisten ja kulttuuristen tekijöiden määrittämää "esittämistä". Selviytyminen ja tasapainon löytäminen, elämänpolitiikka, olivat alun alkaen hypoteesit, jotka ovat johtaneet tämän tutkimuksen tekoa ja teoretisointia.

1990-luvulla alettiin puhua yhteiskuntatieteiden siirtymisestä postmoderniin tilanteeseen. Se asettuu vallinneen modernistisen paradigman ulkopuolelle, mutta ei tarjoa siitä paranneltua versiota. Postmodernin tieteen negatiivisen vaihtoehdon logiikka kehottaa tutkimusaiheiden uudelleen arvioitiin ja suuntautumaan modernistiselta tieteeltä huomaamatta jääneisiin aiheisiin. Postmodernin ajan tiedettä on sekä syytetty että kiiteltu relativismista; ei ainoastaan todellisuutta koskeva tieto ole relatiivista, vaan myös itse todellisuus muotoutuu eri diskursseissa erilaiseksi. Murrosaikana, jollaiseksi 1900-luvun loppua on kuvattu, totut luokitukset ja kategoriat eivät riitä yhteiskunnallisten ilmiöiden merkitysten ymmärtämiseen. Tällöin kvalitatiivisen tutkimuksen merkitys kasvaa, koska se on vahvoilla nopeiden muutosten tilanteessa. (Raunio 1999, 60-62, 296-297.)

Kun siirrytään 1980-luvun kokonaisuuksien ja kokonaista väestöä tai väestön osia kattavaan kuvaamiseen pyrkivästä tutkimuksesta 1990-luvulle, saavutaan ikään kuin erilaisen paradigman tuottamaan todellisuuteen. Nyt tuotetaan mikrohistoriaa, mikrososiologiaa ja mikrotiedettä yksittäisten ihmisten elämää ja näkökulmaa kuvaten. Tätä suuntaa edustaa muun muassa Vuokko Aromaan toimittama kirjaa uudenaikaisesta historiankirjoituksesta: *Lääkäri, lukkari, talonpoika, duunari*. Siinä kuvataan elämää Suomessa elämäntapatutkimuksen ja arkipäivän historian nimissä. Tavallinen ihminen on nostettu historian toimijaksi taustanaan talous, politiikka ja historia.

Marjan tarina on mikrososiologiaa, ja se on myös tunnistettavissa postmodernin pirstaleisen tutkimuksen tuotteeksi. Joku voisi sanoa, että kysymys on muoti-ilmiöstä, mutta se on kuitenkin ainakin jossain määrin linjassa sen tutkimuskäytännön kanssa, jota tällä hetkellä toteutetaan. Taustalla on se historiallinen hetki ja aikakausi, joita ei kuitenkaan korosteta, vaan annetaan Marjan tuoda esiin merkityksellisiä seikkoja itsensä kannalta.

Tässä työssä kaksi dialogia kietoutuu toisiinsa; Marjan oma kertoma ja se, miten tutkijana olen sen työstänyt. Marjan tarinan ainekset koostuvat kertovasta ihmisestä, narratiivisuudesta ja tarinasta itsestään. Tutkijan tarina on tutkimuksen syntyä ja luonnetta kuvaava kertomus, jonka aineksia ovat muun muassa aineiston keruuvaiheet, menetelmä, vuorovaikutus ja konstruktionismi. Dialogissa on kolme ääntä: kertoja, teoreettinen viitekehys ja päätelmät.

Liikkeelle lähtö tapahtuu kuvailevasta jaksosta Pierre Bourdieun tyyliin; siitä millainen Marjan elinympäristö ja elämän sisältö ovat tänä päivänä. Tällaista etnografista tapaa Bourdieu käyttää jokaisen haastattelulitteroinnin alussa kirjassaan *La misère du monde*. Tämän jälkeen seuraa tutkimuksen luonnetta ja syntytarinaa kuvaileva ja refleктоiva jakso. Analyysiosa vie melko suuren osan kokonaissivumäärästä, mutta se sisältää tutkittavan koko elämän erilaisissa viitekehyksissä nähtynä. Keskusteluosuuden olen jättänyt tarkoituksella avoimeksi ja pohdin enemmänkin sitä, mitä mahdollisuuksia on tutkia ihmistä ja hänen elämäänsä. Avoimuudella olen pyrkinyt tuomaan esiin sen, että päätelmien ja yleistämisen tekeminen eivät tässä tutkimuksessa ole keskeisiä. Tosin joitakin yhteenvetoja olen tehnyt Marjan elämän keskeisistä merkityksistä. Enemmän pyrin tuomaan esiin arkielämää ja sen kerrontaa. Tutkittavan oman äänen esiintuomiseksi lainauksia on viljalti.

3 Elämä ja koti lähiössä

Marja on vuonna 1946 syntynyt nainen, joka asuu Hakavuorella, itähelsinkiläisessä pääosin 1950-1960-luvuilla rakennetussa lähiössä. Rakennuksessa, jossa hän asuu, on neljä kerrosta ja kahdeksan rappua, ja hänen kotinsa sijaitsee ylimmässä kerroksessa, hissiä ei ole. Talo ja tontti ovat kaupungin omistuksessa. Rakennus on keltainen rapattu kivitalo, jollaisia on alueella useita. Bussipysäkki on lähes tulkoon ikkunan alla, elintarvikeliike sijaitsee heti kodin vieressä. Kadun toiselle puolelle on rakennettu uusia kerrostaloja, joiden tilalla oli ennen metsää. Metsää ja luontoa on alueella vielä nykyäänkin paljon. Se on pääasiassa asuinalue, teollisuusrakennukset sijaitsevat kauempana valtatievarressa. Meren rantaankin on lyhyt matka. Palvelut kuten kirjasto, terveyskeskus, kaupat, kampaamo, ravintolat ja posti ovat ostoskeskuksessa kahden bussipysäkin päässä Marjan kotoa. Hän on asunut tällä vuodesta 1974.

Marjan rapussa on kahdeksan asuntoa. Hänen oveensa nimen viereen on liimattu kissan kuva sekä käsinkirjoitettu lappu, jossa lukee "Ei mainoksia". Eteisestä johtaa neljä ovea eri tiloihin: makuuhuoneeseen vasemmalla, kylpyhuoneeseen suoraan eteen, keittiöön oikealla ja toinen ovi oikealla keittiön oven vieressä vie olohuoneeseen. Eteisen seinille hän on ripustanut joitakin matkamuistoja ja hevosenkengän oven yläpuolelle. Nurkassa on kaksi kävelykeppiä. Makuuhuoneessa on sänky, tuoli ja kirjoituspöytä, jolle on sijoitettu kirjoituskone ja lastenlasten kuvat, seinille hän on ripustanut piirustuksia ja enkelijulisteen. Sängyn vierellä on iso kiinalaisten tavaroiden kaupasta hankittu puinen, koristeltu arkku. Makuuhuoneen ikkunasta avautuu näkymä talojen yli metsään ja merelle. Keittiön seinälle on ripustettu muun muassa myyjäisistä ostettu taidelautanen, matkamuistoja ja niin sanottu merkattu liina, jonka taakse Marja on piilottanut keittiöpyyhkeet. Liinaan on kirjailtu tyttö ja tuulimylly ja se on peräisin hänen lapsuudenkodistaan. Pöydällä on ruudullinen liina ja kuivakukka-asetelma sekä lääkkeitä ja luontaistuotteita. Liesi toimii kaasulla. Kaapistot näyttävät alkuperäisiltä ja materiaaliltaan ne ovat maalattua puuta. Ikkunasta näkee etelään ja lähiön vanhimpaan osaan päin, jonka takana on teollisuusalue muutaman kilometrin päässä.

Olohuoneessa Marja viettää paljon aikaa; siellä on uusi televisio ja videonauhuri yhdessä nurkassa, äskettäin ostetut nahkasohvat toisiaan vastapäätä, joiden väliin on sijoitettu lasipintainen matala pöytä. Pöydällä hän pitää usein puhelinta katsoessaan televisiota, mutta pitkän johdon takia hän voi liikutella sen sijaintia. Television päällä seisoo kaksi samurai-nukkeja. Yksi sohvista on Marja valtaistuin. Sohvien väri on vihreä, samaa väriä on myös ikkunan verhokangas. Olohuoneessa on useita viherkasveja, seinillä tauluja, seinävaate, piirustuksia, peili, suuri kuparilautanen ja todistus venäjäksi käynnistä Šolovetskin luostarissa. Seinien pintamateriaali on kuviollista tapettia. Toisessa nurkassa on puinen pöytä, jonka päälle on sijoitettu isompia matkamuistoja kuten Neuvostoliitosta ostettu puuveistos, joka on saanut nimen "Väinämöinen nuorena" sekä ystäviltä saatuja lahjoja. Olohuoneesta pääsee pienelle etelänpuoleiselle parvekkeelle, joka on tyhjä. Marjalla on myös lemmikkikissa, Sokrates, joka vaikuttaa ystävälliseltä ja hyvinvoivalta. Mutta yksi seinä on vapaana, jota peittämään Marja on aikonut tulevaisuudessa hankkia Lundia-hyllystön. Ikkunasta avautuu rauhallinen näkymä taloineen ja puineen. Vuokraa Marja maksaa noin 1800 markkaa kuukaudessa, joka on puolet hänen nettoeläkkeestään. Tämä kaksio merkitsee Marjalle Kotia isolla K-kirjaimella.

Lapsuuden kotiaan Marja kuvailee näin:

Niin se oli semmonen pitkänmallinen rakennus... [ ]. Niin se keskimäinen huoneisto oli meidän. Oikeastaan se ei ollut huoneisto. Siinä oli pitkä kapee eteinen, missä säilytettiin kaikenlaista tavaraa. Se oli noin puoltoista metriä leveä ja kolme neljä metriä pitkä ainakin. Sitten oli hellahuone, missä oli kun ovesta tulee oikealla heti hella ja iso muuri... tai se iso muuriuuni ja sitten hella. Sitten kun mennään sitä seinää on jonkun näkönen tiskipöytä olevinaan, koska mun eno oli hyvä käsistään. Sitten tulee mummun sänky, sitten tulee ikkuna, sitten tulee lipasto, sitten tulee Ollin sänky, Olli asu meillä vähän aikaa, sitten tulee komero. Ja sen komeron jälkeen ennen ulko-ovea on mun vanerista tehty hieno kirjoituspöytä, jonka mun eno oli myös tehnyt. [ ] Ja mun oli siinä mummun ja ikkunan välissä tuolisänky, missä nukuin. [ ] Pöytä on semmonen iso ruskea puupöytä, oli keskellä lattiaa. Ja se piironki oli semmonen peilipiironki, kun oot nähnyt soikeita peilejä kirpputorilla. Räsymatot meillä oli. Ja siinä tiskipöydän kulmalla oli jossain ne vesiämpärin pidetty ja siinä alhaalla oli puulaatikko. Se oli pelkkä pöytä, mitä sanottiin tiskipöydäksi. Että metalli laitettu siihen päälle. Senkin oli mun eno nikkaroinu. Pelakuuta ikkunalaudalla. Mä päätin silloin, että mun lasiin ei tuu ainoatakaan pelakuuta eikä oo ollut. Eikä hämäränhyssyä vietetä.

Litterointimerkinnot:

[ ] poistettu tai lisätty osuus, asian ja yhteyden selventäminen
alleviivaus painotettua puhetta
... pohdintaa tai lause jää kesken

Millainen on Marjan elämä tällä hetkellä? Tähän olisi mahdollisuus luoda katsaus, mitä Pierre Bourdieu kirjoittaa sosiaaliluokista ja kulutustottumuksista eli kuinka taloudelliset ja sosiaaliset tekijät määräävät ihmisen makutottumuksia ja valintoja. Tätä käyttäytymistä määrittävää rakennetta hän kutsuu termillä habitus, jonka kautta tietty elämäntapa syntyy ja ylläpidetään. Sosiaalinen luokka määräytyy myös luokkahabituksen kautta, joka normaalisti liittyy ihmisen sosiaaliseen asemaan. Kulutusvalintojen avulla ihmiset erottautuvat toisistaan ja muodostavat kaltaisiaan ryhmiä, joihin sosiaalistuvat. (Bourdieu 1984, 101-102, 260, 466.)

Jätän kuitenkin tämän tyyppisen analyysin tekemättä. Marjan elämää ja makuvalintoja en tarkastele erottautumisen ja kulutuksen kannalta vaan pyrin pelkästään lyhyesti kuvaamaan aluksi hänen kotiaan etnografisesti. On kuitenkin totta, että hänen omistamansa kulutus-, merkki- ja muut hyödykkeet ovat vähäisiä, eikä hän niistä edes välitä, vaan hän kokee ne elämänlaatua lähes estävinä tekijöinä. Marjan elämään kuuluvat lapset ja lastenlapset, kissa ja toisinaan aviomies, joka asuu eri paikassa. Aktiviteetteihin kuuluvat myös kirjallisuus, teatteri sekä elokuvat. Erään hengellisen yhdistyksen toiminnassa hän on ollut jo pitempään melko aktiivisena jäsenenä mukana. Lisäksi hän on osallistunut kirjoituskilpailuihin ja voittanut niistä pieniä palkintojakin.

4 Tämän tutkimuksen teoreettiset kehykset ja näkökulmat

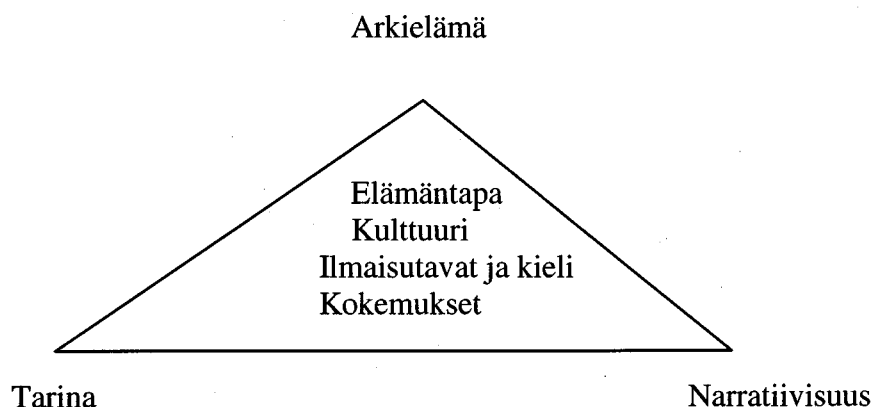
4.1 Arkielämä, narratiivisuus ja tarina

Keskeisiä näkökulmia ovat elämä, narratiivisuus ja tarina, jotka muodostavat alla olevassa kuviossa 1 kuvatun kertovan ihmisen (homo narrans) teoreettisen konstruktion. Metatason käsitteellisessä konstruktiossa homo narrans kuviossa 2 sisältää kuvauksen sosiaalisesta todellisuudesta, kertojan ja yleisön suhteesta sekä identiteetistä ja persoonasta. Kertomuksiin ja narratiivisuuteen on useita lähestymistapoja. Aihetta voi lähestyä fiktiivisten tarinoiden (Satu Apo), elämäkertojen, muistelemisen (Marja Saarenheimo), kulttuurin jne. näkökulmasta.

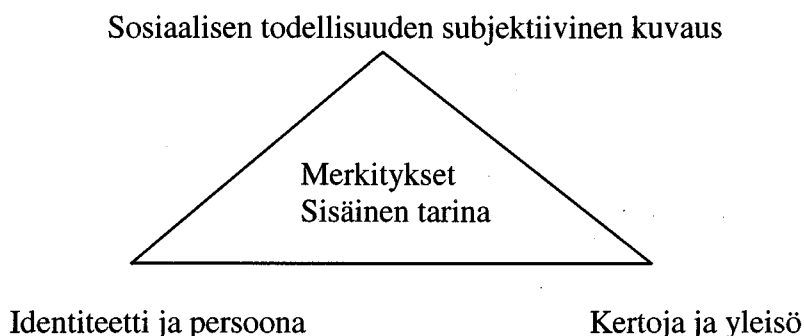
Marja on tarjoutunut kertomaan elämästään, jota hän itse luonnehtii työläisnaisen tarinaksi. Tästä näkökulmasta on lähdetty liikkeelle ja siihen myös kietoutuvat hänen elämänsä tapahtumat. Marja itse päättää, millaiseksi hän ikkunastaan avautuvan maiseman kertoo. Termejä tarina ja kertomus sekä narratiivisuus ja tarinallisuus käytän synonyymisesti lähtemättä pohtimaan niiden mahdollisia semanttisia eroja.

Kuvioiden käsitteet ovat peräisin narratiivisuuden ja elämäkerrallisuuden tutkijoilta, joiden ajatuksia ja teoretisointia esittelen sivuilla 11-15.

Kuvio 1. Homo narrans

Kuvio 2. Metatason homo narrans

Narratiivisen ja elämäkerran käsitteet ovat tulleet yhä näkyvimmiksi sosiaalitieteissä, kirjoittavat Lieblich, Tuval-Mashiach ja Zilber (1998, 1-5). Kuhnilaista käsitettä lainaten voidaan puhua narratiivisesta vallankumouksesta tutkimuksessa ja eri tieteenaloilla kuten psykologiassa, kasvatuksessa, sosiologiassa ja historiassa. Tämä tutkimus eroaa positivismista siinä, että se ei oleta yhtä absoluuttista totuutta inhimillisessä todellisuudessa vaan uskoo pluralismiin, relativismiin ja subjektivismiin. Narratiivisen tutkimuksen materiaaleja ovat muun muassa elämäkerrat ja henkilökohtaiset kirjeet. Tutkimustapa soveltuu esimerkiksi sosiaalisten ilmiöiden tai historiallisten aikakausien tarkasteluun, kohorttien ja elämäntavan tutkimiseen. Usein vähemmistöt saavat äänensä kuuluville tätä kautta. Elämästään kertominen tai elämäntarinan kehittäminen nähdään psykologiassa paranemisprosessin ytimenä.

Yksilö koostaa tarinansa subjektiivisesti - ihmisen muistia ei voi pitää luotettavana, mutta se on herkkä osoitin, kun yksilö konstruoi ulkoisia tapahtumia elämässään. On tehty myös ero totuuden ja henkilökohtaisen totuuden välillä; todellisuus näyttäytyy eri tavalla eri ihmisille. Eletyn elämän objektiivista esitystä ei voida pitää toteutettavana vaatimuksena. (Andrews 1991, 64-65, 67-68.)

Ihmiset ovat luonnostaan tarinan kertojia. Tarinoiden merkitys on luoda yhtenäisyyttä ja jatkuvuutta omiin kokemuksiin; ne ovat keskeisiä kanssakäymisessä ja viestinnässä. Kertomukset ovat tie ihmisen sisäisen maailman ymmärtämiseen. Niiden avulla voidaan saada tietoa muun muassa identiteetistä ja persoonallisuudesta. Monet tutkijat ovat jopa sitä mieltä, että kerrotut tarinat ovat ihmisten identiteettejä sellaisenaan. tarinat matkivat elämää, ilmaisevat sisäistä todellisuutta, muovaavat ja rakentavat kertojan

omaa persoonallisuutta ja todellisuutta. Tarinat eivät välttämättä ole todellisuuden tarkka ja täydellinen kuvaus. Ne rakentuvat tiettyjen elämässä sattuneiden tosiasioiden ympärille, joiden kerronnassa yksilöllisyys ja valinta korostuvat. Elämäntarina on hypoteettinen konstruktio, joka muuttuu, vaihtelee ja kehittyy ajan ja kontekstin myötä. Tarina sellaisenakin heijastaa, konstruoi ja välittää yksilöllisiä ja kulttuurisia merkityksiä. (emt. 1998, 7-9.) Elämäntarinoiden on ajateltu olevan myös pääsy tutkittavien yksilölliseen tai sosiaaliseen todellisuuteen. On myös ajateltu niiden olevan omaa itseä koskevan teorian tai "ontologian" tuottamista tai peräti yksilön identiteettiä. Dan McAdamsin mukaan elämän merkitys punoutuu elämäntarinaan. Kokemuksista konstruoidaan tarina, jolla on alku, keskikohta ja loppu. Juonellisuuteen ja esteettisyyteen pyrkiminen ovat osa tarinan muodostamista. Charlotte Linde puolestaan pitää elämäntarinaa kerronnallisena ja vuorovaikutuksellisenä yksikkönä, joka syntyy kertojan ja yleisön välillä. (Saarenheimo 1997, 13-15.)

Sosiaalisen konstruktionismin näkökulmasta inhimilliset merkitykset syntyvät tai synnytetään kulttuurin puhekäytännöissä eli diskursseissa. Tämä näkökulma tekee niistä julkisia ja yhteisiä ja myös yksittäisten ihmisten elämäkerronnassa puhuvat kulttuurin eri diskurssit. Yksilöllisten kokemusten ilmentämisen kautta puhujan kulttuurinen kokemus tulee esille. Elämäkerrallinen tutkimushaastattelija toimii kuin narratiivinen analyttikko-kuuntelija, joka tuottaa ja edustaa tiettyä ajattelutapaa, sukupuolta, ikäryhmää, koulutusta, alakulttuuria ja teoreettista näkökulmaa. Elämäkerrallinen ajattelutapa houkuttelee tutkijan lähes vääjäämättömästi yhtenäisten ja johdonmukaisten tarinoiden jäljille. Psykoanalyttisesti orientoituneet kirjoitukset näkevät puhujan ja kuuntelijan roolin terapeuttisena tapahtumana, jossa elämäntarina sellaisenaan ei ole merkityksellisin seikka. (emt. 1997, 18-20.)

Kulttuuris-psykologisessa mielessä tarina voidaan ymmärtää kielellisenä resurssina, jonka puhuja kutsuu esiin ja joka samalla säätelee yksilöllisten kokemusten jäsentämistä. Elämäntarina voidaan nähdä myös eräänlaisena kertomuskokoelmana, jossa kerrotut tarinat ovat eri tavoin suhteessa sekä sisäistettyyn mielikuvastoomme että kulttuurissa eläviin diskurssimuotoihin. Arkipuheen näkökulmasta tarinat ovat diskursiivisia konstruktioita, keskusteluun sisältyviä narratiivisia tihentymiä, joilla on aina joku vuorovaikutuksellinen tehtävä. (emt. 1997, 75-76.)

Satu Apo (1998, 62-63) kirjoittaa, että kertomus on formaalisen kertomusskeeman mukaisesti rakentunut kuvaus tapahtumasta tai tapahtumasarjasta. Kysymys on ihmisen toiminnan kuvaamisesta, jossa käytetään seuraavia kategorioita: tapahtumien puitteiden ja taustan määrittely, tapahtuma tai tapahtumasarja ja sen tulos, sekä kertojan arviointi kerrotuista tapahtumista. Kertomus ilmenee teksteinä, joita ovat puhutut, laulettu, kirjoitetut, piirretyt, filmatut ja tanssitut kertomukset. Äännetaso on verbaalissa kertomuksessa alimpana ja seuraavaksi tulee lauseopillinen taso syntaktisine ja semanttisine yksilöineen. Kolmas taso koostuu lauseista koostuvasta perusmerkitysten tasosta, joka on esitetty, toisinaan fiktiivinen todellisuus representoituine objekteineen eli kertomuksen "maailma" tapahtumineen, henkilöineen ja miljöineen.

Kertomuksessa on eroteltavissa komponenttikategorioita, joista tärkein on tapahtumarakenne eli juoni. (Apo 1998, 63-64 ja Saarenheimo 1997, 76-77.) Tähän rakenteeseen liittyvät sitä kehystävä aines eli tapahtumien ja toimijoiden, ajan ja paikan ominaisuuksien määrittely. Kertovasta diskurssista voidaan erottaa myös narraatio, kertojan toiminta. Kuvaajalla on omat erityisstrategiansa ja tekniset ratkaisut, joilla hän ohjailee kerronnan vastaanottajia ja välittää heille omaa tulkintaansa. Kertomuksen rajat ja eteneminen muodostuvat vuorovaikutuksessa. Kertomuksen aloittaa tiivistelmä tai esipuhe. Sitä seuraa orientaatio, jossa puhuja esittelee tarinan henkilöt, ajankohdan ja paikan sekä alkutilanteen. Tapahtumat yleensä kerrotaan menneessä aikamuodossa. Tarina tavallisesti päättyy coda-osaan eli ilmoitukseen tarinan päättymisestä.

Arkipuhetta ja keskustelukerrontaa tutkiva diskurssianalyysi näyttää tarjoavan varsin kehittyneitä tekniikoita, joiden avulla voidaan "paljastaa" puhujien tai kirjoittajien tuottamia merkityksiä sekä tekstin ilmissä olevia ajattelun malleja. On otettava huomioon kertojan asenne henkilöihinsä, ketä kertomus koskee ja keiden kannalta tapahtumat hahmotetaan, millaisia kannanottoja kertojalla on. Suullinen kertoja voi ilmaista kannanottojaan myös seuraavin keinoin: 1) suora kommentti ("paha sai palkkansa") 2) upotettu arviointi (jonkun henkilöihän suulla esitetty arviointi) 3) rakenteellinen painotus, jossa kertoja esittää tietyt kertomuksen osat yksityiskohtaisesti 4) toisto 5) kehystys arvottavien attribuutein esimerkiksi voimakkain adjektiivein 6) kielikuvat ja sanavalinnat kuten liioittelu ja understatement 7) tyyliilaji, esimerkiksi asiallisuus, affektiivisuus, ironia 8) paralingvistiset keinot kuten puhetempo, äänenkorkeus sekä ilmeet ja eleet. (Apo 1998, 72-73.)

Vilma Hänninen (1999, 13-15, 20) kirjoittaa, että ihminen tuottaa ja rakentaa elämänsä merkitystä muutostilanteissa tarinoiden avulla. Keskeistä on sisäisen tarinan käsite, jonka kautta elämän merkityksellisyys muodostuu. Yksilöllisten elämäntarinoiden tuottaminen on kuin kaunokirjallisten tarinoiden tuottaminen: molemmissa on kyse luovasta prosessista, joka toteutuu tietyssä sosiaalisessa kontekstissa ja saa aineksia aiemmasta kulttuurisesta traditiosta. Tarinallisuudella Hänninen tarkoittaa avointa keskusteluverkosta, jota yhdistää tarinan käsite. 'Tarinallisessa' tai 'narratiivisessa' tutkimuksessa narratiivin narratiivin käsitettä käytetään ymmärrysvälineenä. Tarinallisessa kiertokulussa on kolme tasoa. Kertomuksen käsite viittaa tarinan esitykseen merkkien muodossa. Sisäisen tarinan käsite viittaa ihmisen mielen sisäiseen prosessiin, jossa ihminen tulkitsee elämäänsä tarinallisten merkitysten kautta. Draaman käsite viittaa elävään elämään, toiminnalliseen prosessiin, jossa ihmiset pyrkivät toteuttamaan sisäisessä tarinassaan muotoilemiaan tarinallisia projekteja.

Sisäinen tarina on Hännisen (1999, 21-23, 49) mukaan prosessi, jossa yksilö tulkitsee elämänsä tapahtumia, mahdollisuuksia ja rajoja sosiaalisesta tarinavarannosta omaksumiensa tarinallisten mallien avulla. Tarinavaranto viittaa kaikkiin niihin tarinoihin, joita ihmiset kohtaavat sosiaalisessa vuorovaikutuksessa tai kirjojen ja tiedotusvälineiden kautta. Sisäinen tarina tarkoittaa yleisen ja yksittäisen, symbolisen ja aineellisen, kielellisen ja ei-kielellisen, julkisen ja ei-julkisen kohtaamisprosessia, jonka yhteydessä muodostuu uusia merkityksiä. Se ohjaa ihmisen toimintaa elämän draamassa ja muodostuu historiallisesti kehittyneiden elämäntilanteiden ja historiallisesti muodostuneiden tarinoiden ehdoilla. Draama on toiminnallinen prosessi, jossa ihminen toteuttaa sisäisessä tarinassa muodostamia projekteja. Sisäinen tarina on siis yksilön mielen sisäinen ja samalla sosiaalisesta ja kulttuurisesta vuorovaikutuksesta juontuva yksilölliseen kokemushistoriaan ankkuroituva elämäntilanteen jäsenysprosessi, joka muuttuu ja kytkeytyy motiiveihin ja emootioihin.

Kertomus on sisäisessä tarinassa muodostuvan elämäntapahtumien tulkinnan tuomista kielen tai muun symbolijärjestelmän piiriin. Kerronnassa sisäinen tarina ulkoistetaan ja ei-kielellinen tarina muotoutuu, reflektoituu ja jäsenyy sosiaalisen prosessin välityksellä. Ulkoistaminen antaa mahdollisuuden ottaa etäisyyttä tarinaan. Kerronnalla on myös erilaisia sosiaalisia seurauksia ja se on toimintana aktiivista, intentionaalista ja strategista. (Hänninen 1999, 55-56.)

Sisäisellä tarinalla on useita funktioita. Se jäsentää aikaa menneisyyden, tulevaisuuden ja nykyisyyden suhteen. Sen tehtävä on myös kiinnittää ihminen tiettyyn sosiaaliseen, historialliseen tilanteisiin sekä eri elämäntapoihin. Sisäinen tarina ilmaisee myös ihmisen identiteettiä, josta on olemassa erilaisia painotuksia. Se jäsentää ja seuloa kokemuksia tekemällä niistä merkityksellisiä kokonaisuuksia elämään. Se myös jäsentää syy- ja seuraussuhteita, joilla ihminen pyrkii ymmärtämään, selittämään ja ennustamaan elämänsä tapahtumia. Sisäisellä tarinalla on myös tehtävä arvojen artikuloinnissa, siten että todellisuuden ja arvojen välillä vallitsee jonkinlainen vastaavuus. Se myös toimii halujen suodattajana, toiminnan intentiona ja emootioiden muovaajana. (emt. 1999, 58-71.)

4.2 Pierre Bourdieun teoria pienestä kurjuudesta

J.P. Roos (1996, 141-154) esittelee Pierre Bourdieun yhden uusimmista teoreettisista näkemyksistä *Sosiologisen teorian uusimmat virtaukset* -kirjassa. Kyseessä on "pieni kurjuus", josta on julkaistu kirja vuonna 1993 (ransk. *La misère du monde*). Kysymyksessä on uudenlainen teoreettinen muotoilu entisten näkemysten pohjalta, sillä Bourdieu jakaa kurjuuden kahteen eri tasoon: olosuhteiden kurjuuteen (suuri kurjuus) ja suhteellisen aseman aiheuttamaan kurjuuteen (pieni kurjuus). Olosuhteiden kurjuutta voisi kuvata esimerkiksi elämä äärimmäisessä köyhyydessä tai pakolaisena ja suhteellisen aseman kurjuutta alempi sosiaalinen ja taloudellinen asema yhteisössä, johon elämän pakot tuovat mukaan omat haasteensa.

Bourdieu näkemyksen mukaan suhteellisen aseman aiheuttamaan kurjuuteen kuuluvat asumisen, työn, odotusten ja näkökulman kurjuus. Tavoitteena hänellä on ollut etsiä todellisuutta lähiöissä, kouluissa, maahanmuuttajien keskuudessa jne. Todellisuuden havaitsemisessa on siten hyväksyttävä näkökulmien moninaisuus, jonka avulla voidaan selittää asioita, mitä tässä maailmassa todella tapahtuu. Kiinnostavaa on se kärsimysten joukko, joka on seurausta intressien, suhtautumistapojen ja tyylien eroista. Perusideana tässä tutkimuksessa on se, että koko yhteiskunta kärsii tavalla tai toisella eikä pientä kärsimystä voi unohtaa suuren rinnalla. Bourdieu'ta voi syyttää myös populismista: hän ottaa silmätikukseen tavoilleen uskollisena pienen, kansasta irronneen eliitin. (Roos 1996, 145-146.)

Roos kirjoittaa (1996, 147-153) haastattelujen ryhmittelyistä. Lähiöteema sisältää työläisten, kauppiaiden, pikkurikollisten, nuorten ja maahanmuuttajien haastatteluja. Valtiota edustavat muun muassa poliisi, sosiaalityöntekijä ja tuomari. On myös teemat työn häviäminen ja työttömyys, maanviljelijät ja toimihenkilöt. Haastattelun ovat antaneet esimerkiksi huonon koulun opettaja, työtön näyttelijätär, maalaisvanhukset ja journalisti. Ihmiset puhuvat asuinalueiden kurjistumisesta, huumeista, lukutaidottomuudesta, kulttuurien ristiriidoista.

Kirjassaan *Maailman kurjuus* Bourdieun "palaa" etnografiaan, jota hän lähes ensi kertaa soveltaa oman yhteiskuntansa tutkimukseen, sanoo Roos (1996, 143). Tutkimus on saanut alkunsa Ranskan valtiollisen eläkekassan pyynnöstä tehdä perinteinen köyhyystutkimus. Tilastollisten otantatutkimusten sijasta hän päätti tehdä sarjan syvähaastatteluja, joiden avulla saataisiin selville, miten köyhyys todella koetaan. Työhön siis osallistui joukko riippumattomia tutkijoita ja siitä muodostui erilaisten haastattelutapojen, analyysityyppien, näkökulmien ja toisiinsa löyhästi liittyvien tapaustutkimusten mosaiikki. (emt. 1996, 143-144.) Perinteinen köyhyystutkimus ei suinkaan ole menettänyt merkitystään, vaan syvähaastatteluilla pyritään pääsemään kokemukselliselle tasolle. Sabourin haastattelussa Bourdieu sanoo, että huono-osaisuuden ja kärsimyksen syinä ovat julkisen vallan toimenpiteet tai niiden puutteet. (Sabour 1996, 248.)

Kirjaa on arvosteltu siitä, että pääosassa ovat tutkijoiden omat tulkinnat, vaikka haastateltavien annetaankin puhua. Ranskalainen sosiologian lehti on myös kritisoinut työtä ankarasti johdattelevuudesta, haastateltavien alistamisesta ymmärtämisen kautta sekä rikosten, väkivallan ja tappelujen hyväksymisestä. Arkiteorian hyväksyminen lähtökohdaksi ja kirjaajan roolin jättäminen sosiologeille on myös ollut kritiikin kohteena. Pääosassa esiintyvät erilaiset haastateltavat, joita yhdistää vain jossakin muodossa esiintyvä kurjuus. He eivät ole kurjia siinä mielessä kuin kurjuus usein esitetään: nälkää näkevinä, sorrettuina, marginaalisina, slummien ja katujen eläjinä. Suhteellisesta kurjuudesta kärsivinä esiintyy siirtolaisia, slumminuoria, taiteilijoita, pikkuporvareita ja virkamiehiä, siis koko sosiaalinen maailma.

Tiede & Edistys -lehdessä 1/97 Kalle Haatanen arvioi uusia kirjoja, joista yksi on artikkeli käsittelee *Sosiologisen teorian uusimpia virtauksia*. Kirjoittaja tuntuu kaipaavan yhteiskuntaluokkien käsittelyä teorioissa. Bourdieun muotoilemasta kurjuusteoriasta hän toteaa, ettei se ole varsinainen irtiotto luokkasosiologiasta vaan etnografisesti loitonnettu näkemys tavanomaisesta luokkareseptiosta. Hän myös väittää metodologian paljastavan yhteiskunnallisen epäoikeudenmukaisuuden säännöt, kurjuuden todelliset syyt. Metodina Bourdieu ja hänen tutkimusryhmänsä käyttävät kaiken kattavaa refleksiivisyyttä. Pienen kurjuuden teoria voidaan nähdä jatkumona luokka- ja stratifikaatiotutkimukselle tuomalla luokkaeroja esille uudella tavalla.

Sanana kurjuus ei ole suinkaan neutraali ja se herättääkin meissä kaikissa tunteita ja mielikuvia. *Nyky-suomen sanakirja* (1980) määrittelee sanan muun muassa surkeudeksi ja viheliäisyydeksi. Esimerkkeinä se mainitsee elämän, tämän maailman ja siveellisen kurjuuden ja puutteen. Yksi esiintynyt viite koskee myös marxilaista kurjistumisen kasaantumisteoriaa, jonka voi helposti kuvitella Bourdieun teoreettisen muotoilun yhdeksi näkökulmaksi. Kirjan haastatteluja lukiessa sitä ei voi olla sivuuttamatta, vaikka luokkateorioihin ei viitatakaan. Itse lisäksi määritelmiin vielä eri suuruiset vaikeudet, kärsimykset ja kamppailun, joita ihmiset joutuvat kokemaan. *Maailman kurjuudelle* on tyypillistä aloittaa jokainen jakso etnografisella osuudella eli ympäristön kuvauksella, siirtyä sieltä kotien ja ihmisten kuvaamiseen. Tämän jälkeen seuraa haastattelun litteroinneista olennaisimpia osia, mutta niiden sisältöä ei analysoida tai tulkita millään tavalla.

Rahkosen toimittamaan kirjaan tutustuin vuoden 1999 alkupuolella hakiessani teoriaa tutkielmaa varten. Bourdieun ajatukset alkoivat kiinnostaa ja tuntuivat soveltuvan helposti Marjan elämän taustalle. Miksi pienen kurjuuden teoria määrittelee hänen elämäänsä? Tämän seikan pohtimiseen käytin paljonkin aikaa. Onko minulla oikeus sanoa kenenkään elämästä näin? Onko se loukkaavaa tutkittavaa kohtaan? Tutkittava itse totesi näihin pohdintoihin, että tulkintahan on tutkijan oma näkemys. Koska tutkittava itse ei pahastunut teorian nimestä, sain tavallaan luvan teoretisoida tutkimusongelmaa tällä tavalla. Aloin myös miettiä oman elämäni pieniä kurjuuksia, jotka vastakkainasettelussa Marjan elämän kanssa ovat varsin erilaisia. Pienen kurjuuden käsite on myös hyvin subjektiivinen. Se myös konstruoi elämäkulun ja elämäkerran tutkimista omalla tavallaan.

4.3 Suomalainen sukupolvi- ja elämäntapatutkimus

Sukupolvi- ja elämäntapatutkimukseen Suomessa merkittävästi vaikuttanut J.P. Roos on tyypitellyt eri sukupolvet elämän kokemusten ja tapahtumien perusteella. Sukupolveksi määritellään sellainen ihmisryhmä, jolla on jossain mielessä ajallisesti yhtenäinen kulttuuritausta. Sen määrittely saattaa lähetä kohortin, ikäluokan määrittelyä: uusi sukupolvi muovautuu joka viides vuosi tai useamminkin. Ensimmäinen on *sotien ja pulan sukupolvi*, joka on syntynyt 1900-1918. Heidän kokemuksiaan ovat monenlaiset sairaudet, puute, sota, ponnistelut ja työnteko. Tarinoita leimaa kokemusmaailman rikkaus ja sisäinen elämänhallinta. Toinen sukupolvi, joka on syntynyt 1920- ja 1930-luvuilla, on nimetty *jälleenrakennuksen ja nousun sukupolveksi*. Heillä on yhteisiä kokemuksia edellisen ikäluokan kanssa, mutta ovat päässeet enemmän osallisiksi hyvinvoinnista. Keskeisiä elämäalueita ovat työ, asunto ja elämän suuri murros sodan jälkeen. *Suuren murroksen sukupolvi* on syntynyt sodan kestäessä tai sen jälkeen. Heidän lapsuuden kokemukset poikkeavat siinä, että se oli kehityksen ja optimismin aikaa. Työn teko ja maalta muutto ovat tälle sukupolvelle yhteisiä kokemuksia. Heillä ei elämässä ole sairauden, katastrofien, puutteen, äkillisten muutosten ja sotien kokemuksia. Tarinoille on tyypillistä maalta muutto, asunnon säästäminen, koulutusmahdollisuuksien avautuminen ja uutena ongelmana työttömyys ja hankalat ihmissuhteet. Neljäs on *lähiöiden, kaupungissa kasvaneiden sukupolvi*. (Roos 1985, 24-27, 33, 43-44, 46; 1988, 27, 204-205.)

Suomalaisessa sosiologiassa pääpaino on ollut kokemuksellisten sukupolvien rakentumisessa ja erottelussa, kirjoittaa Matti Virtanen (1999, 81-87.) Hän jatkaa, että harvoissa tutkimuksissa sukupolvea on pyritty työstämään käsitteenä. Karl Mannheim oli jo kuitenkin aiemmin kehittänyt sukupolven käsitettä sosiologisessa ja sosiaali-psykologisessa mielessä. Hänen ydinoivalluksensa sisältää väittämän, että sukupolvi on sosiaalinen side, joka yhdistää ja luo sisäisesti yhtenäisen ikäryhmän, joka joutuu konfliktiin toisen yhtenäisen sukupolven kanssa. Näin ollen sukupolven sisäiset jaot ovat yhtä tärkeitä kuin niiden väliset jaot. Pohjana on samanikäisten ikäpolvi, jolle jokin yhteiskunnallinen murros merkitsee yhdistävää avainkokemusta. Osalle avainkokemus muuttuu poliittisen mobilisaation lähteeksi ja tuloksena syntyy samaa kokemuksellista sukupolvea edustava ja yhteisten perusideoiden ja tunnusten yhteensitoma fraktio.

Yhteinen kokemus ei voi olla kokonaan yhteinen. Esimerkiksi 1960-luvun murrosmaalta muuttoineen, koulutustason nousuineen ja toimihenkilöistyminen on suurten ikäluokkien polvelle yhteinen kokemus, mutta samalla kuitenkin eri. Osa ihmisistä jäi maalle, kansakoulun varaan tai ryhtyi työläisiksi. (Virtanen 1999, 88.)

Elämäntapa on käsite, jonka avulla yritetään kuvata sitä, miten ihmiset elävät, käyttävät aikaa ja kuluttavat sekä millaista on hyvinvointi ja elämisen laatu. Elämäntavan voidaan sanoa muodostuvan yksilöiden, perheiden, sosiaalisten ryhmien, luokkien tai koko yhteiskunnan jäsenten kasvu- ja elinolosuhteiden, elämänvaiheen, elämäntoimintojen, keskinäisen vuorovaikutuksen ja tietoisuuden - arvojen, normien, elämää koskevien arviointien - muodostamasta järjestäytyneestä kokonaisuudesta. (Roos 1985, 31.)

4.4 Elämänpolitiikka ja yksilö

Elämänpolitiikka on yksi niistä uusista sosiologian käsitteistä, joilla on pitkä historia mutta jotka vasta nyt ovat osoittautuneet ajankohtaisiksi. Tietyissä mielessä kaikki elämänfilosofia ja keskustelu hyvästä ja oikeasta elämästä sitten Aristoteleen päivien on ollut elämänpolitiikkaa. Elämänpolitiikan merkityksen kasvu kytkeytyy yksilö- ja yhteisösidosten uudelleen muotoutumiseen ja markkinaperiaatteen tulemiseen yhteiskuntaelämässä. Yksilö on entistä paljaammin yhteiskuntaa vastassa ja hänen sosiaalinen, kulttuurinen, fyysinen ja elämäntavallinen liikkumapiiri jäsentyy uudella tavalla kuin vuosikymmeniä sitten. Traditio, suku, perhe, naapurusto ja työ eivät enää kiinnitä yksilöä samaan paikkaan samalla tavalla. (Roos & Hoikkala 1998, 9-10.)

Käsite elämänpolitiikka (life politics) on peräisin Anthony Giddensiltä. Sillä tarkoitetaan politiikkaa, jolla on tekemistä minän, identiteetin, itserefleksiivisyyden, elämäntavan, hyvinvoinnin ja elämäntavan kanssa eli oman elämän päätösten politiikasta. Roosin määritelmän mukainen ensimmäisen linjan elämänpolitiikka voisi liittyä hyvinvointivaltioon ja hyvinvointipolitiikan sijasta voitaisiin puhua elämänpolitiikasta, joka on muuttunut tärkeäksi ja ongelmalliseksi hyvinvointivaltion perusteiden muuttuessa. Toisen linjan mukainen elämänpolitiikka on yksilöllisiä valintoja, habitusta ja elämäntavallisuuden edellytyksiin vaikuttamista. Kolmannessa vaihtoehdossa toimijat ottavat huomioon ratkaisujensa riskit. (Roos 1998, 20, 22-23.)

Giddens itse on sitä mieltä, että elämänpolitiikan viimekäden tavoitteena on onni. Roos ei lähde kannattamaan tätä linjaa ja katsoo, että yhteiskunnan on asetettava rajoja sille, miten onnea voidaan hakea. Erik Allardtin tuotannossa elämänpolitiikan teemoilla on tärkeä osuus. Hän paloittelee käsitteen neljään osaan: having (elintaso), loving (yhteisyyssuhteet) ja being (itsensä toteuttaminen) sekä vielä doing (toiminta). Allardtin hyvinvointikäsite korostaa elämän aineellista perustaa, sosiaalisia suhteita ja yksilöiden omaa itsensä toteuttamista ja muuta toiminnallisuutta. (Roos 1998, 24-25.)

Allardt (1998, 38-43) tutki 1970-luvulla Pohjoismaiden elintasoja ja elämänlaatua. Tuolloin syntyi kolmijako having, loving ja being. Hän halusi tutkia subjektiivisia kokemuksia ja asenteita. Having-kategoria ilmaisee elintason objektiivisia ja subjektiivisia indikaattoreita. Loving-kategoriassa yhteisyyttä mitattiin ystävien lukumäärällä, kontakteilla paikallisyhteisössä sekä perheen ja suvun jäsenten kanssa. Pian ilmeni, että yhtä tärkeitä olivat myös työyhteisö ja yhdistykset; monen ihmisen keskeiset kontaktit liittyivät juuri työyhteisöön. Tutkimuksesta puuttuu kuitenkin useita yhteisöllisiä tekijöitä kuten esimerkiksi maakunnat, vähemmistöryhmät, uskontokunnat ja poliittiset suuntaukset.

Allardt (1998, 44-45) jatkaa being-kategoriasta eli ihmisenä olemisesta. Erittäin tärkeä tarve ihmisessä on identiteetin muodostaminen. Tätä kategoriaa mitattiin neljällä indikaattorilla: 1) arvonnanto tunnustuksen saamisena, 2) korvaamattomuus, 3) poliittiset resurssit ja 4) mielenkiintoinen vapaa-ajan toiminta.

Haluan myös tuoda esiin Charles Taylorin, joka edustaa ns. kommunitaristista kantaa. Hän korostaa autenttisuuden periaatetta, jolla hän tarkoittaa kaikkea muuta kuin triviaalia minä-kulttuuria. Autenttisuus merkitsee sosiaalisia suhteita ja yhteisöllisiä velvoitteita, joiden avulla määritämme identiteettimme. Modernista ei-traditionaalisesta yhteisöllisyydestä tuleekin syvempää ja aidosti eettinen kuin perinteisestä yhteisöllisyydestä. Autenttinen yhteisöllisyys on juuri kommunitarismin suuri ideaali. (Roos 1998, 27-28.)

Giddensin sosiologian keskeisiä teemoja on myös 'toiset mahdollisuudet', joita elämänpolitiikan pitäisi edistää elämässä. Ihmisten ei tule olla sidottuja vain yhteen elämäntapaan ja yhteen ainoaan vaihtoehtoon, vaan he voisivat "aloittaa uudelleen"

missä vaiheessa ja tilanteessa tahansa elämässään. Hän ottaa esimerkin työttömyydestä eräänlaisena uutena mahdollisuutena. Hyvinvointivaltion tulisi siis tähdätä sellaisiin toimintoihin ja rakenteisiin, jotka mahdollistavat sisäisen tasapainon, kohtuulliset elämäntavat, itsensä toteuttamisen tunteet ja hyvät ihmissuhteet. (Roos 1998, 29-30.)

5 Synty- ja kehitystarina

5.1 Aineistonkeruu - kahdeksan kuukautta

Haastatteluja, joiden luonteeseen ja rakentumiseen palaan tuonnempana, syntyi kuusi. Kukin niistä on vähintään tunnin mittainen ja litteroituna ne ovat 13-20 sivua. Haastatteluista viisi tapahtui Marjan luona ja yksi hänen omasta aloitteestaan minun kotonani. Jokaisen tapaamisen sovin etukäteen puhelimitse ja joskus tarvittiin useampiakin yhteydenottoja yhteisen ajan löytämiseksi. Kertaakaan en kokenut, että tapaamisen järjestäminen olisi ollut Marjalle vastenmielistä tai hankalaa, vaan tunsin hänen olevan motivoitunut tapaamisiin ja keskusteluihin. Usein tapaamisten jälkeen lähetin kiitoskirjeen tai -kortin, jossa kerroin tulevista suunnitelmistani.

Nauhoitetun aineiston keruu kesti kahdeksan kuukautta - marraskuusta 1998 heinäkuuhun 1999. Ensimmäinen haastattelu oli eräänlainen koehaastattelu, joka näin jälkikäteen nähtynä onnistui yli odotusten, vaikka nauhuri pysähtyiikin kerran haastattelun aikana. Käytännössä noin tunnin mittainen haastattelu osoittautui sopivan mittaiseksi, vaikka yhteiset tapaamiset venyivätkin jopa kuuden tunnin pituisiksi. Nauhoitusta kuvaa parhaiten ehkä sanat "julkinen esiintyminen", koska joitakin asioita hän pyysi jättämään pois ja joskus keskustelu jatkui, kun nauhuri oli jo kiinni.

Näinkin pitkän prosessin ja usean haastattelun aikaansaaminen vaatii myös tutkijan panostusta suhteen ylläpitämisessä. Marja Saarenheimo (1997, 54-55) kirjoittaa "vaihdamtateoriasta" kenttätutkimuksen yhteydessä. Hedelmällinen vuorovaikutus edellyttää tämän käsityksen mukaan sitä, että tutkija kykenee tarjoamaan jotain. Labovin mukaan tutkijan "vaihdokkeja" ovat empatia, kuunteleminen ja tutkittavien itsetunnon tukeminen.

Vastavuoroisuutta toteutin käytännössä niin, että juttelimme alkuunsa esimerkiksi maailman tapahtumista, tv-ohjelmista, lotto-numeroiden surkeudesta ja näkemistämme elokuvista. Vein aina mukani jotain pientä syötävää ja juotavaa. Marja valmisti tavallisesti kahvia, jota joimme ennen haastattelua tai sen aikana. Samalla kuitenkin kirjoitin avoimesti päiväkirjaan keskustelun aiheita ja tunnelmia ja kerroin, että näin tutkijat oikeastikin tekevät. Näiden alkurituaalien ja kuulumisten vaihtamisen jälkeen otin nauhurin esille ja kerroin aiheesta, mitä aion käsitellä. Ensimmäisten tapaamisten alussa koin, että olisi syytä kertoa haastattelun ja tutkimuksen luonteesta ja siitä, ettei kysymyksessä ole "tietokilpailu" vaan hän voi vapaamuotoisesti kertoa elämästään ja kokemuksistaan sekä lohdutin, että "kaikki vastaukset ovat oikeita". Myöhemmin tätä ei tarvinnut enää käydä läpi.

Kun otin nauhurin esille, tilanne tavallaan sähköistyi; siirryttiin "julkisen esiintymisen" alueelle. Pian jännitys väheni ja nauhoittaminen eteni mutkattomasti ensimmäistä haastattelua lukuun ottamatta, jossa en huomannut kääntää nauhaa ajoissa. Nauhuri sijaitsi meidän välissämme sijaitsevalla pöydällä, Marja oli toisella sohvalla ja minä yleensä makuuasennossa toisella sohvalla. Tarkistin välillä laitteen toimintaa, käänsin nauhan ja toisinaan Marjakin kysyi nauhan riittävydestä. Kissa kävi vuoron perään kummankin sylissä silitettävänä, nuuhkimassa nauhuria ja muutenkin yritti saada huomiota osakseen.

Joka kerta olin koonnut muutamia kysymyksiä pohtimani aiheen ympäriltä ja luotin siihen, että Marja puhuu paljon. Aihepiirin valintaa ja alustavien kysymysten, joita oli korkeintaan viisi, laatimista ohjasi hypoteesi, joka oli muotoutunut niiden vuosien aikana, joina olen tutkittavan tuntenut. Sohvilla maassani joskus kirjasin paperille tarkentavia kysymyksiä, joita sitten esitin, ellei Marja oma-aloitteisesti ottanut asiaa esille. Mitään tarkkaa haastattelurunkoa en laatinut vaan varauduin siihen, että aineisto täydentyy lisäkysymysten ja haastateltavan puhelahjojen avulla. Luotin myös siihen, että kyllä Marja puhuu avoimesti - ja niin hän tekikin. Totesin hyväksi keinoksi viedä jotain juotavaa, sillä hän valitteli välistä suun kuivumista, mitä en yhtään ihmettele. Jossain vaiheessa tutkin jo litteroituja haastatteluita, joiden pohjalta mietin uutta aihepiiriä. Erityisesti viimeinen nauhoitus oli "aukkoja" täydentävää, jonka yhteydessä kerroin Marjalle haastatteluni tarkoituksia ja merkityksiä.

Lähtörituaaleihin kuului paluu haastattelua edeltäneisiin aiheisiin: tv-ohjelmiin, kirjoihin, tapahtumiin jne. Joskus Marja saattoi jatkaa nauhoitetuista aiheista, jotka sitten hänen nähdessä kirjoitin paperille. Lähtiessäni lupasimme molemmat pitää yhteyttä, kiittelin haastattelusta ja juttelimme jossain tulevaisuudessa hämmöttävästä lopputuloksesta. Lähtötilanteessa orientoiduimme molemmat kohti seuraavaa haastattelukertaa viittaamalla jäljellä oleviin haastatteluihin. Vaikka keskustelimme kaikenlaista, ns. luottamuksellisen ja julkisen välinen raja oli itsestään selvä molemmille osapuolille niin, ettei kumpikaan maininnut siitä erikseen missään yhteydessä. Tosin jossain vaiheessa kerroin Marjalle, että käytän aineistona vain nauhoituksia ja päiväkirjamerkintöjäni.

Ensimmäiset haastattelut olivat tyyliltään enemmän vapaamuotoisia temahaastatteluja, joissa oli selviä "nyt nauhuri on käynnissä" jaksoja, kun taas muiden keskustelujen aikana nauhuri oli kiinni. Näiden haastatteluiden aikana muutaman kerran Marja pyysi pysäyttämään nauhurin jonkin mielestään aiheeseen kuulumattoman tapahtuman tai kommentin ajaksi, koska "tämä ei nyt kuulu tähän", minkä jälkeen jatkoimme temasta. Mitä pidemmälle haastattelut etenivät, sitä enemmän keskustelunomaisiksi ne muuttuivat, enkä välittänyt sulkea nauhuria muuta kuin muutaman tv-ohjelman tai lottoarvonnan ajaksi. Ajan kuluessa ei Marjakaan enää kiinnittänyt huomiota siihen, mitä haastattelun tulee sisältää ja mitä ei. Näiden tapaamisten yhteydessä tutkijapositioni alkoi rapistua tai muuttua vaikeammin todennettavaksi, mutta niin kävi myös tutkittavan positiolle. Havaitsin myös sen, tutkittava palasi usein jo aiemmin kerrottuun lisäämällä yksityiskohtia, joita hän ilmeisesti piti tärkeänä aiheen kannalta.

Ensimmäisen haastattelun teemaa - lapsuutta - varten olin laatinut kymmenkunta kysymystä, joiden syntymisen vaikuttivat se että tunnen Marjan jo pidemmältä ajalta ja myös se, että hän halusi kertoa työläisnaisen tarinan. Tosin tässä haastattelussa työhön ja työläisyyteen ei ehditty mennä. Pyysin häntä aloittamaan lapsuuden muistoista vapaamuotoisesti, jonka jälkeen kysyin aiheesta lisäkysymyksiä. Haastattelu päättyi siirtymävaiheeseen eli Marjan kotoa lähtemiseen. Yleensäkin jokainen haastattelu päättyi hyvin luonnollisella tavalla siihen, ettei kummallakaan enää siinä vaiheessa ollut sanottavaa tai kysyttävää.

Seuraavaa haastattelua ohjasivat ensimmäisen haastattelun sisältämät kotiteemat ja Anni Vilkon tammikuussa 1999 aiheesta pitämä luento. Kotiteeman kautta Marja kertoi muun muassa vaikeuksistaan ihmissuhteissa ja kamppailusta paremman elämän puolesta. Tämän kerran yhteydessä sain käsityksen siitä, että voin kysyä myös arkaluonteisista asioista, mutta päätin siirtää niitä myöhempään ajankohtaan. Kolmas teema käsittelee työtä ja työläisyyttä, jonka yhteydessä hän kertoi eläkkeelle jäämisestään. Neljännellä haastattelukerralla päätin kysyä tyttökodin ajoista ja pyysin piirtämään elämänviivan. Tällä kertaa hän kertoi ajasta tyttökodin jälkeen, lapsuudesta ja työstä.

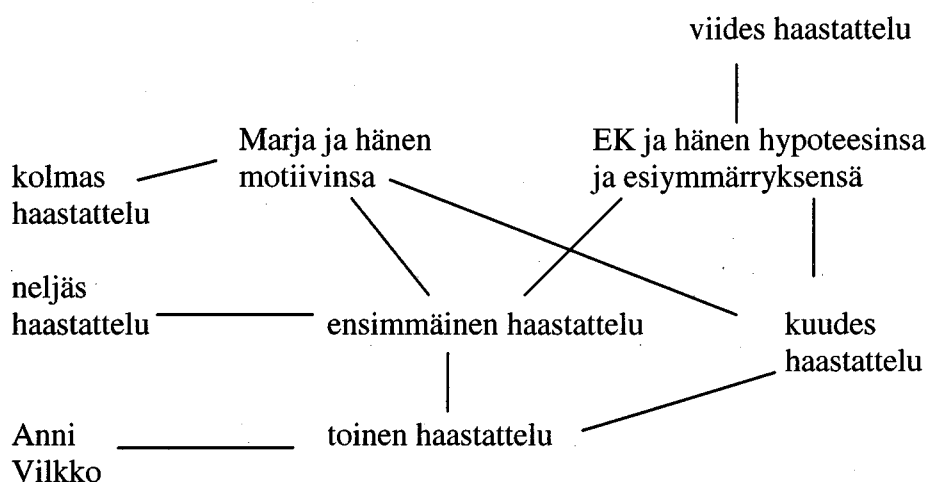
Viides haastattelu tapahtui kotonani ja käsittelee Marjan nykyistä elämää sekä ikäkysymyksiä ja sukupolvien välisiä suhteita. Pyysin häntä myös kertomaan kokemuksista alkoholistin kanssa elämisestä, jonka jälkeen hän kertoi omasta kokemuksestaan ja suhtautumisestaan alkoholiin. Kyselin myös yhdistyksestä, jonka toiminnassa hän on mukana. Viimeisellä eli kuudennella kerralla puhuimme ikääntymisestä, äitiydestä, isoäitiydestä, yksihuoltajuudesta sekä kerroin hypoteesistani, joka on ohjannut näkökulmaani siihen saakka.

Lainaus tutkimuspäiväkirjastani:

6.6.1999

Viimeisin haastattelu on ollut paras, päällimmäisenä on tunne, että luottamus on lujentunut ja jotain yhteistä ja ainutlaatuista vallitsi sen aikana ja sen jälkeen välillämme. Jotain sellaista, mitä hän ei ole ehkä muissa yhteyksissä kokenut tai sanonut. Selvä merkki mielestäni oli päiväkirjan saaminen käyttöni. Se päiväkirja on ollut aikanaan jotain hänen syvintä sisintään, vaikka siellä onkin rakkausloruja ja muita rallatuksia. Se on ollut kanava vapautteen? Aikuistumisriitti? Toki tunteet on aika ajoin erotettava prosessista ja katsottava kriittisemmin aikaansaannoksiaan ja toivottavasti jopa itseään.

Aineistonkeruun vaiheessa pyrin kiinnittämään huomiota etupäässä tietojen tarkistukseen, niiden täydentämiseen ja jäsentämiseen (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 1997, 217) ennen varsinaista analyysia. Tosin jonkinlaista analyysia joutuu esitöiden aikana suorittamaan. Kun tapaamisia tarkastellaan aktiivisen haastattelun näkökulmasta tutkijan ja tutkittavan yhteisenä konstruktiona, saadaan seuraava kuvio, joka kertoo kuka konstruoii, mikä haastattelu vaikutti mihinkin eli millaisia ovat haastattelujen väliset yhteydet:

Jokainen nauhoitettu haastattelu on pieni kertomus elämästä, työstä, toimeentulosta, ihmissuhteista; ne ovat palasia matkan varrelta, välillä irrallaan, toisinaan toisiinsa limittyen. On kysymys tapahtumasarjoista, joilla on tausta, alku, tapahtuma loppu ja usein myös puhujan oma arviointi menneestä. Kysymys on tarinasta, jota Marja konstruoi juuri sillä hetkellä, jonka jälkeen minä konstruoin jo valmiiksi rakennettua tarinaa teemoiksi ja rakennan samalla hypoteesia. Tosin jonkinlainen hypoteesi on ohjannut haastatteluja ja kysymysten laatimista heti alusta alkaen. Tarinaa tai kertomusta voidaan määritellä eri tavoin ja seuraavassa muutamia näkemyksiä ja teoretisointia siitä.

5.2 Litterointi ja teemojen konstruointi

Nauhoituksen purkamisen aloitin mahdollisimman pian - usein jo saman vuorokauden aikana - haastattelun jälkeen. Litteroinnin tein lähes sanasta sanaan merkitsemällä myös tauot, keskeytykset, epäselvien sanojen paikat. Kirjoitin samaan aikaan myös tutkimuspäiväkirjaa sekä liitin haastattelun yhteydessä tehdyt muistiinpanot, ajatukset jne. joko tutkimuspäiväkirjaan tai itse haastatteludokumenttiin. Sivumäärältään jokainen dokumentti muodostui 10-20 sivun pituiseksi. Tavallisesti yksi nauhoitus vei aikaa noin tunnin verran. Litteroidessa laitoin pisteet ja pilkut enemmän tai vähemmän intuitiivisesti, eikä niitä ole tarvinnut muuttaa.

Jotkin haastattelut olivat jossain määrin vaikeita litteroitavia. Tähän ryhmään kuuluvat ne kerrat, kun haastattelun aikana sattui kaikenlaisia tapahtumia. Tuli tietty tärkeä ohjelma televisiosta, puhelin soi tai aloimme molemmat puhua aivan jostain muusta kuin varsinaisesta teemasta. Päätin kuitenkin jollain tapaa mainita kyseiset tapahtumat ja litteroin vain ne kohdat, joilla arvelin olevan merkitystä analyysia tehdessä.

Haastattelun teemojen konstruointi pääsi käyntiin vasta vähän ennen viimeistä nauhoitusta, koska en kokenut hyödylliseksi lähteä rakentamaan käsityksiä keskeneräisen projektin pohjalta. Tätä ennen litteroidut dokumentit odottivat käsittelyä lähes koskemattomina, joista vanhimmat jopa useita kuukausia. Viimeisten haastattelujen lähestyessä luin niitä hajanaisesti uusien aihepiirien ja kysymysten valintaa silmällä pitäen.

Viimeisen haastattelun jälkeen alkoi teemojen lopullinen konstruointi, joka lähti käyntiin ensimmäistä haastattelua lukemalla ja hahmottamalla. Sen pohjalta päätin koota keskeisistä elämäntapahtumista lyhennetyn koosteen, johon tuli osia ja lausumia kaikista haastattelukerroista. Seuraavaksi luin haastatteluja eri teemojen kautta, joiden avulla laadin kaksitoista eri teemoja käsitteleviä ja eri haastatteluista koostuvaa dokumenttia. Teemat ovat: mummu, minä, kurjuus, elämäntapa ja arvot, koulu, muut, ikä ja sukupolvi, äitiys, selviytyminen ja reflektio, työ, vastakkainen sukupuoli, koti. Seuraavassa vaiheessa pohdin Marjan elämän jaksottamista lyhemmiksi kokonaisuuksiksi, joista yksi vaihtoehto olisi ollut perinteinen jako eri ikäkausiin perinteisen lapsuus-nuoruus-keski-ikä -jaottelun mukaan. Toinen vaihtoehto perustuu pitkälle Marjan tekemään elämänviivaan, jonka merkintöjä tulkitaan muutoskohtina elämäntavassa. Tällä tavalla määriteltynä ja jaksotettuna Marjan elämässä on viisi muutosvaihetta teemoineen. Tämä kuvio on myös analyysin (sivut 43-77) perustana.

Muutosvaiheet

Äidin kuolema (3-vuotiaana)
Pois kotoa 1962 (15-vuotiaana)
Ensimmäinen lapsi 1967 (21-vuotiaana)
Toinen lapsi, muutto 1974 (28-vuot.)
Eläkkeelle 1980 (34-vuotiaana)

Teemat

Mummu, minä, koulu, pieni kurjuus
Työ, mummu, tyttökoti, koti
Äitiys, koti, työ
Äitiys, koti, työ
Seestyminen

Edellä oleva jaottelu noudattaa pitkälle Marjan piirtämää elämänviivaa, jossa merkityksellisinä asioina mainitaan koulu-aika, työ, synnytykset, muutto, eläke ja sairaudet. Näihin muutoksiin on lisätty äidin kuolema ja kotoa lähtö. Marja ei niitä ole merkinnyt, ei myöskään tyttökodin aikaa eikä toista pitempi aikaista työpaikkaa. Avioliitoilla hän ei kokenut olevan mitään merkitystä ja jätti ne pois kokonaan. Viiva on piirretty paperin alalaitaan, josta se loivasti nousee ylös oikealle. Marjan oma kommentti oli, että "alalaitaahan tuo tuli, mutta ylöspäin menee". Sen voi kuvitella ulottuvan paperin ulkopuolelle.

5.3 Aktiivinen haastattelu

James Holstein ja Jaber Gubrium (1995, 4-5, 56) kirjoittavat kirjassaan *The active interview*, että haastatteluissa vastaajat ovat aktiivisia toimijoita ja konstruoivat todellisuutta sekä tuottavat merkityksiä, eivätkä ole pelkästään tiedon kanavia. He korostavat sosiaalisen prosessin kuinka-kysymyksiä, mutta myös sitä, että niiden tulee olla tasapainossa mitä-kysymysten kanssa; on tärkeää pitää mielessä suunta ja aihe haastattelun ajan. On tärkeää ymmärtää siis se, että merkityksen tuotantoprosessi on yhtä tärkeä kuin merkitys itse. Perspektiiviin ovat vahvasti vaikuttaneet etnometodologia ja sosiaalinen konstruktionismi. Tulkinnan kannalta aktiivisella haastattelulla on kaksi päämäärää: kerätä tietoa mitä-kysymysten avulla ja selvittää kuinka kerrottu tieto konstruoituu.

Ithiel de Sola Pool on sanonut, ettei ei-neutraalia ja ei-sosiaalista kommunikaatio-tilannetta ole olemassa ja pitää jokaista haastattelua interpersonaalisenä draamana. Haastattelu on merkityksen tuotantoprosessi. Haastattelu ja sen osallistujat ovat jatkuvassa kehitys-prosessissa keskenään. Mitä-kysymykset kohdistuvat haastateltavan kokemusten sisältöön. Kuinka-kysymykset puolestaan kohdistuvat siihen, kuinka subjekti muodostuu. Subjekti konstituoituu koko ajan haastattelun kehittyvässä kontekstissa. Kuinka-kysymykset eivät ole yksipuolisia eivätkä sattumanvaraisia. Subjekti muotoutuu vuorovaikutuksessa. (emt. 1995, 14-16.)

Holsteinin ja Gubriummin vertailu haastatteluista (1995, 7-9):

Konventionaalinen haastattelu

subjekteilla eli haastateltavilla passiivinen rooli, toimivat vastauskanavina

huomio kiinnitetään siihen, miten kysytään ja ajatellaan kyselytavan vaikuttavan vastaajaan

epistemologisesti vastaaja nähdään passiivisena, eikä ole mukana tiedontuottamisessa

subjekti vastaa kysymyksiin objektiivisesti ja samalla tapaa riippumatta tilanteesta

mitä-kysymykset pääosassa

Aktiivinen haastattelu

subjekti konstruoi prosessin aikana vastauksia, lisää, poistaa ja muuttaa tosiasioita ja yksityiskohtia tilanteen mukaan

subjekti omaksuu vastaajan roolin

vastausten "totuus" arvioidaan luotettavuuden ja paikkansapitävyyden perusteella, eikä niiden ajatella olevan objektiivisia totuuksia

haastattelu nähdään dynaamisena ja merkityksiä luovana tapahtumana

haastattelijalla on aktiivisessa vuorovaikutuksessa haastateltavan kanssa

kuinka- ja mitä-kysymykset tasapainossa

Holsteinin ja Gubriummin (1995, 16-17) lähestymistavan mukaan todellisuus konstruoituu kokemuksen kuinka- ja mitä-kysymysten yhteydessä. Aktiivinen haastattelu sisältää sekä tutkittavan että tutkijan osuudet haastattelun rakenteistumisessa. Merkitykset heijastavat suhteellisen kestäviä paikallisia olosuhteita kuten tutkimusaiheita, elämäkerrallisia tietoja ja paikallisia tapoja suhtautua aiheisiin. Merkitystä ei voida pitää edeltä määrättynä eikä ainutlaatuisena. Aktiivisessa haastattelussa ei oleteta käytettävän määrämuotoista kysymysrunkoa.

Kirjoittajat myös pohtivat luonnollisen keskustelun ja haastattelun välistä suhdetta. Keskustelut eivät välttämättä ole enemmän autenttisia ja realistisia, ne vain syntyvät ja tapahtuvat erilaisissa olosuhteissa. Samaan aikaan haastattelut ovat tulleet yleisemmiksi ja luonnollisiksi tavoiksi kokemusten kartoittamiseksi. Haastatteluissa annetut vastaukset ovat Holsteinin ja Gubriummin käsityksen mukaan tulkitsevan käytännön aikaansaamia käytännöllisiä tuotteita (practical productions). Jokainen haastattelutilanne perustuu vuorovaikutukseen ja merkityksen tuottamiseen osallistujien kesken, oli tilanne miten rajoitettu, standardoitu tai muotoiltu hyvänsä. (emt. 1995, 17-18.)

Merkitysprosessi alkaa siitä, missä tutkijat valitsevat haastattelun suunnan, kirjoittavat Holstein ja Gubrium (1995, 19, 28-29). Haastattelussa merkitysten organisoitumiseen vaikuttavat kumpikin osapuoli. Tarinankerrontaan liittyviä tekijöitä ovat kokemukset, tunteet, käsitykset ja odotukset, jotka yhdistyvät merkitykselliseksi kokonaisuudeksi. Molemmat osapuolet toimivat tai "pelaavat yhteen" tuottaakseen merkityksellisiä kertomuksia. Vastaajasta tulee eräänlainen tutkija, joka kertoo ja tulkitsee omaa kokemustaan, luo koherentteja kuvauksia ja selityksiä tapahtumista; vastaaja rakentaa merkityksen kysymyksen avustuksella. Haastattelijan vaikutusta ei pidetä yhtä määrävänä aktiivisessa haastattelussa kuin perinteisessä haastattelumallissa.

Haastattelijan tehtävä on aktivoita kerrontaa passiivisen kyselemisen sijaan. Hän voi tietoisesti suorastaan ehdottaa ja vaikuttaa keskustelun suuntaan tarjoamalla haastateltavalle tapoja käsitteellistää ja yhdistää asioita. Etukäteen laaditut kysymykset, haastattelutilanne eleineen ja haastattelijan asenne sekä asema vaikuttavat annettuihin vastauksiin ja haastateltavan suhtautumiseen. Aktiivinen haastattelija ottaa huomioon tutkittavien kulttuurisen ja etnografisen taustan, mikä auttaa tutkimuksen tekemisessä ja vastausten tulkinnessa. Haastattelija ottaa selvää ja hankkii taustatietoa, joka toimii siltana konkreettisen ja abstraktin välillä. (emt. 1995, 38-43, 45-46.)

Elämäkertoissa tietojen analysointi merkitsee sitä, että tuotos on yhdenlainen haastattelijan ja vastaajan haastattelun kontekstissa yhdessä tuottama elämäkerrallinen työ, kirjoittavat Holstein ja Gubrium (1995, 51, 52-57). Lopputuloksena on vastaajan luoma kulttuurisesti väritynyt konstruktio, joka on tulkiten koottu erilaisista aineksista. Haastattelutilanne konstruoi aktiivisesti merkityksiä, jotka kuitenkin jäävät näkymättömiksi strukturoidussa haastattelussa. Kysymysrunon tulee olla tarpeeksi joustava ja muunneltavissa riippuen haastattelun kulusta. Käytännössä sekä haastateltava että haastattelija osallistuvat aktiivisesti koodauskokemukseen yhteinen tietovarasto perustanaan.

Holstein ja Gubrium (1995, 58-59) puhuvat merkityshorisonteista, joita aktiivinen haastattelu tekee näkyvämmiksi. Nämä horisontit luovat konteksteja muihin tarinan juoniin ja yhtymäkohtiin sekä suuntaavat tulkintojen tekemiseen. Aktiivinen haastattelu luo tilanteen, jossa subjektiiviset merkitykset tulevat näkyviksi.

Suhteellisesta joustavuudesta huolimatta aktiivinen haastattelu on organisoitu kokonaisuus. Sitä ohjaavat haastattelijä ja hänen tutkimusongelmansa. Hänen on oltava valmis ylläpitämään haastattelun kulkua. Tarkoitus on saada aikaan yhteistyö, jossa paljastuvat sekä asiasisältö että merkityksenannon prosessi tavoitteen aikaansaamiseksi. On avattava tutkittavan tietovarasto, johon hän liittää merkityksiä ja tulkintoja. (emt. 1995, 76-78.)

Tutkimuksen valinnalla on aina metodologisia seuraamuksia. Marja on monessa suhteessa ollut kiitollinen haastateltava. Yhden ihmisen haastatteleminen on vaatinut molemmilta panostusta; Marjalta oletan sen vaatineen kärsivällisyyttä odottaa haastattelujen loppumista, minulta ainakin käsitystä siitä, milloin niitä on riittävästi. On pitänyt myös arvioida, mitkä aiheet ovat sopivia ja edetä tavalla, johon ei metodioppaista aina ole apua. Lainausta tutkimuspäiväkirjasta:

9.1. 1999

Soitin eilen Marjalle. Kerroin, että haluan haastatella vielä lisää ja hän on siihen valmis. Sain sen vaikutelman, että aivan milloin tahansa se ei käy, ja niin lupasin varata ajan etukäteen. Onhan hyvä molempien olla valmistautuneita tilanteeseen.

Teemahaastattelua käsittelevät kirjat (esim. Hirsjärvi & Hurme) eivät paneudu Holsteinin ja Gubriumien tapaan piirteisiin, joiden mukaan molemmat osapuolet konstruoivat haastattelua. Yleensä teemahaastattelut kattavat useamman ihmisen, joita haastatellaan kerran ja samasta aiheesta. Mietin haastattelujen alettua, mikä olisi oikea lähestymistapa jatkaa ja mikä oppikirjan mukainen haastattelutyyppeistä sopisi parhaiten. Tuolloin vielä pohdin syvähaastattelua tutkimuspäiväkirjan lainauksen mukaan, mutta samaan aikaan pohdin myös teoreettisen näkökulman ongelmaa:

16.1.1999

Tulee kiinnittää huomiota siihen, että tunnen haastateltavani ennestään. Tämä tilanne ja se, että aion tehdä syvähaastatteluja, edellyttää vastavuoroisuutta. Tätä asiaa on ilmeisesti kuvattava työssä. Pyrittävä luottamuksellisuuden ylläpitämiseen. Minkä verran voin kertoa Marjalle tutkimuksestani ja se päämääristä? Pitääkö minun kertoa esim. että käytän työssäni Bourdieun kurjuusnäkökulmaa, jos siihen päädyn? Onko se loukkaavaa? Vai onko suurempi loukkaus, kun hän lukee loppuraporttia ja törmää tähän käsitteeseen siellä? Bourdieu on sitä mieltä, että pientä kurjuutta esiintyy siellä ja täällä. Minä olen alkanut epäillä koko juttua. Mitä mieltä haastateltava on? Pitääkö hän elämäänsä tai joitakin sen tapahtumia kurjuutena? Mikä olisi oikea tapa lähestyä tätä ongelma-aluetta?

Syvähaastattelua kutsutaan myös avoimeksi haastatteluksi, josta kliininen haastattelu on tunnetuin muoto. Sen valitsemista suositellaan, jos aihe on arkaluontoinen. Syvähaastattelujen vaarana pidetään haastattelijan motivaation vähenemistä. (Hirsjärvi & Hurme 1985, 30-34.) Uskoisin näin olevan, jos haastatteliija joutuu tuntikausia tekemään tehtävää. Omalta kohdaltani motivaatio pysyi - kahdeksasta kuukaudesta huolimatta - koska tapaamisten väli oli yleensä melko pitkä.

Metodioppaiden kirjosta pääteokseksi tuntui luontevimmalta valita *The Active Interview*, jonka lisäksi tilanteen päivittäinen pohdiskelu ja tutkittavaan yhteydenpito osoittautuivat tarpeelliseksi prosessin kuluessa. Päiväkirjan lainaus:

24.2.1999

On ehkä tullut aika pitää taukoa ja ottaa etäisyyttä haastatteluihin ja kurjuusteemaan. Mitä jos kurjuuden määrittely tuleekin ylhäältä päin eikä tutkittavasta itsestään? Entä jos hän ei voi sanoa, että on kokenut kurjuutta? Ja mikä on sitten sitä kurjuutta ja kenen näkökulmasta ja mistä pisteestä tai tuntomerkistä?

5.4 Elämäkertahaastattelu ja vuorovaikutus

Saarenheimo (1997, 59-60) kirjoittaa, että elämäkertahaastattelussa yhdistyy tekijöitä tutkimushaastattelusta, kliinisestä haastattelusta ja ystävien kesken käytävästä keskustelusta. Tätä menetelmää on sanottu myös syvähaastatteluksi. Sen perustana on sosiaalitieteissä ja kirjallisuudentutkimuksessa yleensä haastateltavien identiteetin tarkastelu, mutta psykologiassa puhutaan persoonallisuudesta tai psykodynamiikasta.

Syvähaastattelulle on aina ominaista huomion kiinnittäminen haastattelijan ja haastateltavan väliseen vuorovaikutussuhteeseen ja pyrkimys haastateltavan yksilöllisen ainutkertaisuuden tavoittamiseen. Laadullisessa elämäkertahaastattelussa nämä seikat korostuvat ja tutkittavan oma ääni saa kuulua ja hänet omat jäsenyksensä saavat tulla vapaasti esiin. Biografisessa haastattelussa tutkijan on tarjottava haastateltavalleen joko sisällöllisiä tai vähintään itse kertomiseen tai kertomusten jäsenyksen liittyviä käsitteitä. Näin haastattelussa yleensä tuotetaan juonellinen, ajassa etenevä kertomus. (Saarenheimo 1997, 60-61.)

Ihmistieteellisen tutkimuksen ideaalina on luonnollinen tutkimustilanne, jossa tutkija ja tutkimuksen tekeminen itsessään vaikuttavat mahdollisimman vähän tutkimusaineiston keräämiseen. Tilanne on usein se, että joudutaan tyytymään juuri tutkimusta varten luoduissa olosuhteissa ja tilanteissa tuotettuun aineistoon. Haastattelu on mahdollista toteuttaa siten, että se mahdollisimman paljon muistuttaa enemmän arkista jutustelua kuin muodollisesti etenevää ja kirjakieleen pitäytyvää tutkimushaastattelua. Täysin vapaamuotoiseen keskusteluun perustuvan aineiston kerääminen ja analysoiminen on kuitenkin sen verran työlästä, että haastattelun aiheet tai teemat rajataan etukäteen ja haastateltavat saavat vastata niihin vapaamuotoisesti. Kun tutkimusaineiston muodostuminen riippuu pitkälle tutkijan ja tutkittavien välisestä vuorovaikutuksesta, on kiinnitettävä systemaattisesti huomiota tutkijasta johtuviin tekijöihin ja näin ollen arvioitava tutkijan ominaispiirteiden merkitystä tutkimustilanteesta saatavalle tiedolle. (Raunio 1999, 288-289.)

Raunio (1999, 291) myös kirjoittaa, että onnistunut vuorovaikutus tutkimustilanteessa edellyttää tutkijalta synnyttää tutkittavissa myötäelämisen tunnetta ja että tutkimusaihe on syytä valita siten, että tutkijalla on jonkinlaista omaa kokemusta. Tässä tapauksessa tutkittavan ja minun elämät ja elämän olosuhteet ovat olleet ja ovat varsin erilaisia, elleivät suorastaan jossain määrin toistensa vastakohtia. Näin ollen omaa kokemusta siitä, mitä Marjan kohdalle on sattunut, minulla ei yksinkertaisesti ole olemassa. Yhteistä meillä on kiinnostus kirjoihin, elokuviin ja teatteriin. Toki tunsin ja tunnen empatiaa Marjaa kohtaan osaamatta ehkä ilmaista sitä hänelle muuten kuin tämän työn kautta. Raunio ei kuitenkaan ota huomioon sitä, että kokemuspohjan olemattomuus ei merkitse ymmärryksen vähäisyyttä tai kiinnostuksen puutetta. Leena Komujärvi oli viehtynyt Reiskan erilaisuudesta ehkä samaan tapaan kuin minua kiinnostavat asiat, mitkä eivät ole itselleni tuttuja, mutta joihin saa näkymän jonkun toisen ihmisen kautta.

Subjektin subjektiviteettikeskusteluun osallistuu myös Molly Andrews (1991, 54) lainaamalla Riessmanin käsitettä 'oletusmaailma'. Kun tutkija ja tutkittava ovat samaa sukupuolta, luokkaa ja kulttuurista taustaa, he jakavat samanlaisen oletusmaailman ja oletettavasti ymmärtävät paremmin toisiaan. Tutkijan tulisi olla tietoinen, kuinka hänet ymmärretään ja käsitetään ja mitkä seikat vaikuttavat tulkintaan.

Kieltämättä samanlainen oletusmaailma helpottaa tutkijan työtä. Mitä ja missä määrin kahden suomalaisen naisen välisissä tapaamisissa ja haastatteluissa jää kulttuuriseen tai sukupolvien väliseen kuiluun, on vaikeasti arvioitavissa, enkä sisällytä pohdintaa tähän työhön. Kysymysten laadinnassa mietin käytännönläheisyyttä ja korostin haastattelujen alussa tutkittavan oman kokemuksen kertomisen tärkeyttä ja keskeisyyttä. Kysymysten asettelussa on kuitenkin huomioitava tutkittavan älykkyys, jota ei pidä missään kohdin lähteä aliarvioimaan. Kysymysten asettelu saattaa vaikuttaa lapselliselta, mikä on omiaan loukkaamaan tutkittavaa.

Haastatteluissa en ole toteuttanut puhtaana mitään edellä kuvattua metodia, vaan tutustuin kirjoittajien ajatuksiin etukäteen ja yhdistelin eri piirteitä käytännön tilanteisiin. Suurimpana haasteena koin haastateltavan motivaation ylläpitämisen ja arkaluontoisten aiheiden lähestymisen. Tosin motivointihuoli osoittautui aiheettomaksi ja henkilökohtaisetkin aiheet sujuivat luonnollisesti. Yhden ihmisen tutkimisesta ei esimerkkejä ole paljoa olemassa; ainoa työ jonka sain on Leena Komujärven *Reiskan elämä- ja kuolemakerta*, joka kuitenkin poikkeaa paljon omasta aiheestani.

5.5 Tunteiden kuohua

Annika Lillrank (1999, 95-108) kirjoittaa siitä, kuinka ymmärtää haastattelutilanteen herättämiä tunteita. Hänen väitöskirjansa käsittelee syöpää sairastavien lasten vanhempien kokemuksia. Vaikka tutkijana hänellä olikin kokemusta ja teoreettista tietoa käsitellä ammatissaan vaikeita asioita, tunnepitoiset kohtaamiset tulivat uutena, äkillisenä kokemuksena tutkimuksellisessa vuorovaikutuksessa. Kvalitatiiviset metodit eivät liiemmin ole kehittäneet tapaa lähestyä näitä tunteita vaan tutkijaa kehoitetaan käyttäytymään neutraalisti ja hänen roolinsa on tärkein tutkimuksen kannalta.

Lillrankin tarkoitus oli saada vanhemmat kertomaan mahdollisimman luonnollisesti ja esteettömästi kokemuksistaan lapsen sairastuttua vakavasti. Tavanomaisten ja yleisten kysymysten jälkeen ne muuttuivat vähitellen tunnepitoisemmiksi. Tutkija myös luopui ammattiroolistaan tutkijana ja pyrki niin emotionaaliseen kuin älylliseenkin tunteiden ja empatian osoittamiseen.

Haastattelussa Lillrank kiinnitti huomiota sekä verbaaliseen että ei-verbaaliseen vuorovaikutukseen. Vaikka verbaalinen ilmaisu saattoi osoittaa tunnekokemusta, se ei välttämättä ollut yhdenmukainen ei-verbaalisen viestin kanssa. Vanhemmat saattoivat kertoa arkielämän jatkuvan normaalisti vaikeasta tilanteesta huolimatta. Vanhemmat kertoivat haastattelussa elämän olevan järjestyksessä, mutta vaikuttivat ahdistuneilta. Tutkijasta alkoi tuntua, että nämä rationaaliset kertomukset olivat jollain tapaa teytyjä ja että hänen ennako-odotuksensa olivat jollain tapaa vääriä. Vaikka hän ei pitkään aikaan ymmärtänyt sanallisen vuorovaikutuksen merkityksiä, hän kuitenkin arveli intuitiivisesti, että järjestäytyneen puheen takana velloivat kaoottiset tunteet.

Yksi mahdollinen selitys rationaalisuuden ilmaisemiseen on se, että vanhemmat ovat luoneet mielessään tietyn kuvan haastattelusta tilanteineen, jonka aihe on selviytyminen vanhempana sairauden kohdatessa. Toiseksi myös lääkärit ja hoitohenkilökunta osoittavat samaan aikaan hyvin rationaalista asennetta hoitotilanteissa, jonka taustana on biolääketieteellinen paradigma. Näin ollen heidän roolimallinsa saattaa toimia esimerkkinä muuten vaikeiden eksistentiaalisten kysymysten ja epävarman ennusteen edessä. Vanhemmat kokivat vaikeaksi keskustella ystävien kanssa ennusteesta ja näytti paremmalta osoittaa tilanteen olevan hallinnassa.

Aineistonkeruun aikana Lillrank ei kyennyt vielä ymmärtämään ja erottelemaan omia tunteitaan haastateltavien tunteista. Hän itsekin lamaantui ilmaisemattomien tunteiden takia. Ei-verbaalinen vuorovaikutus antoi tilanteesta toisenlaisen kuvan. Haastateltavat saattoivat alkaa itkeä haastattelun aikana, joka oli ristiriidassa rationaalisen puheen kanssa. Haastattelijalle tuli tunne, että ei-verbaalisella tavalla ilmaistu epätoivo veti hänet haastateltavien maailmaan. Hän koki haastatteluvuorovaikutuksen kauhufilminä tai painajaisunena, jossa sekä verbaalinen että ei-verbaalinen ilmaisu tapahtuivat samanaikaisesti, mutta erillään toisistaan riippuvassa todellisuudessa.

Kuinka ei-verbaalinen viestintä tulisi tulkita ja kuinka sen voi kokea uudelleen? Missä määrin on kysymys omien tunteiden projisoimisesta haastateltaviin? Intensiivisessä tutkimusvuorovaikutuksessa haastattelija on lähempänä tutkittavaa kuin muunlaisen haastattelun yhteydessä. Tämä on kuitenkin edellytys empatian osoittamiselle. Tutkijan on myös kuunneltava aktiivisesti ja sen kautta tultava tietoiseksi tunteista ja tunnelmista haastattelun aikana. Lillrank kirjoittaa, että on olemassa verbaalisen ulottuvuuden

ulkopuolella oleva todellisuus, johon pääsee tiedostamisen kautta. Tosin hän koki tämän todellisuuden kohtaamisen vaikeana ja lamaannuttavana asiana. Nauhojen kuuntelemista ja purkamista hän piti lähes ylivoimaisena tehtävänä. Hän on myös sitä mieltä, ettei haastattelijalla tarvitse olla samoja kokemuksia kuin tutkittavilla heitä ymmärtääkseen. Myös ihmisen ääni vivahteineen ilmaisee persoonallisella tavalla kulloisiakin tunteita ja elämyksiä, johon Lillrank kehottaa kiinnittämään huomiota.

Annika Lillrankin selviytyminen tutkimuksen aiheuttamista tunteista kesti useita vuosia. Hän ei tiennyt kuinka analysoida tai tulkita omia tunteitaan ja hän pelkäsi itsekkin sairastuvansa syöpään. Vaikeutena oli myös sosiologisen kontekstin työstäminen tutkimuksessa. Vähitellen hän alkoi ymmärtää vanhempien "opittujen kertomusten" luonnetta; yksilö pyrkii hallitsemaan ja rajaamaan eli "paketoimaan" sairautensa kokemuksen yksityiselle alueelle. Hän tunsu samanaikaisesti sekä myönteisiä että kielteisiä tunteita sairastuneiden lasten vanhempia kohtaan, mutta myös kyvyttömyyttä tutkijana.

Psykoanalyttisiä termejä käyttäen puhutaan transferenssista, jossa potilas siirtää tunteensa terapeuttiin. Vastatransferenssi määritellään terapeutissa heränneinä tunteina ja reaktioina. Näiden käsitteiden läpikäyminen auttoi Lillrankia ymmärtämään niin haastateltavien tunteita kuin omiaankin. Käsitteet voitaisiin sitoa lähemmäksi sosiaalitieteellistä tutkimusta.

Sanallisen vuorovaikutuksen lisäksi toimintamme sisältää sanatonta viestintää arkielämässä, mutta myös haastattelutilanteissa. Marjan ja minun kohtaamiset eivät tässä suhteessa olleet poikkeuksia. Tunnepitoisia osuuksia oli useita ja ensimmäisen haastattelun jälkeen mietin, kuinka niihin tulisi suhtautua. Usein haastattelun kuluessa mietin, pitäisikö minun osoittaa empatiaa tai kommentoida jollain tavalla Marjan kokemuksia. Seuraavassa kappaleessa s. 37 on lainaus päiväkirjasta, jossa pohdin kokemiani tunteita.

Tunnepitoisuuden taustalla ovat tutkittavan kovat ja kohtuuttomatkin kokemukset elämässään. Toisaalta sen herääminen saattoi olla vain omaa suhtautumistani, eikä niinkään sitä, että haastateltava olisi reagoinut joihinkin kokemuksiinsa tunnepitoisesti. Ennen kaikkea tunsin kiukkua niitä ihmisiä kohtaan, jotka olivat aiheuttaneet Marjalle

ikävyvyyksiä. Ihmettelin myös sitä, miksi hän ei ilmaise kielteisiä tunteita heitä kohtaan vaan pystyy kertomaan kokemuksistaan hyvinkin tyyneesti. Kysymyksessä saattaa olla Lillrankin mainitsema rationaalisuuden selitys, jossa luodaan kuva tilanteen hallinnasta. Toisaalta Marjalla on myös usein kyky ironisoida kertomaansa, jolloin suorien tunteiden ilmaiseminen kätkeytyy ja muuttuu tulkinnanvaraiseksi. Analyysiosassa sivut 76-77 kuvataan ironiaa yhtenä tyylilajina tutkittavan ilmaisussa.

5.6 Eettiset kysymykset

Eettiset kysymykset askarruttavat jokaista tutkimuksen tekijää; onhan kysymys tuntevan ja ajattelevan ihmisen henkilöllisyyden suojaamisesta sekä vastuusta niin tutkittavalle kuin tiedeyhteisöllekin. On muistettava myös tutkittavan tunteet, pystyttävä luomaan läheinen mutta ei liian tunkeileva tai utelias ilmapiiri. Huolenaihe oli myös se, kuinka pystyä erottautumaan tieteen tekijäksi, joka ei kysymyksillään halua tyydyttää omaa urkkimisen tarvettaan tai hyötyä tutkittavan hyväntahtoisuudesta. On myös vastuu siitä, että itse toimii jotenkin väärin ja tutkittava kieltäytyy haastatteluista ja on löydettävä uusia henkilöitä tai peräti uusi aihe.

Kun kysymys on yhdestä ihmisestä, joka on suostuvainen ja halukas useampaan syvähaastatteluun, eettiset kysymykset korostuvat ehkä enemmän kuin tutkittaessa ryhmää tai useampaa ihmistä. Voi olla jopa keskustelun tai haastattelun aiheita, joista ei voi raportoida ilman, että tutkittavan henkilöllisyys paljastuu. On teemoja, joista ei yksinkertaisesti kirjoiteta raporttiin.

Tämän tyyppinen yhden ihmisen tutkiminen vaatii molemmilta osapuolilta erityistä luottamuksellisuutta. Jo se, että on joku ihminen, joka suostuu tapaamaan useita kertoja monen tunnin ajan kerrallaan tietämättä tutkijan hypoteesista, on haasteellista kummallekin osapuolelle. Aineiston keruun venymiseen, tapaamisaikojen löytämiseen ja moniin muihin hankaluuksiin on kaikesta huolimatta syytä varautua. Lisäksi syvähaastatteluiden luonteeseen kuuluu se, että niitä ei yksinkertaisesti voi tuottaa lyhyessä ajassa ja peräkkäin; kumpikin osapuoli tarvitsee tietyn palautumisajan jokaisen tapaamisen jälkeen. Tutkijan on syytä myös tutustua teoreettisiin näkökulmiin ja muihin samantyyppisiin tutkimuksiin ennen seuraavaa haastattelua.

Lainaus tutkimuspäiväkirjasta:

6.6.1999

Vaikka tutkijan on pyrittävä paljastamaan ilmiön juuret ja tulkittava niitä ja tuotava "rehellinen" kuva ilmiöstä, elän sen tunteen vallassa, että minun on suojeltava tutkittavaa, enkä voi edes kaikkea tuoda esille. Haluan välttää selkään puukottamista ja sitä, että tutkittava tuntee tullessa petetyksi ja huijatuksi. Hän on ollut liikkeellä vilpittömin mielin ja sitten tulee tutkijan kaapuun pukeutunut Hannu Karpo tai Seitsemän päivää lehden toimittaja. Tämä on toisaalta minun ongelmani ja omaa epävarmuuttani tutkijana. Lieneekö naisten ominaisuus, mutta faktoja ja tunteita ei ole helppo lokeroida omiksi alueiksi ja erotella niitä toisistaan. Mutta onko niitä tarpeen erotella toisistaan koko ajan? Koko prosessi on ollut ja on tunnevyöry epävarmuudesta ilon hetkiin.

Oman haasteensa muodostaa tutkimusongelmasta kertominen nauhoitusten päätyttyä ja raportoinnin jälkeen. Tutkittavien kanssa teoreettisista teemoista ja käsitteistä keskusteleminen on hyödyllinen tapa valmistaa häntä kohtaamaan tieteelliset ilmaisut ja termit sekä teoriat. Myös Pierre Bourdieu kirjoittaa huolestumisestaan kirjassa *La misère du monde*, että tarinat voidaan ymmärtää väärin ja niiden kaltaisten tarinoiden julkaisemisen pahimmassa tapauksessa saattaa olla jopa vahingollista. Ymmärsin Bourdieuta ja hänen huoliaan erittäin hyvin lukiessani kirjan esittelyosuutta; olinhan itsekkin käynyt läpi samantyyppisiä ahdistuksia ajatellessani tutkittavaani.

Toisaalta tilanne oli syntynyt päinvastaisista asetelmista: tutkittava tarjoutui haastateltavaksi, mikä asia huojensi motivaatiokysymyksen pohtimista. Pian ensimmäisen haastattelukerran jälkeen kerroin Marjalle, että hänen tarinansa on herättänyt mielenkiintoa ja nauhoitettuja haastatteluja tehtäisiin useampia lisää, mikäli asia kiinnostaa ja intoa riittää. Jossain vaiheessa kerroin, että mitä aineistolle tehdään, kerroin myös teoriasta ja siitä, että joudun analysoimaan hänen elämäänsä tavalla, josta hän ei ehkä ole samaa mieltä. Mutta nämä seikat eivät Marjaa huolestuttaneet. Sanoin myös, että käytän lopputyössäni vain haastatteluiden yhteydessä syntynyttä aineistoa. Henkilöllisyyden suojaamista on helpottanut myös se seikka, ettei meillä ole yhteisiä tuttavuuksia. Toisaalta Marjan innostus haastatteluihin huojensi eettisten kysymysten pohtimista ja pelkoa yhteistyön katkeamisesta. Raporttia kirjoittaessa huolestuttaa lähinnä se, että kykenee luomaan tutkittavasta oikeudenmukaisen kuvan lukijoille, sillä väärinymmärtämisen mahdollisuus on olemassa.

Leena Komujärven lisensiaattityö *Reiskan elämä- ja kuolemakerta* on yhden ihmisen elämästä ja tuhosta. Tutkija ystävystyy tutkittavansa kanssa ja seuraa hänen elämäänsä läheltä. Myös Komujärvi käy läpi henkilön suojaamiseen liittyviä seikkoja, tuntee tarvetta suojella häntä ja hänen läheisiään; onhan kysymys varsin arkaluontoisista asioista ja tapahtumista. Marjan tarina ei ole tuhotarina, vaikka hän kertoi avoimesti monenlaisista vaikeistakin asioista. Tehtävä on myös hänen läheistensä suojeleminen myös siinä mielessä, miten heitä tuodaan esiin tutkimuksessa.

6 Narratiivinen metodi

Lieblichin, Tuval-Maschiachin ja Zilberin (1998, 9) narratiivisen metodin käyttäminen johtaa ainutlaatuiseseen ja rikkaaseen aineistoon, jota ei voida saada aikaan kyselylomakkeilla tai havaintomenetelmillä. Yksittäinen tapaustutkimus vaatii ja perustuu useamman tunnin haastatteluun, jonka lisäksi kuluu useita tunteja kuuntelemiseen ja litterointiin. Kahta samanlaista haastattelua ei ole olemassa ja kertomusten ainutlaatuisuus ilmenee rikkaana aineistona. Haastattelun aikana tutkijalta saatetaan vaatia kykyä vaihtaa aiheen suuntaa ja orientaatiota. Narratiivista aineistoa voidaan aina analysoida monista näkökulmista kuten sisällön, rakenteen, puhetyylin, tunnepiirteiden, motiivien, asenteiden ja uskomusten mukaan.

Narratiivisen tutkimuksen yksi piirre on hypoteesien paikka tutkimuksessa. Tutkijalla on yleensä aihe tai yleinen suunta, joka johtaa haastateltavien valintaa ja kysymysten laatimista. Narratiivisessa tutkimuksessa ei yleensä ole a priori -tyyppistä hypoteesia. Tietty suunta kehittyy aineiston keräämisen ja lukemisen yhteydessä, jolloin niistä voi muodostua hypoteesi. Prosessi on luonteeltaan tulkitseva ja tulkinta on aina henkilökohtainen, puolittainen ja dynaaminen. Tämän vuoksi narratiivinen metodi sopii niille tutkijoille, joita moniselitteisyys ei häiritse. (emt. 1998, 10.)

Narratiivinen aineisto vaatii dialogin kuuntelemista, johon käsittää kolme ääntä: kertojan äänen nauhalla tai tekstinä, teoreettisen viitekehyksen tulkinnan sekä lukemisen ja tulkinnan refleksiivisen tarkkailun eli päätelmien tekemisen tietoisesta ymmärtämisestä. Lukijan ja aineiston välinen prosessi on luonteeltaan interaktiivinen ja lukijan on tultava herkäksi kertojan äänelle ja merkityksille. Lukijalla on oltava tiettyjä taitoja ja

tietämystä, mutta tulkinta ei tarkoita vapautta spekulatioon ja täydelliseen intuitioon. Narratiivinen tutkimus edellyttää itsetietoisuutta ja itseuria tekstin tulkinnassa. Tutkimuksen luonteeseen ei kuulu tulosten toistettavuus arvioinnin varmistamiseksi. Sen sijaa se tarvitsee hallittuja intuitiivisia prosesseja, itsetietoisuutta ja itseuria tekstin ja tulkinnan välillä. Tämä tarkoittaa myös sitä, että tutkijalla on oltava riittävästi aikaa tutkimuksen tekoon. (emt. 1998, 10.)

Lieblich, Tuval-Mashiach ja Zilber (1998, 11-12) uskovat, että narratiivisen tutkimusmetodin voi oppia kokemuksen kautta. Osallistamalla tutkimusryhmiin ja edesauttaa metodin sisäistämistä. Kirjan kirjoittajien tarkoitus on ollut luoda teos lukemis- ja analysoimisprosessia silmällä pitäen. Elämäntarinallisen aineiston lukemisen, tulkinnan ja analysoinnin luokittelu- tai lukutapoja hakiessa kirjoittajat ovat määritelleet seuraavat itsenäiset ulottuvuudet: holistinen vs. kategorinen (holistic versus categorical) ja sisällöllinen vs. muodollinen (content versus form).

Kategorisessa lähestymistavassa alkuperäinen teksti jaetaan osiin, joista poimitaan erilleen ja kootaan yhteen teemana yhteen kuuluvia tekstejä. Holistisessa lähestymistavassa elämäntarinaa tarkastellaan kokonaisuutena ja tekstin osia tulkitaan tarinan muiden osien kontekstissa. Kategorinen lukutapa soveltuu käytettäväksi, kun tutkija on kiinnostunut ongelmasta tai ilmiöstä, kun taas holistinen lukutapa sopii henkilön kokonaiskehityksen tarkasteluun. (emt. 1998, 12.)

Toinen ulottuvuus tekee eron tarinan sisällön ja muodon välillä. Sisällöllisesti tarina kertoo sen, mitä on tapahtunut ja miksi, kuka on osallistunut tapahtumaan jne. Näkökulma on kertojan. Sisältöorientoitunut lukutapa hakee tarinassa tai sen osissa ilmeneviä merkityksiä, mitä piirteitä tai motiiveja näyttäytyy tai mitä jokin kertojan käyttämä kuva symboloi. Muotoa hakeva lukutapa jättää sisällön huomiota vaille ja kohdistuu muotoon, joka tulee esiin juonen rakenteessa, tapahtumien jaksottamisessa, sen suhteessa aika akseliin, kompleksisuuteen ja koherenssiin sekä tarinan luomissa tunteissa, tarinan tyyliin, metaforissa tai sanoissa. Kun nämä kaksi ulottuvuutta yhdistetään saadaan neljä eri tyyppistä kertomuksen lukutapaa: holistis-sisällöllinen (holistic-content), holistis-muodollinen (holistic-form), kategoris-sisällöllinen (categorical-content) ja kategoris-muodollinen (categorical-form). (emt. 1998, 12-14.)

Holistis-sisällöllinen lukutapa (emt. 1998, 13, 15, 62-63) kohdistuu koko elämäntarinaa ja sen sisältöön. Jos tarkastellaan tarinan osia kuten kertomuksen avaus- ja lopetuslauseita, tällöin tutkija analysoi osan merkitystä koko kertomuksen sisällön valossa. Tämä lähestymistapa on tyypillinen kliinisille tapaustutkimuksille. Lukutapa ottaa huomioon koko tarinan sisällön; analyysi voi keskittyä kokonaan yhteen suureen teemaan, esimerkiksi muutokseen elämässä, joka ilmenee asenteiden ja suhteiden tai ammatin muuttumisena. Toisena esimerkkinä voidaan mainita sopeutuminen uusiin oloihin. Holistis-sisällöllistä näkökulmaa haettaessa voidaan lähteä liikkeelle siitä, että etsitään tarinan yleistä vaikutelmaa ja usein esiintyvää kuviota. Tämän jälkeen voi lukea tunnistamiaan teemoja ja hahmotella tarinan kokonaisia kehityskuviota ja siirtymiä.

Holistis-muodollinen lukutapa (emt. 1998, 13, 16) esiintyy selvimmin kokonaisten elämänkertojen juonen tai rakenteen tutkimisessa; muodostuuko tarinasta joku tyyppi esimerkiksi komedia, tragedia, romanssi eli sankaritarina vai satiiri eli ironia. Myös Vilma Hänninen (1999, 95-96) käyttää samaa tarinoiden tyypittelyä. Olennaista tyypittelyssä on tapahtumien looginen rakenne ja niihin sisältyvät moraaliset jännitteet.

Komedian päämäärä on sosiaalisen järjestyksen palauttaminen ja sankarilla tulee olla tarpeellisia sosiaalisia taitoja uhkien voittamiseksi. Sen lähtökohta on tilanne, jossa yhteiskunta tukahduttaa halua ja ristiriita kärjistyy konfliktiksi. Konflikti laukeaa välitilassa, kuten karnevaalissa, matkalla tai seikkailussa, joissa normaalin elämän säännöt eivät päde. Tuloksena syntyy uusi ja terveempi sosiaalinen yhteisyys. *Komedian* päähenkilöllä on haluja, inhimillisiä heikkouksia ja tarpeita. *Tragediassa* ulkoiset pahat voimat lyövät sankarin. Päähenkilön ominaisuus on viattomuus, ja hän herättää myötätuntoa. *Romanssi- eli sankaritarinassa* päähenkilö kohtaa haasteita matkallaan päämäärään ja lopulliseen voittoon ja matkan tarkoitus on itse taistelu. Alussa on harmonian ja kunnian tila, jota pahuuden voimat ilmaantuvat uhkaamaan. Päähenkilölle on ominaista voimakkuus ja moraalinen ylemmyys. *Satiirityyppi eli ironia* luo kyynisen näkökulman sosiaalisesta hegemoniasta. Kaikkien edellisten tarinoiden puhtaus ja yksinkertaisuus kyseenalaistetaan. Mikään ei ole puhtaasti hyvää tai pahaa. Päähenkilö kykenee älyllisyyteen ja rajojen rikkomiseen. Näiden lisäksi Hänninen lisää yhden tarinatyyppin, *rikostarinan*, jossa vastakkain ovat rikollisen henkilökohtainen etu ja yhteisön paras. Rikollinen tyydyttää omat tarpeensa yhteisön kustannuksella ja rikkoo sen normeja. Lopussa hän saa kuitenkin rangaistuksensa.

Tutkija voi hakea myös tarinan ratkaisevaa käännekohtaa tai sitä, lähestyykö tarina kertojan nykyhetkeä. Lukemisessa keskitytään koko tarinaan, mutta myös sen muodollisiin näkökulmiin enemmän kuin sen sisältöön. Lieblich et al. (1998, 88-89) viittaavat Gergen & Gergeniin, joiden mukaan jokaisella tarinalla on muodollisesti määriteltävä juoni. Kolme juonimallia ovat eteneminen (progression), taantuminen (regression) ja tasainen linja (steady line), mutta yksilöllistä tarinaa voidaan kuvata näillä kaikilla kolmella mallilla. Juonen avulla voidaan päätellä myös tarinan koheesio; onko se hyvin konstruoitu, onko sillä tavoite ja eteneekö se hallitusti. Juonen dynamiikkaa voi hakea lausumista, joissa haastateltava arvioi elämäänsä tai rakenteellisista ilmauksista, joita ovat esimerkiksi 'käännekohta', 'elämänkulku', 'risteys' tai arvio elämäntilanteesta jne. Tarinan koheesio on myös yksi analyysin näkökulma, jossa hyvin rakentuneen kertomuksen osat muodostavat tavoitteen, suhteiden järjestyksen ja tapahtumien välisen kausaalisuuden. Miesten tapana on kertoa juonellisia tarinoita, kun taas naiset eivät välttämättä noudata tätä normia ja konstruoivat monisärmäisiä kertomuksia. Holistis-muodollisia näkökulmia haetaan siis rakenteen muodollisista seikoista yhtä paljon kuin sisällöstäkin, jotka ilmaisevat kertoja identiteettiä, käsityksiä ja arvoja.

Tähän lukutapaan sisällytän myös sukupolven ja elämäntavan siten kuin J.P. Roos on sitä käsitteellistänyt. Elämäntapa pitää sisällään myös asumisen ja kodin käsitteet ja merkitykset. Tästä teoretisoinnista on tarkemmin sivuilla 18-19. Myös iästä esiintyvät maininnat tulevat esiin tässä lukutavassa.

Kategoris-sisällöllinen lähestymistapa (emt. 1998, 13, 16, 17, 112-114) tunnetaan paremmin sisällön analyysina. Aiheen kategoriat määritellään ja erilliset ilmaukset tekstissä otetaan erilleen, luokitellaan ja kootaan omiksi ryhmikseen. Kertomuksen määrällinen tai tilastollinen käsittely on melko yleinen tapa. Tämä lukutapa, jota kutsutaan myös nimellä sisältöanalyysi, keskittyy teemojen sisältöön tarinan eri osissa katsomatta koko tarinan sisältöä. Jotkut tutkijat ovat erikoistuneet varsin kapeisiin kategorioihin, nimittäin tiettyihin yksittäisiin sanoihin. Toiset puolestaan kiinnittävät huomionsa tapahtumiin tai kategorioihin, joita edustavat "tapahtumia selittävät yksiköt", joissa kertoja selittää tapahtumien syitä. Näitä jaksoja voidaan analysoida kolmen eri mallin avulla; sisäisyyden, sisäistymisen (internality), pysyvyyden tai muuttumattomuuden (stability) ja laaja-alaisuuden tai laajentumisen (globality). Tämä

metodi johtaa lainauksiin pidemmistä teksteistä. Kirjoittajat viittaavat Bakanin teoriaan, joka jakaa identiteetin kahteen malliin - toimijuuteen (agency) ja yhteisöllisyys (communion). McAdams kumppaneineen on kehittänyt tästä mallista neljä erillistä sisältökategoriaa yhteisöllisyydelle: rakkaus/ystävyyys, keskustelu, huolenpito ja yhteisöllisyys. Toimijuuteen kuuluvat itsehallinta (self-mastery), status, saavutus/vastuuntunto (achievement/responsibility) ja valtautuminen (empowerment). Sisältöanalyysiä voi tehdä monilla eri tavoilla riippuen tutkimuksen tarkoituksesta ja narratiivisen materiaalin luonteesta. Useimpien variaatioiden sisältöanalyysi sisältää seuraavat vaiheet: tekstin valinta, sisältökategorioiden päättäminen, jota teoria voi määrittellä etukäteen, materiaalin jakaminen kategorioihin ja johtopäätösten tekeminen.

Kategoris-muodollinen analyysi (emt. 1998, 13-14, 17-18, 141, 154-155) suuntautuu hienovaraisiin tyyllisiin tai lingvistisiin kertomuksen tai sen osien piirteisiin. Esimerkkeinä mainittakoon metaforat, ilmausten aktiiviset ja passiiviset muodot. Lukutapa kohdistuu elämäkerran osien tai kategorioiden muodollisiin näkökulmiin. Monet tutkijat ovat analysoineet ja kuvanneet tarinoiden siirtymävaiheita kuten Gergen & Gergen ovat tutkineet siirtymää isyyteen. Toiset ovat puolestaan kehittäneet metodin, joka arvioi yksilöiden kompleksisuuden integratiivisuus (integrative complexity), joka perustuu sisällöstä riippumattomaan argumentaation muotoon. Näin syntyi kaksi ulottuvuutta: differentaatio ja integraatio. Näitä ulottuvuuksia on tutkittu muun muassa diplomaattisessa viestinnässä, puheissa, haastatteluissa, pääkirjoituksissa jne. Linde on analysoinut elämäkertojen muodollisia näkökulmia, kuinka koherenssi rakentuu tarinassa. Koherenssiksi luetaan muun muassa ajallinen järjestys, kausaalisuus ja jatkuvuus. Koska kirjan kirjoittajat ovat psykologeja, heidän esimerkkiensä näkökulmat ovat pääasiassa kognitiivisia tai tunnekokemukseen liittyviä.

Edellä kuvattua neljää lukutapaa olen soveltanut siten, että ensi alkuun tuotettuja teemoja ja Marjan elämän muutosvaiheita sijoitetaan yhtä monta kunkin lukutavan sisälle paitsi kategoris-muodollisen, joka sisältää metaforia ja genrejä. Muutosvaiheet on kuvattu sivulla 26. Olen siis kunkin muutosvaiheen analyysissä käyttänyt eri lukutapoja sijoittamalla aluksi tekemiäni teemoja ja yleisiä kategorioita niihin. Näin jokaisen lukutavan "sisällä" on viisi alalukua eli muutosvaihetta. Niiden otsikot pyrkivät kuvaamaan kyseisen ajanjakson sisältöä Marjan elämässä. Monet niistä on hänen omia ilmauksiaan. Tällä tavalla saadaan aikaan oheinen kuvio:

Holistis-sisällöllinen

- pieni kurjuus ja selviytymisen eetos

Kategoris-sisällöllinen

- ihmissuhteet
- koulu, työ, äitiys

Holistis-muodollinen

- identiteetti, elämäntapa, sukupolvi, ikä
- tarinatyypit

Kategoris-muodollinen

- erillisiä lingvistisiä piirteitä ja siirtymävaiheita
- metaforat, tarinatyypit genrenä

Kappaleissa 7-10 olen analysoinut Marjan elämänselämän tapahtumia siten, että holistis-sisällöllinen lukutapa pyrkii olemaan mahdollisimman pitkälti kronologinen ja muutosvaiheisiin liittyvä. Muut lukutavat täydentävät ja tuovat siihen uusia näkökulmia. Lukemisen helpottamiseksi olen koonnut elämänviivoista ja haastatteluista oheisen lyhyen luettelon Marjan elämänselämästä ja lihavoinut muutosvaiheet, joita olen luokitellut viisi.

- 1946 Marjan syntymä
- 1949 Marjan äidin kuolema**
- 1952 muutto Lapinjärveltä Hyrylään
- 1953 koulunkäynnin aloittaminen
- 1960 ulkonakäynti alkoi
- 1961 liftaaminen ja rippikoulu, ensimmäinen tupakka ja känni
- 1962 mummu heitti pois kotoa, tyttökotiin joutuminen**
- 1963 tyttökodista paluu ja töihin Helsinkiin
- 1964 työssä elintarvikealalla tehtaassa
- 1967 Seijan, ensimmäisen tyttären, syntymä**
- 1968 työpaikan vaihto teurastamoon
- 1973 paluu ensimmäiseen työpaikkaan elintarviketehtaaseen
- 1974 Maijan, toisen tyttären syntymä, muutto Satotielle, jossa edelleen asuu, ensimmäinen avioliitto ja ero**
- 1980 eläkkeelle siirtyminen**
- 1985 toinen avioliitto

7 Holistis-sisällöllinen lukutapa

7.1 Lapsuuden julmat korpilait

Marjan elämän ensimmäinen muutoskohta on kolmen vuoden iässä, kun joutuu äidinäidin kasvatettavaksi äidin kuoleman jälkeen. Yksi holistis-sisällöllisen lukutavan tulkinnan mahdollisuus on keskittyä muutokseen elämässä, jota epäilemättä äidin kuolema edustaa. Isä oli kuollut jo ennen Marjan syntymää. Muutoksen jälkeinen elämä

luo vaikutelman köyhyydestä, jota voi luonnehtia Bourdieun pienen kurjuuden teorian määritelmien mukaiseksi. Koska pieni kurjuus on subjektiivinen ja monimielinenkin käsite, tämän lukutavan yhteydessä sellaiseksi on määritelty ulkoisista olosuhteista johtuvat ja niitä seuraavat seikat. Joka tapauksessa Marjan kertomuksesta välittyä ainakin osittain ankea näkymä lapsuuteen.

Marja kuvaa ja luonnehtii itsekin elämää mummun kanssa äidin kuoleman jälkeen köyhäksi ja kurjaksi. Se merkitsee Marjalle työtä jokapäiväisen elämisen eteen, mutta myös aineellisesti niukkaa elämää. Samalla ilmaus on kannanotto sen aikaiseen elämäntilanteeseen, jota kertoja esittää melko laajasti ja yksityiskohtaisestikin haastattelun ajan.

Meillä oli aika köyhää ja kurjaa, koska mummu oli jollain eläkkeellä tai ehkä ei ollu ja meillä oli aina kunnan puut. [ ] Sitku mä kävin koulua ja ennen kouluikää, mäkin jouduin kantamaan joka päivä ne vedet sieltä kaivosta. [ ] Ja halot mä kannoin aina kotia puuliiteristä. Se oli helpompaa. Laskiämpäri ulos ja matot ulos ja ravistelin. Nää oli mun töitä. Mummu teki ruuat. [ ] Marjat mä jouduin [ ] keräämään, vadelmat kun siellä oli semmonen kivikko missä kasvo vadelmapensaista [ ].

Mulla oli kaikkien vanhoja vaatteita. Ei mummu osannu tehdä käsitöitä. Tai kutohan se sukkaa ja lapasta, mutta ei muuta. Ja mulla oli semmosta, että esimerkiks kolmannella luokalla kansakoulussa, opettaja on lahjottanu mulle vaatteet päälle.

Pienen kurjuuden tekijöitä Marjan elämässä ovat myös orpous, yksin oleminen, erillisuus ja erilaisuuden tunne muista lapsista sekä ankaran mummun kanssa eläminen. Orpous on merkinnyt Marjalle vanhempien ja ikätoverien puuttumista ja mummun sukupolven liittymistä. Omien vanhempien sukupolven kanssa hän on ollut jossain määrin tekemisissä sukulaisten kautta. Koetun perusteella herääkin kysymys, onko ydinperheeseen kuulumista pidetty normina ja missä määrin normista poikkeaminen vaikuttaa Marjan saamaan kohteluun. Itse asiassa mummu on se, joka asettuu eräänlaiseen vastustajan rooliin ja erottaa Marjan muista lapsista. Häntä myös rankaistaa tottelemattomuudesta varsin julmalla tavalla. Nuoren tytön ja mummun elämän kuviot ovat särmiikkaitä:

Mulla ei ollu kavereita! Ainoa oli nää serkut siinä alamäellä. Mummu ei antanu olla mulla kavereita. Mummu oli siinä suhteessa ahdasmielinen. Myös sitte oli näin että ne ei uskaltaneet olla mun kavereita. Vasta ylemmillä luokilla mulla oli kavereita, vasta kun mä muutin kansalaiskouluun.

No, se oli aika semmonen suppee siinä suhteessa, kun mummu halus että mä olen hänen tukensa ja turvansa ja ehkä se pelkäs, että jos mulla on kavereita, niin hän menettää otteensa minusta.

... ja kun mä kokemuksesta tiesin, että mä en pääse sisälle, jos en ole yheksäs kotona. Oli julma korpilaki siihen aikaan. [ ] Puuliiterissä tai ulkoveskissä. [viettää yöt]

No, mä en oo mistään isosta perheestä, mutta näillä oli myös niinku sisarussarjoja, ett niillä oli niinku ne sisarukset siinä ja nää oli sisarusten ja vanhempien kanssa eläneet ja olleet ja tämmösissä missä omakotitaloissa ja miten niillä on siellä kenties ollu yks tai kaks pientä kerrostaloo Hyrylässä siihen aikaan.

Jos Bourdieuta on uskominen, pientä kurjuutta esiintyy kaikkialla ja kaikkina aikoina. On vaikea sanoa, millaista Marjan elämä ja kurjuuden muodot olisivat olleet perheessä kasvaneena ja eläneenä. Toisaalta sodan jälkeen säännöstelyaikana ihmisten elämä oli muutenkin niukkaa. Kerronnassa kauttaaltaan on tyyppillistä elämän pohtiminen tai analysoiminen, 'teoretisointi', ja sen vertaaminen nykyiseen.

7.2 Vuos neljä kuukautta kolme päivää

Marjan lapsuus päättyy ja aikuisuus alkaa yllättäen 15-vuotiaana, kun mummu ajaa hänen pois kotoa. Tämä tapahtuma muodostaa seuraavan merkittävän muutosvaiheen elämässä. Mummu viettää talven vanhainkodissa ja hänen paluustaan kotiin alkaa tapahtumien vyöry Marjan elämässä. Mummu ajaa Marjan pois kotoa, koska kukat olivat talven aikana paleltuneet. Tämän jälkeen Marja joutuu tyttökotiin, jonka perusteena on irtolaistapainen elämä.

Holistis-sisällöllisen ulottuvuuden näkökulmasta kotoa lähteminen muodostaa muutoksen ytimen, jonka jälkeisessä elämänvaiheessa merkittävien tapahtumien kuvio on kolmiosainen: työelämään siirtyminen koulun jälkeen, tyttökotiin joutuminen ja paluu takaisin työelämään. Mummun ollessa vanhainkodissa Marja itsenäistyy; on vapaus, työpaikka ja toimeentulo. Oman ja itsenäisen elämän aloittamisen esteeksi ilmestyy kuitenkin mummu, joka viranomaisten avulla saa aikaan sen, että Marja syyttää joutuu tyttökotiin, joka on monessa suhteessa verrattavissa pakkolaitokseen. Seuraavista tapahtumista ennen tyttökotia hän kertoo innokkaasti ja ne ovat jonkin verran ylpeydenkin aihe:

Mähän olin viistoista silloin kun mä elätin itteni.

Mä sain niin hienon työpaikan kuin HOK:n tehtaille sisälähetti, 125 markkaa tunti. [ ] meillä oli puuliiteri täynnä puita ja mä kun sain sen palkan, [ ] mä ostin kuukausilipun, mä maksoin meiän vuokran [ ] ja mummu oli siellä vanhainkodissa ja koko talven mä elin... pullaa söin ja marmelaadii. Mä oikein nautin kun mä sain ostaa pullapitkoo ja marmelaadii ja maitoa, enkä mä aina jaksanu lämmittää sitä huushollia ja viideltä soi aamulla herätyskello [ ]. ...ja se oli ihan huvia juosta siihen aikaan Fleminginkadulle ja leimata kellokortti viidenteen silkkiin sisälähetin tittelin kanssa. Sitten leikkaat siellä alusvaatteisiin sellaisii kaistanauhoja ihania ja siellä oli koristenuhoja ja kaikkee. Ja sitku syttyy punanen lamppu niin sua kutsutaan. Ja sain kaupungille sitten tehtäviä [ ] ja sit nää antoi kartankin käteen ja joskus sai rahatukonkin käteen, mikä mun piti viedä ihan ilman kuittausta minnekin Tehtaankadulle. [ ] Se kesä 62, niin työpaikat kyllä vaihteli.

Tärkeitä tapahtumia Marjan elämässä ovat työpaikat, joita on useita. Näistä vaihdoksista ja uudenlaisista kokemuksista hän kertoo innokkaasti ja niihin voin omankin kokemukseni pohjalta samastua. Pienen kurjuuden kautta katsottuna kotoa lähdön jälkeistä elämää voi Marjan kerronnan perusteella luonnehtia kurjaksi vain tyttökodissa. Jossain määrin erikoista on myös se, ettei Marjan kerronnasta voi päätellä kotoa lähtöä mitenkään järkyttäväksi tapahtumaksi; ehkä hän oli oppinut, "oli tietoo", mitä mummu sanomisillaan tarkoittaa. Todennäköisimmin hän kokee asian eri tavalla vuosien jälkeen. Oma ja itsenäinen elämä päättyy kuitenkin muutaman kuukauden jälkeen ja hän viettää tyttökodissa reilun vuoden. Kappaleessa 8 Holistis-muodollinen lukutapa kertoo ydinkokemuksia tästä ajanjaksosta. Marjaa syytetään irtolaistapaisesta elämästä, jonka sanktioi sen aikainen laki.

Kun mä olin tyhmyyttäni aina mummulle sanonu, että missä mä oon ja mitenkä, niin poliisit alko... vaikei se päästäny mua kotiin, niin poliisit haki mua työpaikoista ja veivät mut Pengerkadulle [putka] ja sitten Hyrylään ja Hyrylästä lastenvalvojalle ja mummulle. Ja kun lastenvalvoja sulki oven perässään, niin mummu huusi, että huora häpee, mee sinne mistä oot tullukki ja kaikkee tämmöstä. Pakkohan sitä oli taas lähtee.

Ja sitte mua tultiin kilkan kalkan poliisien kanssa hakemaan työpaikalta, ett mä oon alaikänen ilman holhoojan lupaa lähteny, ett mua syytettiin irtolaistapasesta elämästä, irtolaiseks mua ei voinu syyttää, koska mä olin alle kaheksantoista. Taas mentiin kuule kolisten Pengerkadun putkaan sinne. Siellä viikon verran pidettiin, joutu tietysti tähän sukupuolitautitarkastukseen, mikä oli hirvitys mulle. [ ] Kolmeko kertaa mä olin siellä. Niin joka kerta sinne syyniin.

Sit Hyrylästähän tuli se päätös, että joudun Lopelle [tyttökoti] ja siellähän mä olin vuos neljä kuukautta kolme päivää.

7.3 *Ja niin mulle kävi kuin kotimaisissa elokuvissa*

Seuraava muutosvaihe Marjan elämässä vaikuttaa perusteellisesti koko elämän muuttumiseen ja on eniten elämää mullistanut muutos tähän tullessa. Myös ympäristön suhtautuminen häneen muuttuu ja uuteen yllättävään tilanteeseen sopeutuminen on syvällinen prosessi. Holistis-sisällöllisestä ulottuvuudesta katsottuna yleisenä vaikutelmana palaa takaisin bourdieulainen pieni kurjuus, mutta uudessa ilmiössä. Marjan äidiksi tuleminen ei ole helppo tapahtuma. Raskauden ja lapsen seurauksena työpaikan asenteet muuttuvat, Marja joutuu asunnostaan pois, hän asuu välillä jopa naisten asuntolassa, minkä jälkeen hän saa paikan ensikodissa. Raskauden ja synnytyksen jälkeen hänen taloudellinen tilanteensa on huono. Myös väkivallan kokeminen lisää kurjuuden syvyyttä tämän muutoksen myötä. Ainoa auttaja on vuokraemäntä. Kerronnasta välittyy yksinäisyys, ahdistus ja neuvottomuus. Toisena yleisenä vaikutelmana tulee kodin merkitys tai sen puuttuminen elämässä.

Ja mies oli Ruotsissa. Tai minun täytyy sanoa, ettei se tienny sitä, että mä jän odottamaan. Emmä voi sitä siitä syyttää, että se olis hylänny mut. Olishan se nainuki mut aikoinaan ja mä meinasinkin mennä sen kans naimisiin, mutta sitku oli se huumeliigajuttu ja se joutu linnaan niin... mä olin jo kattonu hääpuvunkin valmiiks.

Mutta sitten mulla oli tässä Kauppiaankadulla, koko Kauppiaankadun asuminen niin, niin oli vaikeeta, koska mä sain turpaani vähän väliä. Ja multa vietiin tilit ja hakattiin ja tämmöstä. Tää lapsen isä. Sillon ku mä aloin odottamaan niin, eihän se tienny, että mä aloin odottamaan, niin se lähti Ruotsiin. [ ] ... ja oli linnassakin tän odotusajan. Sitte se pääsi sieltä linnasta ja jostain etti mut käsiinsä ja halus alkaa mun kans olemaan, mut mä en halunnu alkaa oleen sen kanssa. Sitten se tiesi koska mulla oli tilipäivä ja mitä reittejä mä kuljen. Ne oli ne tilipussit siihen aikaan. Se kytäs mua pitkin kadunkulmia ja vahtas ja vei rahat ja kaikkee tämmöstä ilosta. Siinä suhteessakin mä ajattelin, mulla oli hyvä vuokraemäntä, että sai maksaa vuokrankin kahteen osaan tai miten millonkin. Ja aina mä olin hakattu ja aina silmät mustana. Ne ei kerkeny paraneekaan. Kukaan ei koskaan tullu apuun. Töissä haukuttiin ja joka paikassa haukuttiin ja eikä voinu oikein puhuukkaa niistä asioista. Sitte... mä olin päättäny tappaaki sen. Mä olin hankkinu asenostoluvan. Mä aattelin, että mä en muuten... siks mä ymmärrän noita akkoja, jotka äkkipikastuksissaan vuosien kiusaamisen jälkeen tökkää rassin kurkkuun miehelle, niin nytku mä en käsin pysty siihen mitenkään, niin mä ammun sen. Tässä sitten oli korkeempi johdatus vai mikä lienee, tää joutu Jumalan kiitos linnaan. Niin mä en sitä pyssyy hankkinukkaan ja se oli monta vuotta linnassa ja mä pääsin sillä lailla siitä eroon ja se löysi uuden naisen tai useampia uusia naisia ja ... [ ] Mulla ei ollu ikkunaverhoi ei mitään siellä Kauppiaankadulla. Sitku mä sain lautasen ostettua, niin se oli jo iso ja ihmeellinen asia, sai jotain irti. Aina me oltiin nälissä sen likan kanssa. [ ]ku mä olin ihan lirissä noitten vuokrien ja tarhamaksujen ja kaikkien kanssa, mä menin palkkatodistuksen kanssa sosiaalivirastoon ja mulle sanottiin, että ei kukaan pärjää tämmösillä tuloilla ja sä valehtelet ett mul täytyy olla jotain sivubisnestä. Et sinä mitään tartte. Ne oli kattonu sen niin, että ... vaikka ne sano, ettei kukaan pärjää tämmösillä tuloilla, mä nyt pärjäsin kuitenkin ku pakko oli.

7.4 Se pettymys ja se särkyne sydän

Marjan elämän seuraavassa muutosvaiheessa on yhdessä neljä selkeää tapahtumaa: avioituminen, toisen lapsen syntymä ja muutto kotiin, jossa hän edelleenkin asuu sekä ero pian avioitumisen jälkeen. Holistis-sisällöllisen ulottuvuuden näkökulmasta katsoen suhteellinen kurjuus ei niinkään enää koske kotia ja toimeentuloa vaan ihmissuhteita ja alkoholin käyttöä. Toisen kerran äidiksi tuleminen on helpompaa jo entisen kokemuksen kautta. Roosin mukaan suuren murroksen sukupolvelle ihmissuhteiden pohdiskeleminen on tärkeää; tästä Marja ei ole poikkeus.

Sitten tää Vatanen, niin sehän oli kauheen kiva seuraihminen. Se laulo ja nauro ja sillä oli mukavii juttuja ja se otti sillon kun otti. [ ] Tosiaan mä silloin tällöin... mähän olin kolmetoista ku mä ihastuin Vataseen, mutta mä olin kaks.skytkaheksan tai seittemän ku mä menin sen kanssa naimisiin. Tää kuuluisa neljä kuukautta. Sittenhän siitä tuli ihan hullu ku meiät vihittiin, että sillä lailla, että se piti kotia salakapakkana ja bordellina ja mä en en osannu mitään tehdä niinku sen äiti ja ruoka ei ollu sopivan lämpöstä ja mikään ei ollu mitenkään ja mä en ollu arvollinen hänen äitinsä kengännauhoja sitomaan ja sillä oli niin pirullinen äänikin ja kaikkee ja alko hermot menemään ja mä en saanu yöllä nukkuu sängyssä. [ ] Mä sitten päätin eräänä aamuna, että nyt tuli ero. Akat sano töissä, että yritä lasten takia, mut mä sanoin, että lasten takia mä just eroonkin, me ollaan kohta kaikki Hesperiasa [mielisairaala]. Sit mä vuosii jälkeenpäin kysyin Vataselta, että miks se käyttäytyy mua... ett mua kohtaan niin. Niin se sano, että se halus alistaa. Se onnistuki siinä. Ihan oikeesti kesti melkein kymmenen vuotta kohota siitä.

Mä olin jotenkin kolmekymmentä melkein ku mä alotin juomaan ja mulla oli just se avioero Vatasen kanssa ja kaikkea ja se oli niinku se pettymys... ja se... särkyne sydän... ja miksä sitä sanois. Niin se oli semmone pakokeino, että siinä turrutti ittensä ja mulla olikin humalahakuinen juomistapa, että piti päästä sammumaan. Tulla ilosesti känniin. [ ] Mut se että mä oon aina ollu semmonen, että ku pullo avataan niin siin ei korkkii enää tarvita. Se juodaan kaikki kerralla. Niin paljo ku taju on tallella.

7.5 Mun elämähän on ihan hyvin järjestyksessä

Holistis-sisällöllinen analyysi tuottaa Marjan tarinasta ja elämästä tällä hetkellä varsin erilaisen kuvan kuin aiemmin. Hän puhuu tasapainosta ja siitä, että vanhat asiat ovat jääneet taakse. Suhteellisen aseman aiheuttama kurjuus muuttaa tässä vaiheessa muotoaan. Merkille pantava piirre elämänviivalla on, että sairaudet tulevat vasta eläkkeelle jäämisen jälkeen. Niistä huolimatta kuva kurjuudesta on lieventynyt, alkoholin käyttö muuttunut hallituksi ja elämässä on toivoa paremmasta. Uusiin oloihin sopeutuminen on keskeinen aspekti tätä lukutapaa käyttäen. Marjan uusi elämä alkoi eläkepäätöksestä, joka liittyy viimeiseen muutosvaiheeseen. Työelämän kuvioista ja

eläkkeelle päätymisestä on tarkempi kuvaus kappaleessa 9. Vaikka toinenkaan avioliitto ei ole toiveita täyttänyt, se ei tunnu häiritsevän pahasti nykyistä tasapainoista elämänvaihetta; mies asuu toisella puolella kaupunkia ja välit ovat niin hyvät ja sopuisat kuin tässä tilanteessa on mahdollista.

Minä muistan sen kun se kirje tuli tänne kotiin kansaneläkelaitos vai Sampoko se nyt oli, mä en muista kumpi. Kirje tuli. Ja siinä luki, että teidät on siirretty tai määrätty eläkkeelle toistaiseksi. Mä soitin heti sinne ja mä kysyin, että mitä se tarkoittaa toistaiseks. Se sano hyvin virallisesti, että... tää sano, että kunnes teidät terveeksi havaitaan. Mä sanoin, sitä päivää saatte odottaa. Kiitos.

Mä oon päässy niistä kivuista ja särystä ja muista eroon, mutta henkinen tasapaino on mun mielestä kaikista tärkein. Ja kun on ruokaa ja lämmintä, niinku vanhat sanoo, ettei luita kolota. Mut ne ajat ku ei päässy kävelemään ja oli särky vuodesta toiseen, ne oli kurjia. Että ihan niiden takia mä olisin kuulunu jo eläkkeelle. Ja just noi kulumat ja nivelrikot ja reumat ja kaikki yhdessä. Nythän mulla on kummallista kyllä reuma poissa.

Mut se kesti parikymment vuotta, että mä tajusin, että loppujen lopuks mun elämähän on ihan hyvin järjestyksessä. Ett ei tarte pelkää, että yks kaks myydään asunto alta, ei tarte sitä pelätä. Lapset on isoja. Toimeentulo on turvattu.

Lapsen saannit on ollu semmosia elämän käännekohtia, huippuja. Mutta nää synnytykset ja odottamiset, nää on ollu mun elämäni suurempii semmosia käännekohtia ja eniten vaikuttaneet elämään. Mullistaneet mun elämäni.

Kun kysyin Marjalta, tekeekö pahaa muistella koettuja vaikeuksia, hänen vastauksensa kertoo, että ikävät kokemukset ovat takanapäin, eikä hän salli niiden vaikuttavan nykyiseen hyväksi koettuun tilanteeseen. Hänellä on myös toive löytää mieleinen kumppani elämään.

Mä luulen, että on kasvanu niiden asioiden ... että on kasvanu niistä pois. Ett ku jotkin ihmiset mun tuttavapiirissä ne on vielä niin katkeria jostain lapsuusasioista ja märehtivät niitä. On mullakin asioita, mistä mä oon katkera, mutt mä ajattelen ett ne on takanapäin. Ett niitä ei voi enää muuttaa. Sanoo, että silloin oli niin ja näin ja tietysti onhan sekin totta että kun on pitkävihanen luonne, niin ne ihmiset, jotka on mulle ollu aikoinaan ilkeitä ja pahoja, niin mä en oo niiden kanssa missään tekemisissä. Mun ei tarte olla.

Ja kun mun elämäni vielä tulee kumppani, niin mä toivon, toivon tietäväni, että se on sitten loppuelämäni. Ja se on semmonen, johon mä voin luottaa [ ]. ... ku tulee ero niin se on ku toinen kuolis. Ja se kuoleekin jollain tapaa. Silvo [aviomies] on mulle nyt ihan ulkopuolinen. Vatasta mä kattelin aikoinaan vuosii sitten, kun mä näin sen, että kuka tuo mies on. Mitä mä oon nähny siinä? Miten mä oon voinu olla siihen niin sekasi? Se ei vaikuttanu mitenkään enää. Se oli ihan joku tuntematon.

8 Holistis-muodollinen lukutapa

8.1 *Mä kuuluin niihin kastittomiin*

Holistis-muodollisen lukutavan teemoja voivat olla muun muassa ikä, sukupolvi ja elämäntapa, joista kirjoittaa J.P. Roos. Elämäntavan käsitteeseen olen lisännyt myös kodin ja sen merkityksen elämänculussa sekä arvot. Lapsuuden kodissa Marja ei koe "kodin tuntua" vaan pitää sitä pimeänä paikkana. Tarina lapsuuden ja nuoruuden aikakaudesta 1950-luvulla sekä sen kokemuksista sisältää muun muassa elämäntavan ja arvot, josta lainauksia seuraavaksi:

Oli kolme kertaa viikossa levyt, keskiviikko, perjantai ja lauantai kuudesta yheksääkö ne levyt oli. Ja sitten mun piti olla yheksältä kotona, mutta... jos mä en ollu yheksältä, niin mä en päässy yöks sisälle. Mut toi... siellä luisteltiin sitte käsi kädessä jos luisteltiin jos joku jannu tuli hakemaan ja Paul Anka soi ja Elvis.

... niin mun ei oo koskaan tarttenu lapsuudessa nähä sitä viinan kiroo ja Turmiolan Tommin elämää. Yskänlääkkeenä saatiin Koskenkorvan huikka ruokalusikallisena muistaakseni. Tai mä luulen, että nyt aikuisena, että se oli Koskenkorvaa... se oli se ainoa lääkitys kalanmaksaöljyn lisäksi.

Ei muuta ku se oli semmonen pimee hellahuone sillailailla, ett se ei ollu valosa. Siellä oli yks ikkuna ja pöytä keskellä hämävavalaistus ja aina piti sitä hämävänhyssyy viettää mummun kanssa. Tumma lattia ja tapetit ja tummat huonekalut ja hetekan peitteet siinä, niin se anto sen pimeyden tunteen sinne.

Tämän lukutavan avulla avautuu myös ikkuna Marjan identiteettiin, ja hän pohtiikin itseään, kehityskulkuun ja luonnettaan usein. Samalla hän myös esittää käsityksiään syistä, jotka eristävät hänet muista lapsista. Identiteetikertomus nivoutuu muuhun tarinaan ja tämä on tyypillinen piirre kaikissa haastatteluissa, joten sitä ei ole aina helppo irrottaa kokonaisuudesta. Analyysin kohteena voivat olla myös tutkittavan omat arviot elämästään. Anni Vilkkö (1997, 157) kirjoittaa, että kirjoitetun elämäkerran lopussa on yleensä arviointijakso, jossa palataan kertomuksen alussa tiivistettyihin elämän kiintopisteisiin. Marjan puhutussa elämäntarinassa arvioinnit ovat limittyneenä muihin tapahtumiin, mutta ne kuitenkin voidaan sieltä erottaa. Marjan omat arviot itsestään ovat harvoin myönteisiä lapsuudessa. Elämänsä suurimpina vaikuttajina ovat mummu ja köyhyys, joiden takia hän joutuu kärsimään.

Mut musta tuli hyvä luistelija. Mä jo joulunpyhät kaikki opettelin, että ensin siinä meidän pihassa lätäkössä ja sitten kentällä ja mä sanosin, että mä olisin vieläkin hyvä luistelija, jos mä olisin jatkanu sitä. Siis mä olin nopeudessa ja kaikissa pirueteissa ja sirklaamisessa.

Mä kuuluin siihen kastittomiin niin naurettavasta syystä, ku mä olin orpo. [ ] Mutta toinen paljon voimakkaampi syy oli siinä se mun voimakas mummu, koska kaikki pelkäs sitä. Ja kolmas syy oli se, että mä olin huonoissa vaatteissa ja... haisinkin kuulemma ja toi... kolmannella luokalla opettaja anto mulle vaatteita [ ].

Kysyttäessä oman sukupolven nuorten haaveista ja tulevaisuuden suunnitelmista lapsilla ja nuorilla tuntuvat olevan keskenään melko samansuuntaiset ajatukset. Haaveilla on myös Marjan mielestä omat lähteensä:

Mä osaan sanoa tyttöjen haaveet, että ku kysyttiin, mitä tulee isona, niin suurin osa halus missiksi, iskelmätähdeksi, Marja-Leena halus opettajaks, mikä tuntu ihan oudolta ja muut halus lentoemännäks. Ne oli tällasii ihanneammatteja, että lehdestä luki, Ajan sävel tai joku tällanen. Ja sitten oli sairaanhoitaja, koska pääsi lääkärin kanssa naimisiin. Sen rakkauskertomukset olivat aiheuttaneet.

Autokuskiks. [pojat] Yleensä ne halus ajaa autoa. Yhden mä tiedän, joka halus junan kuljettajaks, mutta sen isäki oli veturimies tai niinku junankuljettaja. Sitten mä en muuta muista, ku että ne olis ollu ku autokuskiks ja lentäjäks. Ne oli ne ihanneammatit.

8.2 Ku mä halusin omaa elämää

Seuraavassa muutosvaiheessa identiteettikuvaus on erilainen. Itsenäistymispyrkimykset aiheuttavat konfliktin vanhenevan mummun kanssa, mutta Marja ei häntä kuitenkaan arvostele tai kritisoi vaan oikeastaan pyrkii ymmärtämään hänen käyttäytymistään. Hän näkee itsensä myös osittain tapahtumien kulkuun vaikuttavana henkilönä ja pohtii välirikon syitä. Marja yrittää vaikuttaa elämäänsä ja samalla ylläpitää suhteita mummun kanssa. Tarina on myös jossain määrin juonellinen, mutta sisältää paljon yksityiskohtaisia tapahtumia ja kerrontaa sekä sivujuonia. Juonellisuus korostuu uudelleen tyttökodin teemassa sekä sen jälkeisessä ajassa.

Se oli semmonen homma, että koska mä olin nuori ja halusin omaa rahaa ja mummun kanssa sitä omaa rahaa ei niin saanu ja mä olin ollu jo töissä sen yhden talven kun mummu oli ollu vanhainkodissa, [ ] mummu pääs sitten vanhainkodista pois.

Suhde mummuun oli semmonen, että meidän suhteet loppu kokonaan, kun mummu pääsi vanhainkodista ja ehkä se oli jotenkin vinksautanu ja ehkä se oli pettyny minuun ja ehkä ja ehkä ja ehkä. Ehkä ku ne pelakuut oli paleltunu...

Mä jouduin sen takia ja mä sanon vieläkin sen enkä anna periks tästä, että mä jouduin sen takia, ku mä halusin omaa elämää. Mut mä tein sen tyhmyyden, että ilmoitin mummulle aina missä mä oon ja mummu kiikutti lastensuojeluvirastoon tai minne kunnantalon ja sitten taas mentiin. Ett se oli mun tyhmyys. Mutta sen se toi Loppi opetti mulle, että ainaki rehelliseksi vaikka mä nyt näkkileipää varastinkin. Mutta en oo rikoksi tehny etten vaan joudu mihinkään kamalaan paikkaan.

Elämäntapana tyttökotia voi luonnehtia pakkolaitokseksi, jossa elämä on ulkoa yhteiskunnan ja lainsäädännön määräämää, eikä asukkailla itsellään ole paljoa siihen vaikutusmahdollisuuksia. Joissakin tutkimuksissa tämännäköiset laitokset on nähty yhteiskunnallisena kontrollikeinona köyhien suhteen. Marja näkee tyttökodin merkityksen ja tehtävän yhteiskuntaan sosiaalistavana laitoksena, jonka menetelmiä hän ei kuitenkaan pidä oikeutettuina.

Opettaa meitä normaaliin yhteiskuntamuotoon mutta väärällä tavalla. Ei se pelko pelkää hyväks ole.

Tyttökodin jälkeen elämä jatkuu ja työpaikka löytyy helposti; asuntopulasta johtuen alivuokralaisena asuminen oli yleistä monien nuorten naisten elämäntapaa. Ulkonäkö ja seurustelusuhteet, "riiaaminen", alkavat Marjan elämässä.

Niin tää... alivuokralaisasuntoja, niin että ne oli jokin alkoovi tai nurkka tai sitten jonkun toisen kanssa asuttiin samassa. [ ] Kapteeninkadulla me Marjan kanssa asuttiin kolme vuotta semmosessa missä oli oma sisäänkäynti, piian asunnoks vai miksä niitä sanottiin ennen. Siellä Kapteeninkadulla oli ihan kiva asua. Se oli tän kokonen huone. Mut ei me siellä ruokaa voitu tehdä eikä mitään. Kylppärissä käytiin. [ ] Renekeitsien kuvat oli siellä seinillä ja Piitlesit [ ] ...ja mä en muista pyykinpesustakaan muuta ku että teryleenihousut piti olla aina suorassa prässissä. Eikä poikia saanu käydä.

Poika-asiat alko vasta Kapteeninkadulla. [ ] Mä olin tuntenu aikasempaan jo Stefan G:n, joka nykyään on kauhee gangsteri. [ ] ... niin mä sen Stefanin ja muiden nuorempien miesten kanssa käytiin Tähtitornimäellä keinumassa viattomasti. Sitte mä tän Stefan G:n ja käytiin tanssimassa Malminrinteellä [ ]. Ja Stefan G:n kautta mä opin tuntemaan tän Kari P:n. [ ]

Mut sit siinä välissä tuli tää mun suuri ensirakkauteni tää Anders, minkä mä näin tässä... ku oli luokkarajoja siihenkin aikaan. Me käytiin Yrjön baarissa, mikä oli Yrjönkadun uimahallin vieressä siinä... limpsolla ja kahvilla ja riiaamassa ja kattelemassa poikia ja sen sellasta ja kerran yks Maila pyysi mua Expressoon ja mä menin sinne niin mä näin heti siin tiskillä että tonne pöytään mennään ja niin mentiin ja siellä oli - Anders. Ja Anders alko sit mua saattelemaan ja kaikkee muuta mukavaa niinku tyyliin kuuluu ja... käytiin Kaivopuistossa istumassa ja keinumassa ja Anders oli hyvä matkimaan chaplinia. [ ] Mutta Anders ei mua lähennelly muute ku ulko-ovella oli jännittävää, pussaako se vai ei. Sitte mä olin hyvin kuolettavasti rakastunu Andersiin. [ ] Ett se oli semmosta viatonta seurustelua. Yks kaks Anders katos.

Tässä elämänvaiheessa Marjalla oli tapana liftata asuinkumppaninsa Merjan kanssa lyhyempiä ja välillä pitempiäkin matkoja. Lapissa hän on käynyt monesti, lähes parikymmentä kertaa. Vuonna 1966 tytöt tekevät yhteisen liftausmatkan useisiin Euroopan maihin.

Ku meillä oli yhteen aikaan semmonen vaihe, että me liftailtiin paljon. Saatettiin töitten jälkeen päättää, että lähetään Turkuun ja Tarvon tien mutkaan. Me käytiin Turussa ja istuttiin jossain baarissa ja aamulla kauheella kiireellä takas Helsinkiin [ ]. Lahdessa käytiin, tai Mäntsälässä tai ihan missä... [ ].

Se oli aikoinaan se, että me ensin liftailtiin paljon. Merjan kanssa kuuskytneljä lähetettiin Hammerfestiin ja siinä näki sitä maisemaa. Se oli erilaista, ihmiset oli erilaisii. Kaikki se oli erilainen, kulttuuri ja kaikki. Ja sit sit se maasto ja jotenkin tuntu että täälläkin olis hyvä olla. [ ] Tulee joku vastaan niin sitä jäädään juttelemaan siihen, että mist päin sä oot ja kuin kauan ja puhutaan niist autiomajoista eikä siitä että oot sä Helsingist vai Kokkolasta ja kaikkee tommosta ja ollaan niinku vanhat tutut. Ett se on ihan erilaista. [ ] Ja just se maisema ja se rauhallisuus ja alkukantasuus. Niin se kiehto. Niin alun alkaen sinne Saariselälle kun me mentiin ensimmäisii kertoja, niin sinne oli kärrytie. [ ] Kaikki oli niinku sukulaisii keskenään.

8.3 Aikuistuminen ja selviytymisen eetos

Tässä elämänvaiheessa äitiyden myötä Marja joutuu kokemaan ympäristön ja yhteisön suhtautumisen muuttumisen. Hän joutuu pois asunnostaan ja kokee jopa kodittomuutta. Tarina ilmentää tuon ajan käsityksiä ja normeja, joita kohdistetaan naimattomiin äiteihin. Ympäristö ja yhteisö kontrolloivat ja jopa tuomitsevat. Selvimmin kontrolli ilmenee siinä, että kodin löytyminen on vaikeaa; jopa ensikodista Marja joutuu lähtemään pois varoituksetta ja mielivaltaisen päätöksen perusteella, mutta työpaikalla hän saa kuulla vapautuvasta asunnosta. Hämmästyttävää on kuitenkin se, että hän pitää Kauppiaankadun asuntoaan eniten vaikuttaneena kotina elämässään, vaikka juuri tuona aikana hän koki pahoinpitelyjä.

Sitten elämä jatku siitä, että mä jouduin asunnosta vek, mä en enää asunu Kapteeninkadulla.[ ] Joku neuvo mut tähän Vaasankadun naisten asuntolaan. [ ] Kauhee paikka... Tietsä semmoset neljän hengen huoneessa kakskerroksiset sängyt. Mä asuin siellä ylhäällä ja kattelin kun ne naiset tappelivat miehistä ja mistä milloinkin nyrkit savessa. Mä pääsin semmosen vanhan mummun kanssa, pienen vanhan mummun kanssa asumaan sit kahestaan.

[Ensikodin nimi] oli sillä lailla hyvä, että jokaisella oli oma huone ja siellä oli sitten sairaanhoitaja ja lastenhoitaja, joka neuvo ja opasti. Ja sit semmonen hyvin tyhmä vanhapiika johtajatar, hyvin semmonen vanhoillinen. Ympäri Suomee oli näit tyttöjä. Suunnilleen samaa ikäluokkaa kaikki.

Töissä itkin suolivarastossa tietysti. Kun mä en tiedä mitä mä teen. Yks neuvo mulle, että se on kuullu, että Kauppiaankadulla vapautuu asunto. [ ] Rouva oli semmonen oikeen aristokraattisen näkönen, fiksu, kaunis nainen ja näytti sen huoneen. Sekin oli semmonen, että oma sisäänkäynti, ei mitään mukavuuksii. Veskiin mentiin takaperin. Mä en silloin vielä huomannu, että siellä oli vaan kylmä vesi, ei hellaa ei mitään. [ ] Ja niin mä muutin sinne äitiyspakkauksen kanssa laps kainalossa. Taksilla muutettiin.

[ ] kaikkest eniten mun elämään on vaikuttanut tää Kauppiaankadun asunto, koska se oli se ensimmäinen joka anto sen turvallisuuden, että tässä mä voin olla ja tää on mun ja ett vaikka se oli vuokra-asunto ja ei ollu kukaan sanomassa, että niinku lapsuuskodissaki että viepäs likaämpäri, ett oli oman itsensä herra...tar.

Marja pohtii tuon aikaista elämäänsä ja samaansa kohtelua. Lainauksista saa vaikutelman, että hän jopa syyttää itseään ikävistä kokemuksistaan. Tämän hetkisen elämäkokemuksen perusteella hän toimisi toisella tavalla. Hyvänä puolena hän kokee alivuokralaisasunnon, joka kaikesta pahan kokemisesta huolimatta luo kodin tuntua ja saa aikaan hämmästyttävän turvallisuuden tunteen jatkuvasta väkivallasta huolimatta. Itsenäinen asuminen tuo ilmeisesti tunteen autonomiasta ja sivuuttaa väkivallan kokemukset. Hän myös pitää vuokranantajaa auttajana.

Marjan identiteetti joutuu koetukselle näissä muutoksissa, jotka vaativat uudenlaista suhtautumista ja toimintatapoja. On vastuu lapsesta, toimeentulosta ja jokapäiväisestä elämästä selviämisestä. Vähävaraisuuden takia hän hakee apua sosiaalivirastosta, mutta minkäänlaista avustusta ei kuitenkaan myönnetä ja on tultava toimeen hyvin pienellä palkalla.

Kyl niit yhteen aikaan oli, mut sitku niistä on päässy eroon ja alkanu ajatteleen, ett kyl mä oon tyhmä. Miten mä annoin itteeni käsitellä niin, ett esimerkiks sek in ett ku mä töistä tuun ja tietysti mun pitää laps hakee tarhasta. Ja vaikka mä vaihtelin niitä reittejäki ja jos minä olisin nyt tällä päällä, niin mä soittasin taksin siihen työpaikan portille tilipäivänä ja menisin taksilla tarhaan ja tarhasta kotiin. Ett mulla olis se taksikuski vaikka turvana.

Ett ei niitä voi enää jälkeinpäin muuttaa, vaikka yrittäis kuinka. Mä oon ollut tyhmä silloin, niin mä oon ollu tyhmä. Mä en oo tajunnu mitä ois voinu tehdä. Se mitä mä hain apua, niin sitä mä en saanu.

Sitä luuli, että ne niinku kuuluu elämään ja parempaa ei ole. Sitä ei osannu vaatii parempaa eikä tienny paremmasta. Sitte se on mullakin tullu se Kauppiaankatu, missä oli oma rauha ja lapsen kanssa. [ ] Mut ett siinä oli se oma, ett ei kuitenkaa ollu kenenkään nurkissa, eikä kukaan sanonu, ett nyt saat mennä vessaan ja nyt saat laskee vettä ja nyt et enää liiku. Ett kymmenen jälkeenki sai pitää radioo auki jos halus. Sitte ku sen radion oli hankkinu. Mä en koskaan kuvitellu, just siellä Kauppiaankadulla, että mä olisin joskus niin rikas, että mulla olis televisio [kuiskaa sanan televisio].

Vaikka Kauppiaankatu onkin Marjalle ja tyttärelle koti sekä vuokraemäntä ainoa auttaja jonkin aikaa, he hakevat kaupungin vuokra-asuntoa parempien olosuhteiden toivossa. Valehädön avulla uuden kodin hankkiminen onnistuu. Kerronta kodin vaihtamisesta on yksityiskohtaista ja sisältää useita juonenkäänteitä ja useita eri ihmisiä. Tarina on kokonaisuudessa pitkä ja vaiheikas. Vaikka lapsuuden kodista Marjan muistot eivät ole kovin valoisia, Vallilassa, hän kokee samankaltaisuutta lapsuuden kokemusten kanssa ja jopa miellyttävät muistot tulee mieleen halkoja hakatessa. Tähän päivään tullessa tämä kaupunginosa on muuttanut muotoaan, vanhat talot on purettu ja tilalle on rakennettu moderneja kerrostaloja, virastoja, kouluja ja liikenneyhteyksiä. Työläisten tilalle on muuttanut keskiluokkaa, virkamiehiä ja opiskelijoita.

Mut mä asuin siinä semmosen kolmisen vuotta ja sit mulle sanottiin, että... [ ] kyl sä saat kaupungin asunnon. Mä olin anonu sitä joka vuosi, mut mä en saanu. Mä en saanu vuokratukee, koska mulla ei ollu mukavuuksii. [ ] Mä soitin sit yks päivä A:lle [vuokranantaja] töihin tai hänen toimistoonsa ja sanoin, ett mulla olis tämmöstä asiaa ja A. sano näin, että hän ottaa sen selville, että kyllä se hänelle sopii. Siin meni semmonen vajaa viikko, niin mun postiluukusta oli pudotettu kirje, että mut on hädetty, ett hän tarvitsee sitä asuntoo omaan käyttöön. Mutta se oli sillä ehdolla... puheella, että jos mä en saa sitä asuntoo niin vuokrasuhde jatkuu kuitenkin. Ja mä vein sen asunnonjakotoimistoon ja sieltä joskus heinäkuun alkupäivinä soitettiin tai kesäkuun lopulla... että heillä ei oo osottaa mulle muuta asuntoo ku Vallilassa. No mähän otin ilosta kiljuen sen vastaan. Vallila oli ihanaa aluetta kesällä. [ ] Ja ensimmäiset yöt siellä Vallilassa, kesäyöt, kuulu, että joku huus että apua apua se tappaa mut ja juopot siinä mäessä metelöi. Mutta se oli kaunista kivaa seutuu. Talvella se oli kylmä ku ryssän helvetti. Luut meinas haleta se oli niin kylmä.

Vallilassa mulla oli sitten kamari ja keittiö ja puulämmitys ja vuokra oli kaheksankymppiä. Huomas heti että jäi ittelle rahaa, vaikka halot osti, [ ]. Itte kirveellä ne pilkoin sitten. Mä en muista paljonko puumotti makso mut kuitenkin se oli kivaa. Jotenkin tuli lapsuus mieleen ja menneisyys ku sai halkoja hakata ja puulämmitys. Se oli talvella kauheen kurjaa... [ ] Neljäkymmentä astetta saatto illalla olla lämmintä sisällä... [ ] Aamulla oli vesiämpärit jäässä.

Se oli enemmän semmonen työläiskaupunginosa. [ ] ... niin se oli aika ränsistyny [ ]. Mullakin ku sieltä palomuurista tuli savua mä soitin isännöimistöimistöön, ne sano, ett ei se mitään. Mä soitin palolaitokselle, sielt tuli koppelakkimies, että tää olis syyttäny koko talon että siellä on semmonen nyrkin mentävä halkeema tullu sinne palomuriin. [ ] Ja niitten naapureiden kanssa mä en paljoo kaveerannu. Sit mä aloin odottaa Maijaa [toinen tytär] ja siinä se taistelu alko ku... [ ] Niin mä hankin terveystarkastajan lausunnon, lastensuojeluviraston lausunnon, kaikki mahdolliset lausunnot, jopa sosiaaliministeriöön otin yhteyttä. Marjatta Väänäseen, muistaakseni hän oli silloin sosiaaliministeri. [ ] Ja joka paikasta mä yritin saada niitä lausuntoja, ett pääsisin muuttamaan siitä pois ennen ku se talo puretaan just vetoamalla tähän, ett siinä ei oo hygieniää eikä mitään.

Holistis-muodollinen lukutapaa käyttäen voidaan analysoida Marjan käsityksiä työläisen elämäntavasta ja sosiaalisesta asemasta. Seuraavissa lainauksissa ilmenee hänen käsityksiään ajasta, muodista ja tavoista verrattuna nykyiseen. Hän myös kertoo 1960-luvun vapaa-ajan vietosta Helsingissä. Samalla hän vertailee tilannetta nykypäivään.

[ ] ... sanotaan että oli siirtotyöläinen, että oli maalta tullu miss ei ollu työpaikkoja. Niin se oli alivuokralaisasunnossa asumista, vaatteiden pesulassa pesettämistä tai niinku liinavaatteiden ainakin ja sitte että aina jonkun nurkissa. Että sitä oli niinku huutolainen siinä. Jossakin piirongin laatikossa asu. Ja vuokraemännän tai isännän armoilla että oli säännöt, että kymmenen jälkeen hiljaisuutta, ei saa tuoda vieraita ja miesvieraita ei ollenkaan. Kahvii ei saa keittää ja vettä ei saa päästää ja veskissä ei saa käydä yöllä ja kaikkii semmosii sääntöjä. Että sitä oli niinku orja siinä asunnossa.

Mutta sillon ku mä olen ollu töissä, sillon nuorena, mulla ei ollu mitään aikaa lähtee mitään opiskelemaan eikä harrastamaan eikä mitään. Minä kävin tanssimassa. Ja sitte jos asuttiin alivuokralaisena, eikä ollu ruokaa niin, mentiin tohon Perunatorille ja ostettiin ranskalaisii tai hodari tai joku. Kauppassakaan ei ollu valmisruokapakkauksii, ollu niitäkään, eikä jugurtteja, eikä semmosii siihen aikaan. Pelkkää leipää ja voita. Ei kerta kaikkiaan älynny vaikka ne olis säilyny. Eikä ollu rahaa mennä baareihin syömään. Mut mulla oli semmonen herkkuruoka, italiansalaatti. [ ] Tämmösii maustevalikoimii ei ollu että ketsuppiki tuntu ihan ihmelliselle, eksoottiselle.... Ja vaatteet tietysti naisihmiselle täyty olla muodin mukaan, että aika paljo sitä rahaa meni vaatteisiin. Täyty olla niinku toisillakin. Ja ajattele ku mä oon nykyään näin huolimatton, niin mulla on ollu valkoset paitapuserot missä on ollu tärkätyt kaulukset. Se kaulus piti olla täältä takaa pystyssä ja kauluksen laskeutuu näin - millilleen. Ja siihen aikaan ku oli näit teryleenihousui niin ne prässit piti olla just eikä melkein ja housun puntit just, ett takaa kaks senttii pidemmät ku edestä, [ ] ... ja sitku oli kuuskytluvun puolessa välissä näitä solkikenkiä ja niihin raudotus, ehdottomasti raudotus pohjaan... mutta ku on oli ne hörhelöpaidat ja sit oli ne toiset, mä en muista niitä.

Esimerkis me käytiin tavallisissa kahvibaareissa. Nää opiskelijapaikat oli erikseen mihin ei oikein voinu mennäkkään ku ne puhu aina ruotsii siellä. [ ] Sitte kun Kulttuuritalolla kävi, vaikka Kulttuuritalo on Kulttuuritalo, niin kävi sitä opiskelijaporukkaa ja parempaa porukkaa ja sitten oli tuommosii sekapaikkoja niinku Linnanmäki ja Luola. [ ] ... ett mä oon istunu kymmeniä ehkä satojakin iltoja, ainakin sata iltaa Yrjön baarissa, Master baarissa. [ ] ...ja sitten mitään asiaa ei ollu Kaivotalolle Expressoon, just sen takii, koska se oli eliittipaikka. Ja sitten laivatyttyjen paikka oli Käenkuja kaks oli joku Käki baari. [ ] Että ihan kadun toiselle puolelle mentiin kun se ohitettiin. [ ] Homot oli tossa... niit oli Tähtitorninmäellä ja sitten tässä... [ ] Paavo Nurmen patsaalla. [ ] Lesboista mä en tiedä, missä ne on ollu. Onko niitä ollu maailmassa siihen aikaan, ei niistä ainakaan puhuttu. [ ] Koska siihen aikaan ei ollu huumeongelmaa eikä pilleriongelmaa, ei sitä ainakaan tiedostettu, tai on ollu hyvin pienes määrässä. [ ] Niin ja Snack baari, missä on nyt Yle, missä näytetään sitä... Snack baari on semmonen rehti paikka, missä tavattiin sitten näitä hineitä jannuja ja toinen paikka oli rautatieasemalla valokuva-automaatin vieressä. [ ] Ja elokuvissa käytiin paljon, koska ei ollu nuorisotaloja, jossain piti istuu käsi kädessä, se oli sitten elokuvateatteri.

8.4 Kohti parempia aikoja

Tässä vaiheessa Marja on lopulta saanut kodin, jossa hän edelleen asuu ja viihtyy. Se on Koti isolla K-kirjaimella. Samoihin aikoihin hän avioituu ja syntyy toinen tytär. Elämän vakiintuessa ja taloudellisen tilanteen helpottaessa Marja aloittaa 1970-luvulla turistimatkat Neuvostoliittoon tuhansien muiden suomalaisten tapaan. Matkoja sinne hän tekee usein.

Tää alue oli silloin ku mä muutin tänne, silloin seitkytneljä, niin esimerkiksi tossa Käpytorilla, missä on nyt tää K-market, niin siin on ollu alun alkaen elokuvateatteri. Seilori [lähiöravintola] oli tossa, posti oli tossa, viis pankkia Käpytorin ympärillä ja tää oli semmosta... tossa missä on parkkipaikka siellä oli pikkune tori ja siin oli neljä viis näitä tori myyntikatosta ja kesäsin lähti semmonen bussi Käpytorilta ku 100 Laajasalon uimarannalle... olikse kolme kertaa päivässä. [ ] Ett tää oli ihan ku semmonen oma kaupunki. Täällä oli kaikki mitä tarvitsi. Lihakauppa oli erikseen tossa Käpytorilla. Paperikauppa oli. Kaikki oli. Ettei olis tarttenu keskustaan minnekään lähtee. [ ] Kirjasto oli, terveystakeskus oli.

Sitte mettä tossa. Siel oli lasten kanssa hyvä olla. Me ollaan sienii kerätty siellä ja marjoja ja oltu tuossa Koivumäellä monet kesät vietetty Koivumäen alhaalla.

Oliko se nyt yks tapa viettää vapaa-aikaa, päästä kotihuolista tai muusta. Tonne etelään mua ei oo koskaan kiinnostanu. Neuvostoliiton matkat tonne Leningradiin oli ehkä sen verran halpoja ja lyhkäsiä, että sai lapsen piian ja pääsi muuten, mutta sinnehän mä kolusin useamman kerran ja ... niin outoo ku se onkin, niin siellä oli painajaismaista olla. Kaikki oli ihan erilaista. Ei siinä ollu mitään pelottavaa, mutta siinä oli kuitenkin se erilainen ilmapiiri. Et saanu tehdä sitä, et saanu tehdä tätä, valuuttapaperiinkin viiteen kertaan vaijersit nimes, ennen ku kelpas. Tullit oli ku kolmas aste kuulustelua ja mut mä tykkäsin käydä siellä museoissa ja teatterissa. Ja täällä mua ei ois suurin surminkaan vedetty siihen aikaan johonkin museoon tai teatteriin. Siellä kyllä sitten koluttiin ne. Ja tanssii jytkytettiin. Yöt jaksettiin tanssii ja päivät museoissa. [ ] ... hotelli Leningradiin, missä silloin suomalaiset asu niin illalla vaikka oli jalkapohjat rakoilla, niin illalla vaan kuule narubaariin tanssimaan Irwinia. Sant Paulia ja reeperpaania. Miten sitä jakso?

8.5 Seesteisyyttä ja eläkeläismatkoja

Viimeisimmän muutosvaiheen kerronnasta on juonimallia on vaikea löytää. Marja enemmänkin kuvailee nykyistä elämäänsä ja tekemisiään, mutta kuvauksessa on vahva viittaus tulevaan. Voisi sanoa, että hän on tullut uuden alkuun, jättänyt taakse vanhan, jota hän on edellä analysoinut ja pohtinut. Identiteetissä on tapahtunut muutos ja elämäkokemukset eivät ravistele samalla tavalla kuin aiemmin.

Jos niinku ajatellaan, että avioliitot, uuden kumppanin löytäminen ja eroamiset, kaikki nää ne on koettu ja nyt alkaa tulemaan semmonen seestynyt aika.

Sitä [seesteisyyttä] ja eläkeläismatkoja. [naurua] Nyt tietää jo, mitä huomenna tapahtuu ja mitä ensi viikolla tapahtuu ja kaikki on selkeätä, ei sitä [ ] sitä riiuuta ja jännitystä ei ole, sitä että pysyykö lapset terveinä vai ei pysy, miten tarhassa menee ja mitenkä työpaikalla pärjää, nää kaikki on takanapäin. Ja suuret kokemukset ja myllerrykset, ne on koettu jo. Ja nyt jos ne tulis eteen, niin ne ottais paljo järkevämmiin, ei niihin enää hermostuis ja höyrähtäis. Mä luulen ainakin niin, että nää just... kun on reaalikokemusta.

Viidennessä haastattelussa keskustelemme muun muassa ikä- ja sukupolviteemoista. Kysyn Marjalta, mitä on olla keski-ikäinen nainen ja millainen hänen elämänsä on, hän vastaa sen sisältävän seesteisyyttä ja eläkeläismatkoja. Hän myös pitää itseään keski-ään ohittaneena, jos tavoitteeksi asetetaan 100-vuotiaan elinikä. Puhumme myös siitä mitä ikääntyminen merkitsee ja mitä se saa ihmisessä aikaan. Keski-ikää Marja pitää elämässä merkittävänä käänteenä, joka vaikuttaa käyttäytymiseen ja ajatteluun.

Oikeestihan ajatellaan, että tilastollisesti mä olen ohittanut keski-ään. Sata on niin pyöree luku, mutku tässä iässä alkaa tuntumaan siltä, että elämän kaikki suuret kokemukset, kaaokset, myrskyt, ilot, surut, se on takanapäin.

Joo, ne on tehty ne kaavat ja näin, että ihminen on seitsemään asti lapsi ja sitten on nuori ja tai melkein lapsi ja nuori ja varhaisaikuinen ja mitä kaikkee ne on keksinykkää, niin kyllä mun mielestä keski-ikä on just se mikä on se käännekohta ja missä tapahtuu se siirtymä. Olis se sitten kolmekymppisenä tai kuuskymppisenä... tai no ei, kuuskymppinen menee nyt vähän liian pitkälle, mut kuitenkin, että se se on keski-ikä kun tulee ne siirtymäriitit ja siirtymävaiheet, että yks kaks joutuu hankkimaan silmälasit, tai sanoo, ettet ikikä ota permanenttia ja huomaat olevas permanentti päässä ja kaikkee tällaista.

Alkaa tulemaan niitä kolotuksia ja kolhuja, suonenvetoja ja alkaa rappeutumaan. Ja sitten alkaa terveysintoijaks, jostain kumman syystä, alkaa terveysintoilijaks. Mä oon femisoijaa syöny jo yhen pussillisen.

Kun pyysin Marjaa vertailemaan eri sukupolvia keskenään, hän näkee aikaisempien sukupolven eläneen niukkuudessa ja jättäneen kunniallisen ja työteliään perinnön. Nuoremmat sukupolvet ovat puolestaan vastuuttomia. Kerronnasta ilmenee myös yhteiskunnallinen ja elämäntavan muutos sekä työn arvostuksen muutos. Aikaisempien sukupolvien elämän hän näkee sankarillisempänä kuin nuorempien.

Sillä tavalla, että mua edeltävä sukupolvi kävi sodan kun oli nuori ja tai no niin...[miettii] ja oli kolmekytluvulla ne pula-ajat ja kaikki. Ja vaatteet parsittiin, paikattiin, käännettiin moneen kertaan, että oli talvitakit käännettiin ja monot käytiin paikkauttamassa ja vaatteet tehtiin ja sukset periytyvät isältä pojalle ja vielä pojan pojalleki luistimista puhumattakaan, joita oli harvassa perheessä, että kaikki tää on tullu. Sitten sitte ku mä on syntynny, mä oon vielä ollu sitä korttiaikaa ja säännöstelyaikaa

ensimmäiset vuodet. Siis mullakin on ollu se kortti ja sitten mun vanhemmilla on ollu. [ ] Voita tehtiin maalla, mä oon ittekki kirnunnu, vaikka ei meillä lehmii ollu. [ ] Ja sitte kaikki nää, että oltiin omavarasia, etenkin ku mä oon tosta maalta, niin että oli perunapellot, oli lanttupellot, oli kukkapenkit, tämmöset, mitä nyt ei näkis vaivaa, menee vaan ja kaupasta ostaa. Kaikki on nykyään helpompaa, on koneellistettu.

Kunniallisen. [edellisen sukupolven jättämä perintö] Sillä lailla, että on työtä tehtävä jokaisen. Koskaan ei kysytä, kuinka kauan sä oot sitä tehny, vaan kuka sen on tehny. Ja kuinka hyvin se on tehty. Ja sitten että rehellisyys.

Niille [nuorempi sukupolvi] jää se, että niihen ei tarvitse, eikä niille oo opetettu esimerkiks vastuuta, että on kaheksantoista tai koulu loppuu, niin alkaa juoksemaan työttömyyskorvaus vaikka asut kotona. Taikka kaikki hoidetaan niinku koneellisesti, niinku tiedät pankissa, joka paikassa. Mä soitan jonnekin, niin mulla on numero, sosiaaliturvatunnus, sillä aukee luukut, silloin nähdään sieltä ja sieltä koneesta ne ja ne asiat ympäri ämpäriä ja ett... Suomi oli sisäsiittonen aika paljon, niin nyt on tätä ulkolaista verta tullu ja koulussa opetetaan kieliä ja me yritetään kansainvälistyy ja mun lapset noi lapsenlapset ei tulis pärjäämään jos ne ei hallitse englantia. Ei tuu saamaan työpaikkaa ei muuta, siis semmosta parempaa työpaikkaa. Jotkut tehdastyöpaikat tulee aina säilymään, niitä ei pysytä vielä ropoteilla korvaamaan.

Se on helpompaa, mutta se on vastuuntunottomampaa [nuoremman sukupolven elämä]. Se on monella tapaa helpompaa, mutta se että ne ei saa sitä vastuuta, ne ei joudu näkemään ihmisen käsien jälkiä, ne ei jaksa nauttii esineestä, jonka ne ostaa ja jonka ne on selkänahastaan vetäneet, ett ne on tehny päivän tai viikon tän asian eteen työtä, niin ne ei osaa iloita siitä, koska se raha tulee automaattisesti. Sit nyt mä puhun näistä, jotka saa työttömyyskorvausta. Sit tule semmoseks, ettei viittikkää mennä töihin, että kyllä sitä pärjää näinkin, hulluhan mä oon ku lähen. Tulee semmoseks välinpitämättömäks. Sitte nää jotka on töissä, niin niillä on erilainen ajattelutapa ja ne tietysti katkeroituu siitakin, että ne joutuu elättämään näitä tosia ja on korkeet verot. Just kuulin, että niinku sulla ja mullakin, että yks kolmasosa menee veroihin Suomessa.

Koti on Marjalle tärkeä paikka, johon turvallisuus elämässä perustuu. Kyseinen kaupunginosa ja asunto ovat merkityksellisiä tekijöitä.

Ja tässä mä oon asunu ja tästä mä en lähe ku Kustaankartanoon [vanhainkoti] tai krematorioon. Moni on sanonu, että tää on hankala paikka asuu, ku on neljäs kerros ilman hissii. Mut mulla on aikaa. [Marjalla on polvivaivoja]. Mää istun, notkun tuol rapussa nykyään, minä ne mulle mahtaa ja harvahan siinä liikkuu ja harvoin ne mut näkee. Vaikka tää on katonrajassa ja vaikka tää on talvisin ku hollitupa niin mä odotan vaan ku joku päivä tulee ikkunaremontti. Ett tässä on neljäkytkuus neliöö, parveke, keskuslämmitys vai mikä kaukolämmitys tää on nyt nykyään, kaasuhella. Se on joku maakaasu, tulee Venäjältä muistaakseni tai sitten ei tule. Ja huolehtii, ett maksaa vuokran ja elää jotenkin kunnon ihmiks niin ei tässä oo mitään hätää.

Tässä on kaikki mukavuuden lähellä. Niiku mä sanoin, niin ulko-ovelta viiskyt metrii lähikauppaan, bussipysäkille kun tulet kaupungilta niin kolkyt metriä ulko-ovelta, eiku bussipysäkiltä ulko-ovelle. Sata kuuskytmetria sitten kaupunkiin päin bussipysäkille, se kulkee joka kymmenes minuutti päivisin, iltasin joka kaheskymmenes minuutti, puol kahteen asti yöllä. Mihin tässä on kiire? Pysäkin yli ja parkkipaikan läpi on terveyskeskus. Käpytorille on kolme pysäkinväliä.

Marja tämän hetkinen elämäntapa sisältää aktiviteetteja lasten ja lastenlapsien kanssa sekä hengellis-uskonnollisen yhdistyksen jäsenyyden ja toiminnan. Hän myös kirjoittaa kokemuksistaan lehtiin; viimeksi hän on osallistunut oman kaupunginosansa kirjoituskilpailuun, jossa on kerätty asukkaiden käsityksiä ja kokemuksia asuinympäristöstään. Jopa pieniä palkintoja on tullut kirjoitteluista. Marja on myös ahkera kirjastossa kävijä ja kirjallisuuden lukija. Tosin mummun pitkä varjo näyttäisi vaikuttavan nykyiseen rooliin isoäitinä.

Ja ens kuussa mennään Saken [tyttären poika] kattomaan Kulkuri ja joutsen. Ja Maija [nuorempi tytär] uhkas tulla mukaan.

Ja sitten mummun rooliin mä oon suhtautunu erilailla. Mä ensiks sanoin, että multa on sitten turha tulla pyytämään lastenlasten rahoja, vaikka hyvä että en laitoksella sanonu sitä. Mutta että kivaahan se oli ja... ja erilailla on suhtautunu näihin lastenlapsiin, koska niistä ei enää itse joudu kantaa vastuuta. [ ] Lapsen lapset ovat semmonen hyvä asia niin kauan kuin ne on vaan vähän aikaa täällä. [ ] Ja ne ei tykkää sitten taas mun luona olla ja Juhakin alko kerran itkemään [ ] kun mummu komentaa aina. [naurua] ...ett mä huomaan, että mä oon semmonen ankara mummu. Että multa ei tipu rahaa eikä...

Mä aikoinaan ajattelin, että musta ei tule koskaan samanlaista kuin mummusta. Mut mä huomaan etenkin näiden mun lastenlasten kanssa, koska on jo vanhempi ja kättysämpi, mä huomaan kuinka helposti mä lipsahdan siihen.

Mä oon ollu vuosia siellä [yhdistys] torstaisin puhelinpäivystyksessä. Sitten alkuvuosina mä kävin joka tilaisuudessa ja luennolla, esitelmät ja kaikki. Mut nyt mä kattelen, että mihin mä meen ja tullu jotenkin laiskemmaksi, että emmä nyt. [ ] ...ja sitten on torstaiپیiri siinä sen puhelinpäivystyksen jälkeen. Semmonen avoin hiljentymisپیiri, missä on samanhenkisiä ja sitten vaihdetaan mielipiteitä ja keskustellaan muustakin. Mä oon neljä kertaa käyny vuodesta yheksänkymmentä ensimmäisen kerran siellä Windsorissa. [ ] Se on semmonen rakas paikka, niinku nuo kesäseminaaritki niin ne on mulle semmosii rakas paikkoja. [ ] Se on niinku Lapin hulluus, että ku siellä on kerran käyny niin se iskee ja sinne haluaa aina. [ ] Mä saan sieltä sitä jotain, mitä toiset hakee jostain AA:sta tai hengellisestä herätyksestä tai lestadiolaisista tai politiikasta, liittojärjestöistä tälläsista. Se on mulle se henkinen koti. Sitten mulla on ystäviä siellä.

Tarinallisen tyypittelyn näkökulmasta katsottuna lapsuus ei edusta puhtaasti mitään tyyppiä vaan tarinassa on sekä tragedian että ironian piirteitä, mutta myös sankariutta. Toisen muutosvaiheen tarina alkaa komediana, jota seuraa normaalielämän väliaikainen lakkaaminen tyttökodissa ja sen jälkeen tarina jatkuu komediana. Väliaika tyttökodissa on eräänlainen sankaritarina, mutta toisille tytöille se on tragedia. Kolmannen muutoksen myötä kertomuksessa on vahvasti tragedian piirteitä, mutta pahat voimat eivät kuitenkaan nujerra Marjaa lopullisesti. Elämästä muodostuu paremminkin sankaritarina, jossa minuus ja omat kyvyt joutuvat julkiseen testiin.

Seuraavassa muutoksessa tarinatyyppin näkökulmasta katsoen Marja suhtautuu ilmeisen ironisesti avioliittoonsa karvaasta pettymyksestä huolimatta. Mutta mikään tyyppittely ei puhtaasti sovi kuvaamaan tätä ajanjaksoa hänen elämässään; aineksia on jokaisesta tyyppistä rikostarinaa lukuunottamatta. Lopussa tarinatyyppistä muodostuu selkeästi komedia, johon liittyy myös itseironisia piirteitä. Sankari pystyy palauttamaan järjestyksen ja tuloksena on parempi elämä ja uhat on kukistettu. Myös romanssitarinan piirteet sopivat, jos halutaan nähdä, että matkan tarkoitus on ollut itse taistelu.

9 Kategoris-sisällöllinen lukutapa

9.1 *Mä olin koulussa ihan tumpelo*

Kategoris-sisällöllinen lukutapa kulkee myös nimellä sisältöanalyysi. Lapsuuden teemat kattavat pääasiassa aiheet 'koulu' ja 'mummu' ja jossain määrin kategoria 'muut'. Marjan kokemukset koulusta ovat pääasiassa ristiriitaisia ja tämä kuvio toistuu useamman kerran. Kouluun liittyvät kerronnat sisältävät paljon normeja, mutta melko vähän ihmisiä, jotka mainitaan nimillä. Yleensäkin ihmiset häipyvät taustalle, mutta tapahtumat, historiallinen tilanne, kasvatus sekä erillisyydet ja erilaisuus muista tulevat esille. Viiteryhmän ja siihen samastumisen puuttuminen ja sen merkitys sosiaalisen identiteetin muodostumiselle on todennäköisesti Marjan elämässä sosiaalisesti merkittävä tekijä. Hän pitää itseään moniin asioihin kykenemättömänä tai osaamattomana ja luonteeltaan ujona.

Lausumia myös kategorisoidaan kahdenlaisina lausumina: olemisen tai tilan ja tekemisen lausumina sekä määritellään modaaliteetti, jos sellainen on löydettävissä. Olemisen lausumalle on tyyppillistä, että jokin ominaisuus tai olotila liitetään johonkin subjettiin tai objektiin. Esimerkiksi subjettiin liittyy tietty identiteetti tai lausuma ilmaisee asiantilaa. Tekemisen lausuman tyyppillinen piirre on tapahtuma eli jokin subjekti tekee jotain ja muuttaa toiminnallaan jonkin toisen subjektin, objektin tai itsensä olotilaa.

Modaliteetit toimivat lausuman tasolla ja ilmaisevat subjektien ja objektien välisiä sosiaalisia ja psyykkisiä siteitä. Modaalisuuden lajeiksi olen valinnut kuusi Sulkusen ja Törrösen kaaviosta (1997, 84), joka on yksinkertaistettu versio Greimasin luomista käsitteistä. "Täytymisen" modaalinen ryhmä viittaa deonttisiin määreisiin: pakon, kiellon, luvanvaraisuuden ja valinnaisuuden ilmauksiin. "Haluamisen tai tahtomisen" modaalinen ryhmä viittaa ilmauksiin, jossa tekemistä tai olemista määrittää halu, himo tai haluttomuus. "Kykenemisen tai osaamisen" modaalinen ryhmä ilmaisee tilannekohtaista fyysistä, psyykkistä tai sosiaalista toimintakykyä kuten vapautta, riippumattomuutta tai päinvastaista tilannetta kuten kykenemättömyyttä tai voimattomuutta. "Tieto-taidon" modaalinen ryhmä ilmentää hankittua tietotaitoa, kompetenssia. Viidentenä on "tietämisen" eli tunnistamisen modaalinen ryhmä, jolla tarkoitetaan jonkun ulkopuolisen kuten lähettäjän tai auttajan antamia ja aikaansaamia esimerkiksi toiminnan motiiveja ja voimavaroja. Viimeisenä "uskomisen" eli itsetunnistamisen ryhmä, joka liittyy subjettiin itseensä viittaaviin ominaisuuksiin. Kohdassa 'Kommentti' mainitaan mahdollinen konteksti, jossa lausuma ilmenee. Sitä voidaan käyttää myös selventämään lausumaa ja viittaamaan muihin haastatteluihin, joissa puhutaan samasta temasta.

Modaliteettien määrittelemisen ei ole yksiselitteistä ja siihen vaikuttavat muun muassa konteksti ja valittu viitekehys. Useista lausumista voisi päätellä muitakin modaliteetteja kuin valittuina olevat. Varsinkin tämän osion taustalla on ollut vaikuttamassa hypoteesini Marjan muuttumisesta objektista subjektiksi, joka on ottanut oman elämänsä hallintaan ja pystynyt selviytymään vaikeistakin tilanteista.

Teema 'Koulu'

Lause	Kategoria	Kommentti
Ensin mun täytyy kertoa, että aina joutu tukan leikkauttamaan. Että niska sinklattiin.	Tekemisen lausuma. "Täytymisen" modaliteetti.	Turmiolan Tommin kertomus käytännössä? Ajan normi?
Meillä oli ihana N.A. ekaluokan tarjos meille karkkia ja kerto nää kaikki opetukset niin, että ne jäi mieleen, tarinat, Raamatun tieteet, uskonnot.	Olemisen lausuma. "Tietämisen" modaliteetti.	Ei kavereita koulussa. Hän Ei puhu muista oppilaista paljoakaan. Vähän myönteisiä koulukokemuksia.

<p>Mulla oli vasta niinku neljännellä parissa luokalla tyttökaveri. Yks Armi. Ett kukaan ei halunnu olla mun kanssa. Jostain syystä. Ehkä mä oon itteki ollu semmonen sulkeutunu ja pelokas ja sisäänpäinkääntyny.</p>	<p>Olemisen lausuma. "Uskomisen" modaliteetti.</p>	<p>Kertoo yksinäisyydestä haastattelussa. Ystäviä kuitenkin on olemassa. Analysoi itse syitä muissakin yhteyksissä.</p>
<p>Se kouluaika on semmosta siksakkii, koska se oli semmosta siksakkia, että...joo, että mä oon aina ihmetelly ja ihmettelen vieläkin, että miten mä oon oppinu lukemaan ja laskemaan ja kirjottamaan ku mulla ei oo ketään, joka ois opettanu. Niinku mummu, kiertokoulun käynyt.</p>	<p>Olemisen lausuma. "Kykenemisen" modaliteetti.</p>	<p>Maininta elämänviivalla. Vertailu mummuun. Kouluajan määrittely. Ristiriitainen tunne.</p>
<p>Mä olin koulussa ihan tumpelo. [ ] mä olin hyvin onneton käsitöissä, että... etenkin se oli piinapenkki ku joutu tuolle Singerin ompelukoneelle. Aina neula poikki.</p>	<p>Olemisen lausuma. "Kykenemisen" modaliteetti.</p>	<p>Kuitenkin aikuisena tekee paljon käsitöitä. Koulu yhteiskunnallisenä tekijänä.</p>
<p>[ ] ja oli suuret ikäluokat, että meillä oli iltavuoro, eli mentiin kahdeks ja kolmeks kouluun [ ].</p>	<p>Olemisen lausuma. "Uskomisen" Modaliteetti.</p>	<p>Tuo esiin käsitteen "suuret ikäluokat" kysymättä ja liittää itsensä heihin.</p>
<p>[ ] olik eka luokalla kolme rinnakkaisluokkaa, toka luokalla tais olla neljä rinnakkaisluokkaa, koska maalta tuli jo ihmisiä, kun oli varuskunta ja Wärtsilä synty Järvenpähän.</p>	<p>Olemisen lausuma. "Uskomisen" modaliteetti.</p>	<p>Maaltamuutto kiihtyy, ajan ilmiö. Muuttovoittoaluetta.</p>
<p>Siihen aikaan oli, kun en ollu itse aiheuttanu sitä orpoutta, enkä sitä että mä jouduin mummulle, sitse se oli aina koulussa se prosessi, että sä oot tehny sen, sä et osaa sitä, kun sul ei ole.</p>	<p>Olemisen lausuma. "Kykenemisen" modaliteetti.</p>	<p>Syyllyttämisen kokemus. Myös identiteetti-kysymys.</p>
<p>[ ] että pitää olla rehellinen, ei saa varastaa, ei valehdella, sellanen kristillis-sivellinen. [ ] Jos ei kotona, niin koulussa näitä. Isänmaallisuus kuulu jonkun aikaa siihen, mikä on nyt unohdettu kokonaan ja, mitä mä en oo ollu mikään isänmaallinen. Ja sitten kaikki tää, [ ] se urheilu- ja raittiushenki siihen myös. Että Turmiolan Tommi oli kamala kertomus, sitä piti lukee koulussa: näin ei saa elää, näin ei saa tehdä ja kaikki tää tämmönen mikä kuulu luterilaiseen kasvatukseen tai katekismukseen, niin se on arvossaan.</p>	<p>Tekemisen lausuma "Täytymisen" modaliteetti</p>	<p>Normeja ja ajan kasvatuskäsityksiä. Uskonnon sosiaalistava merkitys. Arvokäsityksiä</p>

Teema 'Mummu'

Lause	Kategoria	Kommentti
Koska oli <u>tapana</u> , että ei puhuta, ei kerrota, että ne on ikävii asioita, niistä ei puhuta. Ett mun mummuhan opetti mut pienenä, että saisin lyödä kädet kyynärpäitä myöden ristiin ja kiittää Jumalaa, että se on kuollu mun äiti. Ja mun isästä jos mä kysyin, niin ei puhuttu mitään, kun mä tiesin, että mä oon kyllä avioliitossa syntyny. Ja sit mä loin semmosen harhakäsityksen, että varmaan mun isä on ollu mustalainen tai joku, siks siitä ei puhuta.	Tekemisen lausuma "Tietämisen" modaliteetti	Ajan tapa ja normi Marjan mukaan. Identiteettikysymys. Perheen ja yhteisön puuttumisen sosiaalinen merkitys.
Mummuhan oli kauheen vanha. Se oli vähän yli viiskymmentä. [naurua] Sillon kuuskytkolme mä muistan kun se kuoli että [naurua] niin näytti mun silmistä, että kuole vaan.	Olemisen lausuma, ominaisuus. "Uskomisen" modaliteetti.	Huumori kohdistuu usein itseen mummun kautta heijastettuna. Kertomuksen tyylilaji.
Mä olin harvinaisuus niillä kulmilla, siinä osassa kaupunkia, koska mä olin V:n akan ainoa kakara. Ne luuli, että mummu on mun äiti. Muut lapset ne huus että V:n akan kakara, kun mummu oli vähän semmonen pelottava, niinku minäkin nykyään, että meille ei tuu kuka tahansa.	Olemisen lausuma. "Uskomisen" modaliteetti.	Vertailu mummuun. Identiteettinäkökulma.
Ett mut on niin pumpulissa kasvatettu tai niinku mummun helmoissa ollu, niin mä en oo mistään pahasta maailmasta tienny.	Tekemisen lausuma. "Uskomisen" modaliteetti.	Vastakohtana puhuu "julmasta korpilaista".
Kun mä sain mummun tahdosta itteni irti, niin mä aloin kasvattaa esimerkiksi otsatukkaa, mutta ensin vaan niinku puol otsatukkaa ja sitten tukkaa jo vähän näin pidemmälle ja sitten olkapäille [ ].	Tekemisen lausuma. "Kykenemisen" modaliteetti.	Itsenäistymisen ja tahdon ilmaus.
Ja mummun kanssa mä en oppinu ku lattiaa lakaseen ja vettä kantaan ja puita. Muuta mä en osannu tehdä.	Tekemisen lausuma "Uskomisen" modaliteetti.	Kerronta sisältää arvottavia merkityksiä.
Vaikka mä en oo saanu uskonnollista enkä poliittista kotikasvatusta, ett mä oon saanu sen kristillis-siveellisen kotikasvatuksen alun alkaen. Enkä mä muista, että meiän kotona olis puhuttu mitään politiikkaa, uskonnosta oli ainoos se, että mummu kuunteli jumalanpalvelukset, ett ei se mitään uskontoa kaupannu, että ne jutut mitä mummun politiikasta kuulin, niin mä osasin olla nukkuvinani [ ], että se on piilotettu jotain punikkia.	Tekemisen lausuma. "Tietämisen" modaliteetti.	Uskonnon merkitys osana elämäntapaa.

9.2 Tyttökodin kautta uudelle uralle

Selkein sisältöanalyysin yksikkö koskee tyttökodin elämänvaihetta. Tarinana siinä on tunnistettavissa juoni eli tapahtumat, myös toimijat, aika ja paikka määritellään tarkasti ja yksityiskohtaisesti. Kertojan toiminta muodostaa keskeisen osan tarinaa. Tapahtumat kerrotaan menneessä aikamuodossa. Tätä laitosta voi monin perustein verrata vankilaan, vaikka varsinaisia rikoksia sinne otetut eivät ole tehneet, vaan sinne joutumisen syynä on vallitsevan moraalien ja sääntöjen rikkominen.

Toinen selkeä sisältökategoria koskee elämää tyttökodin jälkeen. Tällöin Marjan elämä vakiintuu, hän jää yhteen työpaikkaa useammaksi vuodeksi ja tutustuu siellä ikäisiinsä ihmisiin, jotka ovat tulleet Helsinkiin eri puolelta Suomea. Hänellä on tapana myös selittää tapahtumia - teoretisoida - itselleen. Tämän elämänvaiheen elämäntapaa ja aikalaiskuvausta olen käsitellyt jo edellisessä kappaleessa.

Teema 'Tyttökoti'

Lause	Kategoria	Kommentti
Sitten se helvetti siellä alko. [ ] Vuosi neljä kuukautta kolme päivää.	Olemisen lausuma. "Täytymisen" modaliteetti.	Vankilaan verrattavissa oleva laitos ja "menetelmät".
[ ] koska mä olin Lampelan lellikki, pisteellä mä sain sen viimeset puol vuotta loistavat pisteet.	Tekemisen lausuma. "Uskomisen" modaliteetti.	"Luottovanki." 7500 pisteellä ansaitaan vapaus. Lampela on vartija.
Mut sitten mullekin kävi niin, että mä oon ollu kyllä pari kertaa eristyksessä kaks tai kolme kertaa, mutta ku joutu eristykseen niin sai kuukauden kirjekiellon, kun joka sunnuntai sai kirjoittaa yhden kirjeen, mutta ne kirjeetkin luettiin ja sensuroitiin. Ja miehiltä ei saanu tulla kirjeitä ollenkaan, ne tulevatkin kirjeet luettiin.	Tekemisen lausuma. "Täytymisen" modaliteetti.	Eristäminen kurinpitona.
Mut nää hoitajat oli silloin hyvin ankaria ja oli sitä ja oli tätä [ ].	Tekemisen lausuma.	Henkilökunta toimii usein mielivaltaisesti.
Mut nää työnjaot ja johtajan pirullisuus ja armeijamaisuus ja hän oli ollu joku armeijan vanha iso herra [ ].	Olemisen lausuma.	Korostaa näitä johtajan ominaisuuksia useamman kerran.

Se oikein nautti siitä, että se sai uhoita meille, mutta me oltiin nöyriä ja hiljaa.	Tekemisen lausuma. "Uskomisen" modaliteetti.	Kysymys johtajasta.
[ ] ...ku oli sitte päässy viran- korotuksessa eteenpäin ja mä olin kaikist suurin luottohenkilö siellä niin mä olin lämmittäjä.	Olemisen lausuma. "Tieto-aidon" modaliteetti.	Luottohenkilönä Marja vaikuttaa asemaansa ja saamaansa kohteluun ja "tuomion" pituuteen.
Ja mäkin kun olin putkassa niin mä lauloin Sotilaspoikaa ja Vapaa syntyi Suomen kansa. [naurua]	Tekemisen lausuma. "Uskomisen" modaliteetti.	Putka tietää täydellistä eristämistä yhteisöstä. "Vedellä ja leivällä."
[ ] ... ja mä en puhu pelkästään itsestäni vaan kaikista muistakin siellä, niin siellä suurimmat tunteet oli pelko ja epävarmuus, mitä tapahtuu seuraavalla hetkellä, vaikka se oli semmonen umpiomainen yhteisö, missä tää johtaja ja hoitajat määräsivät meidän elämän rytmin ja tavan.	Olemisen lausuma. "Tietämisen" modaliteetti.	Marja evaluoi yhteisöä ja sen merkitystä.

Teema 'Ura urkenemaan'

Lause	Kategoria	Kommentti
... ja sitten tultiin Helsinkiin [ ] , mut mun on Hyrylässä käytävä kuitenkin niiden paperien takia. Mä menin sitten sinne Hyrylään näyttille sinne lasten- suojeluvirastoon ja ne sano, että mulla on Lahelaan semmonen perhe, missä on viis lasta, että mä meen sinne hoitamaan. [ ] Niin, mä sanoin heti, että mulla on Helsingis työpaikka. Mutta mulla ei ollu vielä, mutta kiireesti se oli, ku mä ensim- mäinen päivä huhtikuuta pääsin, niin neljästoista huhtikuuta mulla oli ensimmäinen päivä SRK:ssa töissä [ ] .	Tekemisen lausuma. "Kykenemisen" modaliteetti.	Ottaa elämänsä uudelleen haltuun viranomaisten suunnitelmista huolimatta. Työhön elintarvikealalle.
... jo lähti sitten ura urkenemaan, että mä sain asunnon Kapteeninkadulta, missä asuin 3 vuotta Merjan kanssa.	Olemisen lausuma. "Kykenemisen" modaliteetti.	Elämän vakiintuminen
Se [työ] oli miellyttävää. Se oli semmonen mukava, me oltiin kaikki nuoria. Osa oli tullu täältä Savosta ja mistä mikäkin ja kaikki olivat niinku eri paikkakunnilta tulleita että siinä kuunteli erilaisia murteita [ ]... oli semmonen hyvä henki. Mut että tehtiin vauhdilla ja se mikä tehtiin niin tehtiin. Se oli helppoa yksin- kertaista työtä, siinä ei järkee tarvittu, että oppi samalla nää sen ajan muoti-iskelmät. Me laulettiin siellä ja tehtiin töitä ja kaikkee tämmöstä ett ne alkuvuodet oli hyvin vapaat.	Tekemisen lausuma. "Kykenemisen" modaliteetti.	Kertoo innokkaasti. Työ merkittävä tekijä elämässä. Kertoo vain kysyttäessä ystävistään ja niistäkin varsin vähän. Pitkäaikainen asuinkumppani Merja mainitaan ohimennen.

9.3 Koti, tarha ja työ

Kategoris-sisällöllisen ulottuvuuden näkökulmassa voidaan analysoida äitinä olemisen haastetta, johon liittyy myös toimeentulon hankkiminen eli työ omine vaatimuksineen Marjan elämässä. Ritva Nätkin (1993, 165-187) kirjoittaa äitiyden kokemuksista elämäkertoista välittyneinä. Vanhemmat naiset pitävät äitiyttä konfliktittomana, kun taas nuorempien naisten kertomuksissa (äideiksi 1970- ja 1980-luvuilla tulleet) äitiyteen liitetään negatiivisiakin tunteita. Äitiyteen kohdistuvat uhat tulevat pääasiassa ulkopuolelta. Elämäkertojen perusteella näyttäisi siltä, että äitiys olisi onnellista, ellei mies olisi vaikea tai elleivät taloudelliset huolet ahdistaisi mieltä.

Marja tuli äidiksi aikana, jolloin äidiksi tuleminen naimattomana oli vielä jonkinlainen sosiaalinen häpeä. Hänen tapauksessaan kysymys ei ole niinkään työuran ja äitiyden yhteensovittamisesta, vaan toimeentulosta ja selviytymisestä arjessa sekä ympäristön tuomitsemisen sietämisestä. Vaikka Nätkin kertoo neuvolan ja terveydenhuollon ammattilaisten olevan moraalisia auktoriteetteja, Marjan kerronnan perusteella vain ensikodin lastenhoitajalla on ollut merkitystä hänen selviytymisessään äitiyden alkuvaiheissa. Neuvolasta hän ei puhu mitään.

Teema 'Äitiys'

Lause	Kategoria	Kommentti
Sitku siin kävikii niin ja siinä ollaan tumput suorana, että mitä mä teen, mitä, mitä, mitä. Kenelt mä kysyn neuvoo. Mä luin kirjastosta kirjoja ja tää... aina tää akkojen huutaminen ja - siis ennen synnytystä ja synnytyksen jälkeen. Ja mä olin semmosessa lievässä paniikissa, että halus sitä tietoa ja neuvoo, mutta ei ollu kuitenkaan ketään järkevää, joka sen antais.	Tekemisen lausuma. "Kykenemisen" modaliteetti.	Avuttomuuden tunne. Yksin jääminen.
Mut sitku tuli ne lapset niin nehän sitoo ja tulee se vastuu ja sitte alko ajattelemaa, ettei tartte olla nyt joka riepu viimesen muodin mukaan, ku ei pystyny kerta kaikkii ostamaan. Oli tarhamaksut ja noi... [ ] lääkärimenot, kun niitä tuli korvatulehduksia ja rokkoja ja kaikkee.	Tekemisen lausuma. "Täytymisen" modaliteetti.	Äitiyden kokeminen velvoitteena ja vastuuna.

Se muuttu siinä ihan odotusaikana. Sitä kasvaa siihen. [ ] Mutta ehkä se on kaikki äidit vähän samanlaisia. Vaikka olis minkäläinen hulivili ollu, niin jos sen ottaa vakavasti, niin siihen kasvaa ja tulee se vastuu. Sitte mulla oli monta vuotta kolme pistettä: koti-tarha-työ, koti-tarha-työ, ei mihinkään päässy.

Tekemisen lausuma.
"Täytymisen"
modaliteetti.

Äitiyden kokeminen
velvoitteena.

No mä en oo koskaan pohjimmiltani sopeutunu äidin rooliin, siis musta ei ois koskaan - mä en osaa kuvitella itseäni kotiäitinä, pullantuoksuisena kotiäitinä. Ett mä ett töissä pitää olla ja työtä pitää tehdä ja niinku just työläisnaisena. [ ] ... ja erilailla on suhtautunu näihin lastenlapsiin, koska niistä ei enää itse joudu kantaa vastuuta. [ ] ... ett mä että mä oon semmonen ankara mummu.

Olemisen lausuma.
"Kykenemisen"
modaliteetti.

Ristiriidassa edellisten lausumien kanssa. Ilmeisesti vertailua omaan mummuun. Äidin identiteetti vs. työläisnaisen identiteetti.

Vaikeeta. Raskasta. Raskasta ruumiillisesti ja raskasta henkisesti. Ett jos ottaa sen vanhimman lapsen ja sit ottaa sen että, asian sillä lailla mitä sen aikanen teiskunta katso ja ympäristö ja mulla ei ollu suvun eikä kavereitten tukea. Ainoo hyvä tässä oli, mitä mä jälkeempäin huokassu, että eihän mä osannu lasta hoitaa enkä tienny mitä käsitellä, että ku mä olin siellä [ensikoti], siellä sitten oli samanlaisia ja sit siellä oli hoitaja, joka neuvo. [ ] Mutta se että miten työpaikalla haukuttiin. Sukulaisista en voi sanoo mitään, koska niiden kanssa en ollu tekemisissä. Ne tiesi kyllä, [ ] että mulla on laps. [ ]

Olemisen lausuma.
"Kykenemisen"
modaliteetti.

Kysymys koskee yksinhuoltajana selviytymistä. Alkaa tuntua haastattelijastakin raskaalta kokemukselta. Sankaritarinan aineksia. Ollut kuitenkin kouluaikana hoitamassa lasta kesäisin. Yksin selviytymisen eetosta.

Teema 'Työ'

Mä olin niin... se työympäristö muuttu. Ku mä aloin odottaa lasta, niinku rehellisesti sanoen, mä aloin odottaa lasta ja mä sain sen lapsen ja sitteku mun elämässä oli niit kauheit ongelmia ja mä olin aina silmät mustana ja kaikkee, niin yks nainen koko ajan haukku mua päivästä päivään, päivästä toiseen, kukaan ei saanu puhua mun kanssa, mitään ei menny oikein ja kaikki oli niikun se oli koko ajan siinä nälvimässä niin yks päivä mä vaan sain kohtauksen niin mä vaan sanoin että mä lähen nyt, mä otan lopputilin ajattelematta sen enempää. Mä menin työvoimatoimistoon ja sielt sain sen teurastamolapun.

Tekemisen lausuma.
"Kykenemisen"
modaliteetti.

Ratkaisee ongelman vaihtamalla työpaikkaa. Yhteisö tuomitseva.

Teurastamolla oli erittäin raskas työ, minkä mä tajuan vasta jälkeensä, erittäin saastanen työ, erittäin hyvä työporukka.

Olemisen lausuma.
"Kykenemisen"
modaliteetti.

Sankaritarinaa
työläisyydestä.
Korostaa työyhteisön
laatua.

Ajattellepa itte, ku sä seisot kumisaappaat jalassa kaheksan tuntii päivässä kivilattialla samassa paikassa melkein. Sitten sä käänteleet niitä ja leikkaat ja oot puolokumarassa välillä ja sulla on sormet noin. Siinä on ne mahat ja suolistot ja haimat ja haimat ja pernat leikattu pois ja maksat. Mutta nää suolisto-osat jää. Ja sä otat otat ne jäänteet sormilla, sä kieräytät ne kätes ympärille ja tällä pidät, vasemmalla pidät tiukasti kiinni ettei se tuu mukkaan ja oikeella revit ne jäänteet. Sitku sä saat pois, sitsä otat veitsen ja sitsä alat veitsellä tekemään sitä, irrottamaan .... [ ] Sitte nää umpisuolet, mitä sanotaan pohjukkeeks niin niitä pestiin. [ ] Sitten ne mahat halkastiin siinä mitä oli ne vatsat. Ja meillä oli ne sian vatsat. Ja sitten suolistot vedettiin, että laitettiin se rihma näin pöydän reunalle ja sitten se pysy siinä, kun siinä oli vielä se paino, täysinäinen vatsa, niin veitsellä vaan tosta. Siinä tuli näppäräks, veitsenkäsittelijäks, ku oli kiire, niin tosta sormien välistäki rasvat irti. Paskat tonne ja rasvat heitettiin tonne.

Tekemisen lausuma.
"Kykenemisen"
modaliteetti.

Kertoo innokkaasti.
Elehtii ja huijaa, nauraa.
Käyttää paralingvistisiä
keinoja. Käyttää sinä-
muotoa: tehokeino.
Kunnian kenttä.
Vastaus kysymykseen
työn raskaudesta.
Pitkä kuvaus.

Ehkä se oli ku työtä on pakko tehdä. Jotenkin on pakko elää ja pärjätä. Ei lähteny enää ku oli pieni lapsikin enää seikkailumielellä sanomaan itteesä irti ku oli sillä lailla aina ajatellu että on hyvin tärkeätä maksaa vuokra ja huolehtii laskut ja kaikki nää. Yks kaks jos en saakaan sitä vuokratrahaa kasaan, niin lirissä ollaan. Ja tää palkka oli hyvin pieni, mä en meinannu millään tulla toimeen, mutta olen mä jotenkin pärjänny.

Olemisen lausuma.
"Täytymisen"
modaliteetti.

Selviytymisen eetos:
Kunnian kenttä.
Vastaus kysymykseen
jaksamisesta.

Se on just sitä, että se ei oo konttori-hommia. Se on sitä että pienestä pitäen on tottunu olemaan työn ääressä. Ja se työ on sitä, että kannetaan puut, kannetaan vedet, vaikkei niistä saa palkkaa, oppii ruumiilliseen työhön. On se heinäpellolla niittohommia, on se heinän laittamista seipäälle, kuokkimista perunaa, tai nykyään koneilla, niin se on kuitenkin ruumiillista työtä ja silloin se on niinku työtä.

Tekemisen lausuma.
"Uskomisen"
modaliteetti.

Vastaus kysymykseen
'mitä työläisyys on'.
Marjan mukaan kysymys
on nimenomaan ruumiilli-
sesta työstä. Painottaa näitä
sanoja.

<p>Koska mä olin siellä suoliosastolla, niin me oltiin suunnilleen kaikki saman arvostii, paitsi me pilkattiin, sillai ystävällisesti savolaisii. Ett ne on tullu Pönttövuoren tunnelista ja mitä näitä nyt onkaan juttuja. Koska niiden puheesta huomaa niin herkästi, niiden murteen, mutta senhän mä mainitsin, että mä niiden konttorityttöjen kanssa kaveerasin niin toisten mielestä se oli kauhistus, ett se ei ollu oikein soveliasta.</p>	<p>Olemisen lausuma. "Uskomisen " modaliteetti.</p>	<p>Työpaikan sosiaaliset kerrostumat</p>
--	---	--

9.4 *Mä olin niin kypsä*

Kategoris-sisällöllinen lukutapa tässä vaiheessa elämää sisältää edelleen työn ja äitiyden teemat. Nämä teemat kuvastavat työtä ja äitiyttä eri tavalla kuin aikaisemmassa elämänvaiheessa. Vaikka työ ja työläisyys ovat Marjan mukaan tärkeitä ja merkityksellisiä tekijöitä elämässä, hän päättää jättää ne taakseen uudenlaisten vaikeuksien ilmaannuttua. Edelleenkin hän pitää itseään työläisnaisena. Sen sijaan äitiyden kokemus korostuu helpompana ja ristiriidattomampana.

Teema 'Työ'

Lausuma	Kategoria	Kommentti
<p>... ja tapahtu siinä, että tää varastomies, yks Väinö, siellä varastossa kun oltiin Lauran kanssa täyttämässä tynnyreitä, niin Väinö tulee viereen ja alkaa kaataa... raiskaa Lauraa. Laurahan tappelee vastaan ja minä puren Väinöä sormesta ja Väinö meinaa heittää meidät laiturilta alas ... [ ] Seuraavan kerran parin päivän kuluttuu me saadaan käsky lähtee varastoon [ ], niin me sanotaan Lauran kanssa, ett me ei lähetä, etku se Väinö käy käsiks. Nii Reino sano, että se on sitte lopputili ja lähti pois. Samantien mä soitin Kalevalle konttoripäällikölle ja kysyin onks siellä työpaikkaa. Se sano, että on että tervetuloo.</p>	<p>Tekemisen lausuma. "Kykenemisen" modaliteetti</p>	<p>Marja vaihtaa takaisin aikaisempaan työpaikkaan elintarviketehtaaseen useaksi vuodeksi eläkepäätökseen saakka.</p>
<p>Mut entisaikaan sai näköjään ihan käsitellä alaista miten lystää ja työtoveriaan. Tommonen esimieskin, että jos ette lähe, niin se on lopputili. Ei nykyään sais, että käy käsiks [ ].</p>	<p>Tekemisen lausuma. "Tietämisen" modaliteetti.</p>	<p>Vertailu nykyiseen tilanteeseen työelämässä.</p>

Sekin on semmonen mystinen homma, että tää yks esimies, Santeri, joka oli ollu aina kauheen kiva mua kohtaan ja kaikkia muitakin kohtaan ystävällinen [ ] ...mutta tää esimies alko vihaamaan mua ja mä en osannu mitään tehdä oikein. [ ] ... se mallas mua. Mut mä olin ihan eri luontonen ja mä aloin pelkäämään sitä. Ja ku mä en mitään osannu, metrin pätkeä sen laudan mukaan, mikä on valmiiks leikattu metriks, niin mä en osannu sitä metriikää vetää sen mieliks. ...mä olin [ ] niin kypsä, että nyt loppu, että mä oon kohta Hesperiaassa, jos mä en älyä lopettaa tätä ett se nujertaa mut.

Tekemisen lausuma.
"Kykenemisen"
lausuma.

Päätös lähteä työstä
terveyden säilyttämiseksi.

Vuoteen kaheksankymmentä, uudenvuoden aattoon. Uudenvuoden aattona klo 12 mä leimasin kellokortin ja sanoin, että mua ei enää täällä näy.

Tekemisen lausuma.
"Kykenemisen"
modaliteetti.

Ja yhteiskunnallinen suhtautuminen oli muuttunu ja ympäristön... ja töissäkään, koska mä en ollu enää silmät mustana ja koska mä juttelinkin jotain jo toisille. Mä olin aina semmonen umpimielinen, koska mä en uskaltanu puhuukkaa niille mitään, kun heti tuli sitä huutoa.

Olemisen lausuma.
"Uskomisen"
modaliteetti.

Identiteetin muutos.

Teema 'Äitiys'

Lausuma	Kategoria	Kommentti
Ja Maijan [toinen tytär] kanssa oli sitä kokemusta.	Olemisen lausuma. "Tieto-aidon" modaliteetti.	Äitiyden identiteetin muutos.
Mut ett sitten tuon Maijan kanssa, koska kaikki oli muuttunu, niin meitä esimerkiks neuvottiin, että on tämmösiä perhelomia ja Seijan kanssa oli, että olis pitäny olla kolme lasta. [ ] Me päästiin parina kesänä tänne perheleirille jonnekkii, missä oli ympäri Suomee muitakin perheitä. Sen makso lasten-suojeluvirasto, vaikka mä olin silloin töissä.	Tekemisen lausuma. "Kykenemisen" modaliteetti.	Yhteiskunnallista muutosta tapahtunut.
Niin. Maijan kanssa oli sitten erilailla ja se oli helpompaa. Ja sitku se Vatanenkin oli siinä aina silloin tällöin. Eihän siitä mitään apua ollu, mutta olihan se seurana. Siis mä tarkotan mitään apua niinku henkisesti.	Olemisen lausuma. "Tieto-aidon" modaliteetti.	Äitiyden identiteetin muutos.

9.5 Oman itsensä herrattareksi

Kategoris-sisällöllisen tulkinnan mukaan toimijuus korostuu Marjan elämässä voimakkaasti. Voidaan puhua itsen määrittämisen lisääntymisestä ja valtautumisesta (empowerment). Paranemiskertomus on pitkä ja sangen monisanainen, joten siitä on mahdollisuus ottaa vain tärkeimmäksi katsomani osat mukaan. Toisena teemana on ei-kokemus, joka kuitenkin on olemassa, nimittäin avioliitot. Niitä Marja ei ole merkinnyt edes elämänviivalle, koska ne ovat hänen mielestään merkityksettömiä, mutta niistä on silti paljon kerrottavaa. Omalla tavallaan myös avioliittojen suhteen Marjan kertomus ilmentää itsemäärittämisen lisääntymistä, vaikka kokemukset ovat varsin karvaita; mukana on kuitenkin melkoisesti ironiaa.

Teema 'Oman itsensä herratar' - empowerment

Lausuma	Kategoria	Kommentti
[ ] ... että ku mulla oli astma, ja mä [ ] ja sitte toiseksee ku mä aloin syömään sitä upikinonii ja mä aloinki ajattelemaan asioita eri lailla. [ ] Se että mä en jääkkää siihen vaan että mä yritän, yritän, yritän niinku sä näät että mulla on kepit ja muut, mutta mä en käytä niitä.	Tekemisen lausuma. "Kykenemisen" modaliteetti.	Sisäinen muutos.
Se on mun elämästä tullu. [masennus] Niinku ne tulee elämisistä ja taloudellisista ja tämmösistä ku kaikki paikat menee lukkoon ja etenkin noi rakkaus-elämät, mitkä on riepottanu kaikist eniten [ ]. ... niin mä aloin ajattelemaan jotenkin, että mä oon asioiden yläpuolella, mä näytän vielä. Ett kyl tää tästä. [ ] Niin mä en osaa selittää sitä, mut siin tuli niinku ajatusmaailman muutos ja sitte tää taikalääke upikinoni ja sitte hyvä lääkäri terveystieteissä, tää N.N. joka on ollu viis vuotta mulla [ ]. Niin ne on antaneet niinku semmosta... voimaa.	Tekemisen lausuma. "Kykenemisen" modaliteetti.	Ulkopuoliset auttajat ja sisäinen tahto.
Sitte tapahtu semmonen ihme, siis mun elämässä, että lääkäri vaihtu. Tuli tää N.N. Ja se oli <u>ensimmäinen ihminen</u> , joka <u>kuunteli mua</u> . Se tajus sen, että voi olla muutakin syytä kuin liikalihavuus. [ ] Se ei oo kertaakaan sanonu, mulle että luulotautia. Ei oo	Tekemisen lausuma. "Tietämisen" modaliteetti.	Ulkopuolinen auttaja, lähettäjä, joka antaa voimavaroja.

sanonu, että laihduta. [ ] Mun toipuminen mun mielestä lähti siitä. Sit mä aloin huomaamaan, semmosen asian, että yrittää edes. Mä yritän edes liikkua, vaikka se sattuis kuinka, niin en jysähä sinne sängyn pohjalle, enkä käyntele niitä keppejä kun ihan vaan hätätilanteessa. Mutta mä oon vieläkin sitä mieltä, että tää on työperästä. [ ]

Mut se oli ne ensimmäiset vuodet ihan semmosta lepoa, ett ei tarte lähtee aamulla laukkaamaan, ei tarte sitä, ei tarte tätä takapuoli pitkällä hiki päässä, siis vähä vaille seitsemän oli niinku työt alkaa. [ ] Mä olen aina toivonu, että ku joskus tulis aika, että saisi nukkuu silloin ku haluaa, niin nythän se on.

Mut sitten mä löysin tän Hengen Ystävät ensin Eivor Gregersenin tilaisuuden kautta. Ja mä kävin siellä luennoilla ja halusin jäseneks. [ ] Mä pikku hiljaa meen siihen ja luin kirjallisuutta ja rupesin itse ajattelemaan ja mä löysin semmosen ystäväpiirin, joka ajatteli samalla tavalla ku minä. Ja sitten kesäseminaari avas mulle viel enemmän ovia ja koska siellä oli ympäri Suomee ja kaikki oli saman henkisiä [ ] Mä oon saanu semmosta ystävällistä neuvoa [ ] . Ett se on mulle semmonen henkinen koti. Sen tarkoitus on kasvattaa ihmistä henkisesti paremmaks ja suvaitsevaisemmaks ja emmä tiedä onko se mua kasvattanu. Kissa mua on kasvattanu kaikista eniten suvaitsevaiseks [ ] .

Sitte mulla on mulla on semmosii... tähän nyt tietysti pitää sanoa, hyvä ystäväni Eija. Tulihan se sieltä. Mulla on paljon tuttavii, mutta ei oo montaakaan ystävää, että niitä on semmonen keskimäärin oikeestaan viis vois sanoo siihen. Niin miehiä kuin naisia, että enemmän mulla on miespuolisii tuttavii. Ja se johtuu ihan tuolta taustasta, että työympäristöstä pitkin.

Olemisen lausuma.
"Kykemisen"
modaliteetti.

Vapautuminen entisistä taakoista.

Tekemisen lausuma.
"Tietämisen"
modaliteetti.

Yhteisöön samastuminen, johon kuitenkin suhtautuu vähän huumorillakin.

Olemisen lausuma.

Koskee kysymystä ystävistä ja ystävydestä.

Teema 'Avioliitto'

Lausuma

Mut sitte tää Silvo [toinen aviomies], niin mähän sen sieltä Pyynikin torilta hain ja näin missä onnettomassa kunnossa se oli. Mutta mun oli niinku pakko mennä ja jutella ja puhua. Ja kyllä mä tiesin, että se ottaa. Se tissutteli sillä lailla. [ ] Ja mä yritin itte siinä Silvon kanssa alussa, että otetaan yhdessä, mutta eihän siitä mitään tullu ku mä lotkasin sen pullon ku Silvo oli ensimmäisen huikan ottanu. Niin ei siitä yhdessäkään ottamisesta tullu mitään.

Mä oon nyt kattonnu, että kun minä hoidin avioliiton niin hoitakoon se eron. Mä oon sen sanonu näin. Se on sanonu, että se on kolme sataa. Mä sanoin, että sun puvun takki makso sillon tuhat kolme sataa jo. Ei oo kuitteja jäljellä. *Muistat varsin hyvin, että mä ostin sulle häävaatteet kaikki, että. Ja kustansin kossupulloo myöden. Ja sinun ei tarte sanoo, että se maksaa kolme sataa, mene ja hoida asia.* Tuskin se on sitä hoitanu.

Mä oon semmosissa, sanotaan nyt ystävällisyysväleissä. Ett mä oon enemmän niinku lainaväleissä. Ett se lainaa multa ja se maksaa ja se lainaa [ ] mun kirjastokortillani. [ ] Mä oon mukana, mä en anna sitä korttia sille. Koska Silvo on kova lukemaan, se on aina ollu kova lukemaan. Paennu kirjallisuuteen niinku minäkin ongelmia ja... Ett emmä oikein tiedä miten ne mun kohdalle ilmestyny. Ittehä mä ne oon kuitenkin loppujen lopuks valinnu. Mutta ne nyt sattu olemaan alkoholisteja.

Sitä luulee, mä Vatasen kanssa luulin, että tää ensimmäinen avioliitto, Majjan isä, että tuleehan siitä raitis. [ ] Siitä tuli kahta kauheempi. Mä luulin, että tosiaan kun on perheellinen, että mies tulee suoraan töistä kotiin, eikä jää minnekään kaljalle, eikä istu kavereiden kanssa eikä tuo sitten sitä porukkaa meille. Niinhän siinä kävi.

Kategoria

Tekemisen lausuma.
"Uskomisen"
modaliteetti.

Tekemisen lausuma.
"Kykenemisen"
modaliteetti.

Tekemisen lausuma.
"Kykenemisen"
modaliteetti.

Olemisen lausuma.
"Uskomisen"
modaliteetti.

Kommentti

Vastaus liittyy kysymykseen 'mitä on olla alkoholistin kumppani?'

Aviomies asuu toisella puolella kaupunkia. Marja tuo esiin mahdollisen avioeron.
Puhuu kuin suoraan miehelleen, joka ei ole kuitenkaan läsnä.

Luonnehtii välejäan mieheensä ja pohtii sitä, miten alkoholisti-miehet ovat elämään ilmaantuneet.
Pettymysten kokeminen.

Pohtii pitkään miestensä ominaisuuksia ja jossain määrin näkee ne yleisinä miesten käyttäytymismalleina.

Kaks pientä lasta mulla, niin eihän sitä semmosta elämää kestä. Se on alusta heti lopetettava, eikä kaksyt vuotta käytävä. Sitte Silvon kanssa lapset oli jo isoja ja pois muutenkin, niin siinä olin minä sitten, joka kärsi ja ajattelin, että mä en nyt ainakaan epäonnistu, että mä näytän kaikille, loppujen lopuks mä näytin vaan itselleni, että... että se oli nyt semmosta se elämä. Silvokin vietti roskiksessa illat pitkät. Mä kattelin olohuoneen ikkunasta, siellä kavereiden kanssa. Mä en oo koskaan ymmärtäny sitä, että miks näille miehille... ehkä ne on kypsymättömiä. Miks näille miehille on kaveriporukat niin tärkeitä? Ne on tärkeempii ku perhe ja lapset. Mä tiedän monesta muustakin naisesta, jotka sanoo niin. Vaikka mies ois kuinka kiltti ja kunnollinen niin kyllä ne kaverit tulee ensin ja sitte vasta tulee perhe.

Turvattomuuden ja epävarmuuden ja että tässä joutuu itte huolehtii kaikki. Huolehtii laskut. Siihen ei voi luottaa. Koskaan ei tiedä mitä seuraavassa hetkessä tapahtuu.

Olemisen lausuma. "Kykenemisen" modaliteetti.

Vastaus liittyy kysymykseen 'mitä kumppanin holtittomuus saa aikaan?'

Aivan haastattelujen lopussa viimeisellä kerralla kerroin Marjalle, että minua on ohjannut haastatteluissa ja tutkimuksen tekemisessä pitkälti oletus hänen selviytymisestään erilaisista vaikeuksista huolimatta. Kaikista vaikeimpana hän pitää lapsuuttaan ja nuoruuttaan mummun kanssa. Marjan oma näkemys tilanteestaan:

Tahdonvoimalla. Yrittämisellä. Ei millään uskonnolla, siis... niinku sanotaan, että jotkut rukoilee jaksakseen eteenpäin. Nuorena sitä ajatteli, ettei sitä Jumalaa oookkaa, kun ei se auta eikä mitään. [naurua] Ja vanhempana sitten ajatteli, että kyllä se tässä menee kun yritän. Ja se on ollu aina se, että ... pitäis... yritä, yritä, yritä. Kyl sä selviät, että huomenna sä oot unohtanu sen asian. Ja sitten että paljon oli sitä omaa syyllisyyttä, kun mä oon itse sitä aiheuttanu, niin itsehän mun on tästä vastattavakin.

Tää sitten vielä, että... [ ] kaikista vaikein siinä on ollu tää mummun kanssa elämään sopeutuminen. Kyllä kun on saanu itse päättää ja itse saanu tehdä ne virheet, ja itse saanu tehdä ne tyhmyydet ja hyvätkin asiat. [ ] Niin pahaa mun lapset ei tuu tekemään elämässä, että mä niiltä kotioven sulkisin. Mä itte tiedän, mitä se on.

10 Kategoris-muodollinen lukutapa

Kategoris-muodollinen lukutapa antaa mahdollisuuden kertomuksen lingvististen piirteiden ja metaforien sekä lajityyppien, genrejen, tarkasteluun. Tätä osuutta en kohdista erityisesti mihinkään elämänmuutoksen vaiheeseen edellisten analyysien tapaan vaan poimin lausumia haastatteluista kuvaamaan ja edustamaan jotain tiettyä yksittäistä tapahtumaa tai tilanteen kuvausta.

Marjalle on tavanomaista kertoa tarinaansa menneessä muodossa, mutta joskus hän kertoo jotain preesensissä, joka tuo tapahtuman ja kokemuksen tähän hetkeen. Tämä on ainoa muistikuva äidistä ja hänen kohtaamisestaan ja siten psykologisesti merkittävä. Voimme vain aavistella kuolevan äidin tuntemuksia ikkunan takana.

Mulla ei oo äidistä oikeastaan minkäänlaista muistikuvaa. Mulla on aino muistikuva, että ... [sairaala-alue] mikä mun mielestä oli hämmästyttävää niin oli ihan lyhyttä ruohoo kun se oli leikattu se pihanurmi. Mä *seison* siinä nurmella ja joku *sanoo* mulle, että vilkuta tuonne ikkunaan, siellä on äiti. Koska siihen aikaan pelättiin ja tiedettiin, että keuhkotauti on tarttuvaa, niin ei päässy kattomaan.

On myös mahdollista tarkastella tarinassa esiintyviä metaforia. Pelakuut edustavat mummun elämäntapaa ja kun ne paleltuvat, on kuin olisi kysymys menneisyyden ja mummun elämäntavan taakse jättämisestä ja uuden ajan alkamisesta. Mummu suuttuu, kun kokee tapahtuman nähtävästi itseensä kohdistuneena loukkauksena. Marja vannoo, ettei hanki pelakuita eikä vietä hämäränhyssyä, kuten mummun kanssa piti tehdä.

Mummu heittää mut kotoota ulos kun oli pelakuut paleltunut ja mitä kaikkee kamalaa. Mulla oli etukäteen tietoo mitä mummu sanoo. Lähin maailmalle ja sillä tielläni olen.

Työpaikkojen valinnasta hän käyttää metaforaa pelikortit. Kielikuvat ovat osa kerronnan tyylikysymystä. Ne ovat tyyppillinen ilmiö myös kirjoitetuissa omaelämäkertoissa Anni Vilkon (1997, 133) mukaan; koko omaelämäkerrallinen diskurssi kiertyy sen seikan ympärille, että elämälle pyritään antamaan hahmo.

Tossa Siltasaarenkatu, onks nyt kaheksantoista, missä oli työvoimatoimisto, sinne ku meni niin sai pinkan ku pelikortteja ja niistä valitsi vaan.

Tarinatyypit (komedia, tragedia, sankari, satiiri, rikos), joita olen käyttänyt holistis-
muodollisessa lukutavassa, voidaan nähdä myös genrenä eli lajityyppinä. Kysymys on
tavasta, miten tarina kerrotaan. Sankaruuden kautta kertominen, selviytymisen eetos, on
Marjan kerronnalle tyypillistä alusta loppuun. Vaikeudet koettelevat välillä
ankarastikin, mutta eivät kykene nujertamaan. Mutta tapahtumista on kulunut jo vuosia
ja kauempaa katsominen on mahdollista satiirin ja itseironian kautta. Sankaritarinan
luominen ilmenee vahvimmin suhteessa työhön ja työläisyyteen ja tragedia ilmenee
voimakkaammin suhteissa miehiin ja avioliittoihin. Puhtaita lajityyppejä ei Marjan
kerronnassa esiinny, vaan tyypit ovat kietoutuneet toisiinsa. Alkuvaiheessa äitiys
näyttyy tragediana, mutta muuttuu sankaritarinaksi varsinkin lastenlasten myötä.
Kokonaisuudessaan Marjan tarina kuvastaa sankaruutta, jossa pahat voimat kukistuvat
ja hyvä pääsee lopussa kukoistamaan.

Tämän hetkistä elämäänsä kuvatessaan Marja käyttää useita tyylikeinoja ja lajeja, mikä
kertoo hänen kielellisestä ilmaisukyvyystään. Elämä on järjestyksessä ja rahaakin on,
vaikka lotossa käy huono tuuri, kirjoituskilpailuunkin on mukava osallistua ilman
kirjallisia kykyjä ja tästä lähtien elämä on pelkkää ylöspäin menoa (elämänviivan oma
tulkinta), kun ikävyydet nyt ovat taakse jäänyttä aikaa.

Monet asiat on sitten... nykyään ajatellu, että mulla on loppujen lopuks, vaikka en nyt
tänään lotostakaan rikastunu, niin mulla on loppujen lopuks kuitenkin hyvin asiat ja sitä
osaa arvostaa eri asioita. [ ] Toimeentulo on turvattu. Sata seitkyt yks markkaa tule
kaheskymmenestoinen päivä, ei hätiä mitiä.

Itseironisten tehokeinojen käyttäminen on Marjalle melko tyypillistä. Hän käyttää myös
paralingvistisiä keinoja ja elehtii aika ajoin runsaasti. Kielikuvia, liioittelua ja
understatementia ilmenee tuon tuosta kerronnassa.

Ja nykyään näistä mun harrastuksista, niin mä kirjotan paljon, että [ ] ... aina otan osaa
kaikkiin kirjoitus- ja runokilpailuunki, vaikka mulla ei oo runosuonta, alkanu ottaa osaa.

Joo, sit se on tasasta ylöspäin menoo se loppu. Ja loppua ei näy. Joskus kuolen 88-
vuotiaana niinku se yks mies ennusti. Tenunenu.

11 Keskustelun aiheita

11.1 Näkökulma validiteettiin ja reliabiliteettiin

Tätä tutkimusta ei ole tarkoitettu yleistämään suurempaa ryhmää ihmisiä. Jossain vaiheessa mielessäni kävi elämänhallintaan liittyvät käsitteet, joista ovat kirjoittaneet muun muassa Aila Järvikoski (1996), Olavi Riihinen (1996) ja J.P. Roos (1985). Tutustuin jonkin verran tämän aihealueen kirjoituksiin, mutta viime vaiheessa jätin nämä ideat pois, koska valitsemani selviytymisen (coping) näkökulma osittain kattaa elämänhallinnan. Yhteiskuntatieteissä elämänhallinnan käsitteiden käyttö on ollut vähäisempää kuin psykologiassa. Koko ajan on pitänyt muistaa rajauksen tärkeys, sillä tällä työllä on ollut taipumus laajentua ja suurentua; tarkastelunäkökulmia tuntuu olevan liiankin paljon. Koska myös tuntuu vaikealta tehdä päätelmiä yhden ihmisen elämästä, olen päätenyt joihinkin keskusteluvaihtoehtoihin.

Pohdintojen jälkeen päädyin tutkimaan Marjan elämän merkityksiä narratiivisuuden, identiteetin, työläisyyden, sukupolven elämäntavan, kodin ja selviytymisen (coping) sekä elämänpolitiikan näkökulmasta. Monenlaiset kysymykset risteilivät mielessäni. Mikä on tulkintakehys, merkityskategoria tai käsitteet, joihin elämä suhteutetaan kertomuksessa? Mikä on tutkijan tulkinta ja osuus kertomuksen rakentumisessa? Millainen tulkinta on oikeutettua? Missä määrin tutkija voi edes lähestyä toisen elämää, joka poikkeaa hänen omastaan? Työläisnaisen odyssiassa on kysymys arkielämän kuvauksesta ja kokemuksesta sekä äänen antamisesta äänettömille hänen kauttaan. On puhetta työstä, lapsista, kodista, ihmissuhteista ja toimeentulosta.

Clive Seale (1999) vertaa tutkimuksen tekemistä taideteoksen tekemiseen, jossa on kysymys teoksen luomisesta olemassa olevista materiaaleilla ja tekniikoilla. Saamani haastatteluaineisto on kuin lohkar marmorista, josta kuvanveistäjän lähden hakkaamaan mallin mukaista veistosta käyttämällä taiteellista silmää ja näkemystä. Tutkija päättää, millainen kuva kohteesta muodostuu, mutta kohde lopulta määrää lopulliset rajat. Tässä tutkimuksessa ovat vastakkain niin tutkittavan kuin tutkijankin vapaus. Olen antanut Marjalle vapauden tuottaa haluamaansa tekstiä ja hän on antanut minulle vapauden tulkita sitä ja veistää hänestä tietynlainen veistos. Tutkijan läsnäolon ja osallistumisen

näkyväksi tekemistä pidän olennaisena uskottavuuden ja luotettavuuden lisäämisessä. Yhtä yksittäistä autenttista selitystä ei ole olemassa vaan on mahdollista päätyä erilaisiin selityksiin ja tuottaa erilaisia veistoksia materiaalista. Tässä työssä ei ensisijaisesti pyritä totuusarvon saavuttamiseen vaan yhden henkilön sosiaalisiin merkityksiin, joissa tutkijan rooli on osana. Vaikka analyysissä Marjan elämän merkityksiä tulee esille, seuraavaksi teen yhteenvedon kodin merkityksestä, identiteetistä ja elämänpolitiikasta. Pohdin myös tekijöitä, jotka auttavat vaikeuksista selviytymisessä.

11.2 Koti ihmisen elämässä

Kodin katsotaan kuuluvan kaikkien ihmisten perusoikeuksiin. Sanana koti tuottaa useimmille positiivisia mielikuvia, se on yksityisyyden, kotirauhan alue, jonka rikkomisesta voi joutua oikeuteen. Mutta toisille se saattaa tuottaa myös ikäviä mielle-yhtymiä; puhutaan kotihelvetistä, rikkinäisistä kodeista ja kodittomuudesta. Kodista puhuminen on usein emotionaalista. Kotiin liittyy myös erillisyyden kokemus, jonka ulkopuolella on julkisuus, johon pätevät toiset säännöt. Koti on myös pakopaikka julkisuudelta, muilta ihmisiltä. Sieltä voi halutessaan liittyä muiden joukkoon, sosiaalistua yhteisöön takaisin. Tämä tulee esiin Marjan kotihistoriassa.

Kehän metafora kuvaa kodin erityisyyttä; koti sijaitsee ytimessä, josta sen piiri heijastuu kuin renkaina vedessä ja lopulta katoavat. Marjan tapauksessa renkaat laajenevat hänen kaksionsa ulkopuolelle ja käsittävät lopulta periaatteessa koko kaupungin. Muistan hänen sanoneen matkalta tultuaan: "Helsinkiin on hyvä tulla niin maitse, ilmasta kuin mereltäkin". Hänen kotinsa on koko kaupunki siinä mielessä, että siihen kuuluvat kaikki kaupunginosat. Se voidaan käsittää fyysisenä tilana (kaksio) ja mentaalisenä kokemuksena (koko kaupunki). Marjan tarinasta tulee ilmi hänen kiintymyksensä nykyiseen kotiinsa. Toisaalta se myös heijastaa asuntopulan Suomen tilannetta menneinä vuosikymmeninä. Kodin empiirinen hahmottaminen on vaikea tehtävä, sillä se on sellaisella kokemustasolla, jota ei voi pukea helposti sanoiksi. Anni Vilkon mukaan narratiivisen lähestymistavan kautta voi päästä lähelle. On tehtävä kysymyksiä mitä ja missä koti on sekä mitä paikat ihmiselle merkitsevät. Seuraavaksi olen poiminut haastatteluista Marjan omia luonnehdintoja asumisistaan ja kodeistaan, joiden sisällön olen tiivistänyt ydinkokemuksiksi kotiteemasta seuraavassa kuviossa.

<p>Asumisura ja subj. merkitys Lapsuuden koti - toiseus</p> <p>Tyttökoti - vankila</p> <p>Alivuokralaisasunnot - yksityisyyden puute</p> <p>Naisten asuntola - vaihtoehto koditto- muudelle</p> <p>Ensikoti - muiden valvonnassa</p> <p>Kauppiaankatu - vapauden tunne</p> <p>Vallila - väliaikainen koti</p> <p>Satotie - Koti isolla K-kirjaimella</p>	<p>Ydinkokemus</p> <p>Emmä nyt osaa sanoo sillee ku kotia pidetään turvapaikkana että semmonen olis. Se oli paikka, missä asuttiin ja nukuttiin ja syötiin.</p> <p>Sitten se helvetti siellä alko.</p> <p>Ett ei ollu omaa huonetta eikä omaa rauhaa.</p> <p>Kauhee paikka... tietsä semmoset neljän hengen huoneessa kakskerroksiset sängyt.</p> <p>Se huone tuntu kyllä kodilta.</p> <p>... oli sillä lailla hyvä, että jokaisella oli oma huone ja siellä oli sitten sairaanhoitaja ja lastenhoitaja, joka neuvo ja opasti. Ja sit semmonen hyvin tyhmä vanhapiika johtajatar, hyvin semmonen vanhoillinen. [ ] Mä jouduin lähteen sieltä...annettiin tunti aikaa.</p> <p>...koko K-kadun asuminen niin, niin oli vaikeeta, koska mä sain turpaani vähän väliä.</p> <p>... niin kaikest eniten mun elämään on vaikuttanu tää Kauppiaankadun asunto, koska se oli se ensimmäinen joka anto sen turvallisuuden, että tässä mä voin olla ja tää on mun ja että vaikka se oli vuokra-asunto [ ].</p> <p>Mä en muista paljonko puumotti makso mut kuitenkin se oli kivaa. Jotenkin tuli lapsuus mieleen ja menneisyys ku sai halkoja hakata ja puulämmitys.</p> <p>Mut se oli semmosta puistoaluetta ja kesällä [ ] nättiä, mutta se että ne oli jo ränsistymään päin ne talot, niitä ei korjattu eikä laitettu. Ne oli jo purkutuomion saanu.</p> <p>Niin mä olisin saanu omaa rauhaa. Mut nythän mulla on se... Mulla on oma huone, mulla on <u>kaks</u> omaa huonetta ja keittiö.</p> <p>Mä en koskaan siis lapsena osannu tai edes <u>tienny</u>, ett mä jonakin päivänä asusin semmoses talossa mihin vesi tulee ja menee, miss on lämmin vesikin... Mut tuntuu niin uskomattomalta ajatella, esimerkiks semmonen ku kylpyamme...</p> <p>Mutta muita mukavuuksii mä en oikein tartte. Mä en mikroaaltouuneilla tai kännyköillä, vispaimilla tee yhtään mitään... Eiks sitä sanotaki, että vanha ei tartte enää ku lepo ja lämpö.</p>
---	--

Kun pyysin Marjaa piirtämään elämänviivan yhden haastattelun yhteydessä, muutto nykyiseen kotiin vuonna 1974 on tärkeällä paikalla; muut tapahtumat ovat viivan alapuolella, mutta tämä on sen yläpuolella. Marja lainasi jossain vaiheessa tyttökodissa aikaansaattua päiväkirjaansa, johon hän oli niinkään piirtänyt elämänviivan, jossa mainittiin kahdesti, että "mummu heitti himasta".

Jotenkin tuntui alkuunsa hämmästyttävältä, että Marja sanoi Kauppiaankatua paikaksi, joka antoi turvallisuuden tunteen, vaikka häntä pahoinpideltiin tuona aikana usein. Vallila puolestaan tuo mukavia muistoja lapsuuden ajoilta, kun "sai halkoja hakata", vaikka hän koki sen ikävänä paikkana. Nykyisessä kodissa kaikki on kuta kuinkin kohdallaan; hän on jo saavuttanut sen, mikä on tarpeen. On oma rauha, lepoa ja lämpöä eli sitä, mistä hän ei ollut lapsena osannut edes haaveilla. Epäilemättä kodin tuntuun tai kokemukseen liittyy Anthony Giddensin (1991, 36-39) käyttämä käsite ontologinen varmuus tai turvallisuus, jolla hän tarkoittaa inhimilliselle toiminnalle tyypillistä käytännöllistä tietoisuutta kognitiivisella ja emotionaalisella tasolla.

Kodista ovat kirjoittaneet myös J.P. Roos ja Anna Rotkirch (1997, 12). Runsaimmin siitä näyttäisi kirjoittaneen Anni Vilkkonen (1998, 28), joka sanoo kodin käsitteen viittaavan myös fyysisiin aika-paikallisiin määrittelyihin eli tietyssä paikassa, tietynä aikana sijainneisiin asuntoihin. Toiseksi koti on myös 'mielen koti', eksistentiaalinen suure, joka kantaa sosiokulttuurisia ja yksilöllisiä merkityksiä. 'Kodin tuntu' tarkoittaa kodin kokemista, kotoisuutta ja johonkin kuulumista vastakohtana vieraudelle, kodin kaipuulle ja kodittomuudelle. Edellä mainittu termi 'asumisura' on Vilkkonelta; se korostaa subjektiivista merkityksenantoa. Se on tutkijan konstruktio, mutta ainekset tulevat merkityksiä luovalta subjektilta. Käsitteen myötä on mahdollista koostaa kodin tematiikan eri puolia yhteen. Kotihistoria kattaa koko elämäkulun.

Vaikka kotia ja asumista on vaikea lähestyä empiirisesti, mielestäni Taina Rajanti (1996, 334-342 ja 1999) on löytänyt mielenkiintoisia ja yleisiä näkökulmia teeman pohdintaan. Käsitteet ovat peräisin Heideggerilta ja Levinasilta. Ihmisen elämän perustana ovat asuminen ja kotiutuminen. Ihmisen asuminen sisältää kaupungin, tuottaa sellaisen materiaalisen tilan tai yhteisöllisen suhteen, joka on tässä-olemisen (Dasein) perusrakenne. Marjalle, kuin myös minulle, Helsinki on se olemisen tila, josta me molemmat tunnemme olevamme kotoisin, vaikka syntymäkotimme ovat muualla.

Asuminen on olemisen perusluonne ja se on se tapa, jolla ihmiset ovat. Rajanti kirjoittaa (1996, 335-336), että asuminen avaa olemisen. Taustalla on Heideggerin filosofinen käsite, Dasein, jolla ymmärretään olemisen olevan maailmassaolemista, ihminen on olemassa maailmaanheitettynä, jolla Heidegger tarkoittaa sitä, ettei ihminen voi muodostaa mitään olemisen pysyvää ja sen ulkopuolista perustaa. Ihminen ei ole välittömässä suhteessa yksinkertaisesti läsnäolevaan, vaan välittyneessä suhteessa mahdolliseen olevaan ja ihmisen tietoisuus maailmasta on maailman tulkintaa. Asuminen on se tapa, jolla ihminen on maailmassa ja asunto, koti, on tämän tavan paikka. Ihminen on olemalla kotoisin jostain ja rakentaa asuakseen jossain. Koti tekee mahdolliseksi maailman kohtaamisen, sen hahmottamisen maailmana, sen työstämisen ja esittämisen ja siitä nauttimisen, sanoo Levinas. Asumaan asettuminen on tapahtumista, kirjaimellisesti "paikan ottamista", paikan perustamista. Perustaminen on shokki, jonka kautta jokin ottaa paikkansa. Ihmisen ominaisuus olla kotoisin jostain ei ole yksityinen erillisen yksilön ominaisuus, vaan yhdistävä ja yhteinen yhteisöllinen ominaisuus.

Kotiutuminen on samastumista, identifioitumista paikan kanssa. Toisekseen se merkitsee elämän jatkumista sosiaalisessa ja kulttuurisessa mielessä, ei vain biologisena eloonjäämisenä. Kolmanneksi kotiutuminen liittyy ymmärrykseen ja tietoisuuteen. Neljänneksi paikkaan kotiutuminen toimii jatkuvan etääntymisen ja paluun prosessin kautta. Kotiutumisessa on kyse yhteisöllisen inhimillisen elämän jatkumisesta. Ihminen on olemalla kotoisin jostain. (Rajanti 1999, 44-46.)

Olemisen ja kotiutumisen yhteenkietoutuminen on mielestäni ensimmäisin ja perustavin eksistenssi väite, jonka ympärille ihmisen elämä ja oleminen keskittyy. Siihen liittyy niin identiteetti kuin se tietoisuus, mitä minun elämäni on ja mistä se muodostuu. Marja on kotoisin niistä kokemuksista, paikoista ja ihmissuhteista, jotka muovaavat hänen nykyistä olemistaan, eksistenssiään kuten filosofit sanoisivat. Asumisen ja kotiutumisen prosessi Marjan elämässä on ollut vaihteleva, mutta päätynyt onnelliseen tilanteeseen. Hän on ottanut paikkansa, jossa kokee turvallisuutta ja kodin tuntua. Kotoa käsin hän kykenee kohtaamaan maailman ja maailmasta hän palaa takaisin kotiin.

11.3 Identiteetin monet merkitykset

Identiteetin tutkimus on tuottanut huomattavan määrän kirjallisuutta, josta valitseminen ei ole mutkatonta ja yksinkertaista. Tarkastelen seuraavaksi etnografisia (Aro), narratiivisia (Wilma Hänninen, Vilkkö), alueellisia (Sakari Hänninen, Kurttila, Tani), filosofisia (Kaunistamaa, Laitinen) ja yhteiskunnallisia (Lähteenmäki) näkökulmia identiteettiin.

Laura Aro (1996, 16-17, 38) määrittelee elämänsä eri elämäntilanteiksi. Se, elämäntilanne ja identiteettikertomus hahmottuvat kerrostusta elämäntilanteista. Elämäntilanne ei ole kuitenkaan elämäntilanne vaan sen vaiheet ovat sidoksissa ulkomailman mahdollisuuksiin, vaihtoehtoihin, pakkoihin ja sattumiin. Keskeistä on kuitenkin valinnan pakko, joka siirtää elämäntilanteen toiseen tilanteeseen. Psykososiaalisessa ja egopsykologisessa traditiossa identiteetti on samuuden ja jatkuvuuden tunnetta, sisäistä integraatiota. Optimaalinen identiteettitunne on psykososiaalisen hyvinvoinnin tunnetta siitä, että ihminen viihtyy ruumiissaan, tietää päämääränsä ja voi sisimmässään olla varma merkityksellisten henkilöiden hyväksynnästä ja tuesta.

Aro (1996, 43, 51-52) ei usko eheän elämäntilanteen olemassaoloon. Ihmiset kertovat elämänsä eri tavoin; joku kertoo seikkaperäisesti, toinen muistaa värikkäät kokemuksensa ja kolmannella ei ole mitään tärkeää sanottavaa. Elämäntilanne voidaan esittää eri aikoina ja eri konteksteissa eri tavalla. Identiteettikertomuksen kukin muotoilee elämänsä ajan, eri ihmisille ja eri konteksteissa. Kerronnallinen identiteetti on haastatteludiskurssissa muotoutuvaa minäainesta välittävää, identiteettispesifiä koherentisti vaihtelevaa kertomusta. Kertomukset kuten identiteettikertomuksetkin ovat vastustuskykyisiä keskeytyksille, rikkoutumisille. Elämäntilanteen kirjoittaja määrittelee 'kertomukseksi elämästäni', identiteetti-kertomus on taas 'kertomus minusta'.

Omaelämäntilanne on itsereflektio, joka keskittyy kuvaamaan kirjoittajansa elämäntilanteita ja -kokemuksia. Muiden henkilöiden on tarkoitus olla elämäntilanteen sivuosan esittäjiä. Silti lukuisia merkittäviä toisia astuu eteen elämäntilanteellisina representaatioina. He ovat osallisia tapahtumissa, heistä puhutaan, suhdetta heihin analysoidaan ja heidän kanssaan ja kauttansa arvioidaan elettyä elämää. Heillä on omaelämäntilanteessa monta hahmoa,

monta roolia, monella tavalla rakentuvia varjoja. (Vilkko 1997b, 189.) Glen H. Elder tunnistaa kolme tekijää, jotka muovaavat elämäntilanteita: historiallinen ja maantieteellinen sijainti, sosiaaliset suhteet toisiin ihmisiin, henkilökohtainen hallinta ja ajoittaminen (timing). (Giele ja Elder 1998, 8.)

Vilma Hänninen (1999, 58-71) sanoo sisäisen tarinan olevan elämäntilanteen, tapahtumien ja -muutosten tulkki. Sen tehtävä on sijoittaa yksilöllinen elämä laajempaan sosiaaliseen kokonaisuuteen ja määrittää ihmisen identiteettiä. Sisäisellä tarinalla on eri funktioita, jotka taustaprosessissa kytkeytyvät yhteen. Ensimmäinen funktio on tarina ajan jäsentäjänä. Toisena sisäisen tarinan funktiona on kontekstiin kiinnittäminen. Kolmantena mainitaan sisäinen tarina identiteettinä. Sisäinen tarina toimii myös kokemuksen jäsentäjänä ja seulana ja syy-seuraussuhteiden jäsentäjänä. Sen merkitys on myös arvojen artikuloijana ja halujen suodattajana. Se voi toimia myös toiminnan intentiona ja emootioiden muovaajana.

Identiteettejä voidaan pitää yhtä hyvin sosiaalisina, poliittisina, taloudellisina, historiallisina, kulttuurisina, symbolisina konstruktioina kirjoittaa Sakari Hänninen (1998, 8, 108), jonka näkemykset ovat lähellä valtio-opin suuntauksia. Identiteetin konstruointi on ajassa ja tilassa tapahtuva prosessi, joka on sidoksissa menneisyyteen. Sen muodostumista voi jäljittää esimerkiksi paikallisperinteessä niin, että se usein saattaa rinnastua paikallisen mentaliteetin kanssa. Tällainen puhetapa liittyy yhteisöjen koossapysymiseen. Identiteetillä tarkoitetaan samana pysymisen tilaa tai tosiasiaa ajasta toiseen. Voimme tunnistaa ihmisen samaksi vuosienkin jälkeen hänen identiteettinsä perusteella. Sillä kuvataan siis itsenä olemisen tilaa: pysyvyyttä, samuutta, ykseyttä ja yhtäläisyyttä. Marjalle paikallisidentiteetti, oman kaupunginosan elämä on tullut rakkaaksi; hän on osallistunut erään lehden järjestämään kirjoituskilpailuunkin aiheesta ja kirjoittanut omista kokemuksistaan asukkaana.

Identiteettejä ovat myös kollektiivinen ja persoonallinen identiteetti. Ensiksi mainitusta on kirjoittanut Pekka Kaunismaa (1997, 220-220); se pyrkii vastaamaan 'Keitä me olemme?' Sen muodostavat symboliset koodit, joiden avulla ryhmiä ja yhteisöjä voidaan tunnistaa. Kollektiivisen identiteetin alaan käyvät kaikki "me"-identiteetit kahden henkilön me-identifioinnista aina miljoonapäisiin kansallisiin, etnisiin, rodullisiin, uskonnollisiin tai poliittisiin identiteetteihin. Mukaan mahtuu niin sukujen,

ammattikuntien, työpaikkojen tai paikkakuntien yksilölliset identiteetit. Kollektiiviset identiteetit rakentuvat taiteellisten, esteettisten, kertomuksellisten ja metaforisten esitysten varaan.

Persoonallisen identiteetin narratiivinen rakentuminen liitetään usein identiteetin käsitteen määrittelyyn. Ricoeur, jonka lähestymistapa on filosofinen, sanoo itseymmärryksen olevan tulkintaa; tulkinta itsestä löytää kertomuksesta ensisijaisen välittymisen muodon eli kertomus on ensisijainen tapa tulkita itseä eli muodostaa identiteettiä. Yleisessä merkityksessä identtisyys tarkoittaa samuutta, samankaltaisuutta ja vastaa kysymyksiin mikä ja minkälainen. Ricoeur erottaa toisistaan persoonallisen identiteetin eli itseyden (*idem*) ja yleisen identtisuuden eli samuuden (*ipse*). (Kaunismaa & Laitinen 1998, 168-172.) Näiden erojen tarkastelulla ei kuitenkaan ole tilaa tässä esityksessä. Identiteettimme nykytilasta ja historiasta on kirjoittanut filosofi Charles Taylor teoksissaan *Sources of self* (1989) ja *Autenttisuuden etiikka* (1995).

Kertomus on ymmärryksen malli, jossa ajallinen riitasointuisuus (heterogeenisuus) sitoutuu yhteen kokonaisvaltaiseksi kuvioksi. Kertomuksen malli merkitsee Ricoueurin mukaan myös narratiivisen identiteetin rakentamista. Voimme seurata kertomuksen juonen yhteydessä henkilöahmon muuttumista ja samalla muodostamme käsityksen henkilön piirteistä. (Kaunismaa & Laitinen 1998, 190.) Marjan elämänsä muodostaan Ricourin kuvaaman riitasointuisen kokonaisuuden. Marja kertoo lapsena olleensa "hiljainen ja tumpelo", mutta hänen puheensa nykyisestä minuudesta antaa toisenlaisen hahmon: hänellä on ystäviä, on sanavalmiutta, rohkeutta ja sellaista elämäkokemukseen perustuvaa kykyä, "ettei sellaisii vaikeuksii oo olemassakaan, ettei niistä selviytyis". Identiteetti on muuttunut, mutta sen aineksia ovat kaikki aikaisemmat ja Marja on muuttunut objektista subjektiksi. Marjalla on myös kyky ilmaista minuitaan eli hän rakentaa ja ylläpitää narratiivista identiteettiään.

Toinen hypoteesini selviytymisen ohella onkin koskenut Marja identiteetin muutosta objektista subjektiksi, jota olen tarkastellut sisältöanalyysissä modaliteettien kautta. Näen hänen siirtyneen lapsuuden "kykenemättömyyden" ja "täytymisen" modaliteeteista nykyiseen "kykenemisen" modaliteettiin. Tällä hetkellä "täytyminen" ei ole osa hänen elämäänsä, vaan tekeminen on valikoitua ja vapaaehtoisuuteen perustuvaa kuten seuraavasta lainauksesta ilmenee:

Niin, nyt me vaan Sokrateksen [kissa] kanssa maataan ja löhöttään. Ja tehdään jos tehdään tai sitten ei tehdä. Meillä on ihan oma aikataulu.

Maantieteen ja ympäristöpsykologian tutkimukseen liittyy Jukka Kurttilan ja Sirpa Tanin (1993, 4, 9) selvityksen itähelsinkiläisten identiteetistä keräämällä empiiristä aineistoa Puotinharjun yläasteen oppilaiden parista. Puotinharjulaiset oppilaan nähdään edustavana joukkona itähelsinkiläisiä nuoria, joiden käsityksiä tutkijat ovat kartoittaneet. Itäisiä kaupunginosia arvostetaan läntisiä alemmaksi. Kieltämättä sosiaalisia ongelmia on olemassa, mutta toivottomiksi paikoiksi niitä ei voi kuitenkaan kuvata, vaikka tyylikkää ravintolat, galleriat ja muut city-ihmisen kulttuurin ikonit puuttuvat. Marja asuu yhdessä näistä lähiöistä ja on viihtynyt siellä alusta alkaen. Myös nyky-yhteiskunnassa paikallisidentiteetti ja kotiseutu ovat merkityksellisiä.

Kurttilan ja Tanin (1993, 27-28) mukaan asukkaiden suhde elinympäristöönsä määrittyy pitkälti alueellisen identiteetin käsitteistön kautta. Identiteetti voidaan jakaa alueen omaan identiteettiin sekä ihmisten alueelliseen identiteettiin, jonka muodostuminen vaatii henkilökohtaista suhdetta alueeseen, myös alueen omaan identiteettiin. Paikkaan kiinnittyminen tulee mahdolliseksi, jos se pystytään määrittelemään ainutlaatuisiksi kokonaisuudeksi. Ihmisten aluetietoisuuteen ja mielikuviin alueista vaikuttavat omien henkilökohtaisten kokemusten ohella myös niin sanottu nimetön auktoriteetti, kouluopetus, joukkotiedotus, alueellinen kirjallisuus jne.

Maria Lähtenmäki (1995, 12) käsittelee työläisnaisen asemaa ja ottaa yhteiskuntaluokan käsitteen esille. Yhteiskuntaluokka on sosiologinen käsite, jolla tarkoitetaan yhteiskunnan jäsenten jakautumista toisistaan eroaviin ryhmiin. Luokkaa ei voida kuitenkaan ymmärtää staattisena rakenteena, vaan siitä on erotettavissa kolme tasoa: taloudellinen, poliittinen ja sosiaalinen luokkajako. Taloudellinen luokka oli aluksi hallitseva työväenluokan rakentamisen näkökulmasta. Siihen kuuluivat ne ihmiset, joiden taloudellinen asema ja toimeentulo olivat samanlaisia; kaikki kuuluivat omistamattomaan luokkaan. Poliittisella tasolla työväenluokka sisälsi jäsenten poliittisen tietoisuuden; he mielsivät itsensä ryhmänä suhteessa muihin ryhmiin tai valtioon. Poliittinen luokka muodosti toiminta-alueen. Sosiaalisena luokkana työväestö näyttäytyy joukkona ihmisiä, joilla on yhteinen kulttuuri ja elämäntapa.

Samaistuessaan työläisnaiseen, mitä Marja todellakin on, tutkijan hypoteesini oletti jossain määrin myös poliittisten näkemysten esiintuomista. Tämä oletus kuitenkin osoittautui vääräksi. Marjan poliittinen aktiivisuus on ollut työssäoloaikana äänestämistä vaaleissa ja liittoon kuulumista. Työläisyys ei esiinny hänen elämässään ideologiana vaan perin arkisena asiana. Se on enemmänkin persoonallisen ja kollektiivisen identiteetin jatkumo mummusta ja äidistä, jotka molemmat ovat olleet tehdastyöläisiä Etelä-Suomessa. Jatkumo on olemassa, vaikka Marja on tietoisesti pyrkinyt toisenlaiseen elämään ja siinä myös onnistunutkin.

Marjan kerronnasta voi päätellä hänen määrittävän enemmän taloudellisen ja sosiaalisen luokkajaon mukaisesti, mutta ei ollenkaan tai hyvin vähän poliittisesta perspektiivistä. Hän kuuluu omistamattomaan, pienipalkkaiseen ryhmään, jolla on oma elämäntapansa, johon ei kuitenkaan kuulu poliittista aktiivisuutta samaan tapaan kuin aikaisemmillä sukupolvilla hänen perheessään. Taistolaisuudenkin vahvoina vuosina arjessa selviytyminen oli tärkeämpää kuin poliittinen osallistuminen. Työssä käyvänä yksinhuoltajana Marjan elämää voi kuvata kaksoistaakan sävyttämänä, johon avioliitto pelkästään lisäsi kuormaa. Taakkaan voidaan myös lisätä työpaikan naisten tuomitseva ja moralisoiva suhtautuminen Marjaan naimattomana äitinä.

11.4 Vaikeuksista selviytymisestä

Jos elämästä selviytyminen on keskeinen elämäntavoite, se saattaa johtaa helposti kyyniseen nykytilanteen hyväksymiseen ja niin sanottuun survivalismiin. Nykyään näyttää enemmän olevan käytössä käsite coping tarkoittamassa selviytymistä, joka voidaan määritellä kyvyksi selviytyä ongelmista. Kysymys olisi siis enemmänkin sosiaalisista taidoista, joita tulee omata päästäkseen hetteikön yli. Prosessin ajan olen pohtinut aika ajoin, missä määrin ihminen on oman kohtalonsa subjekti.

Selviytymisen käsitettä on lähestynyt muun muassa Varpu Lindström (1998, 48) tutkimuksessaan Kanadassa asuneista suomalaisista siirtolaisista, jotka ovat tehneet itsemurhan 1920-luvulla. Yksinäiset miehet ovat haavoittuvaisempia kuin yksinäiset naiset. Naisilla näyttää olevan kyky rakentaa siltoja, luoda sisarsuhteita ja korvikekoteja. Kaikki itsemurhan tehneet suomalaiset siirtolaisnaiset olivat joko

avioliitossa tai avoliitossa tai olivat yksinelättäjänaisia, joilla oli pienet lapset. Samaan aikaan miehet, jotka tekivät itsemurhia neljä kertaa enemmän kuin naiset, olivat lähes poikkeuksetta yksineläviä. (Varpu Lindström 1998, 48.)

Psykologisen lähestymistavan edustajista Tarja Heiskanen (1996, 39-43) viittaa stressi- ja selviytymistutkimuksen uranuurtaja R. Lazarukseen, jonka mukaan selviytymisprosessilla on kaksi suuntaa: 1) ongelman ratkaisemiseen tähtäävä suunta ja 2) tunteiden käsittelyyn tähtäävä suunta. Selviytymistä tukevat voimavaroalähteet, jotka ovat toteutuneet Marjan osalta, voidaan määritellä näin:

- sosiaalinen verkosto	- lapset, lastenlapset, ystävät, hengellinen yhdistys
- onnistumisen kokemukset, läpikäyty kriisi ja siitä selviytyminen	- tunne, että kaikesta voi selvitä, 'on reaalikokemusta'
- elämän perusturva	- koti, tuttu ympäristö, lääkäri
- tiedonkäsittelytaidot, kyky ja taito käsitellä vaikeita asioita	- tarinan kertomisen kyky
- terveyttä tukevat riippuvuudet	- ei riippuvuuksia, tervehtymisen kokemus
- itsekunnioitus ja identiteetin joustavuus ja mukautuvuus	- identiteetti ja roolit
- syyttömyyden/syylisyyden tunne	- ikävät asiat on jätetty taakse

Selviytymisen perustaan ulottuu koko ympäröivän yhteiskunnan kollektiivisen kulttuurin ja arvo-rakenteen paine. Matti Kortteinen on tutkinut työelämässä selviytymistä ja puhuu selviytymisen eetoksesta, joka tarkoittaa, että on vaikeaa, on pakko selviytyä yksin ja selviytyy, mutta monesti kohtalokkain seurauksin. Kortteinen kuvaa eetoksen yhteisen kollektiiviseksi tajunnaksi, jota voidaan kutsua myös kulttuuriseksi arvo- ja merkitysjärjestelmäksi, joka jatkuu ja toistuu sukupolvesta toiseen. Kriisistä selviytymisessä yksi merkittävä tekijä on hallinnan tunne. Yleensä kykenemme elämämme sisäiseen hallintaa tai tulemme ulkoa ohjatuiksi. (Heiskanen 1996, 40-41.) Marja itse pohtii elämänsä vaikeuksia, jotka eivät enää näytä koskettavan muuten kuin ikävinä muistoina:

Mut kun kättelee tätä elämää ihan vakavasti ottaen taaksepäin, niin ne vaikeet vuodet mitkä mulla on ollu, niin ne tuntuu ku niistä lähtee puhumaan, että onkohan ne oikeesti ollu mulla. Ett ne tuntuu, ku puhuis jostain toisesta vieraasta ihmisestä.

Elämään vaikuttavat niin yhteiskunnan kulttuurirakenne, arvot, elämäkatsomus, sosiaalinen vuorovaikutus jne. Arvot voivat olla yhteiskunnassa yleisesti hyväksytyjä niin sanottuja ydinarvoja tai jokaisen henkilökohtaisia arvoja. Arvopohja on selviytymisen pelilauta, jolle palapelin osat asettuvat ja jonka kanssa ne käyvät vuoropuhelua. Kriiseistä tai elämän murroskohdasta selviytymisessä arvoilla on oletettavasti jonkinasteinen selviytymisyrityksiä ohjaava vaikutus. Ne muokkaavat sitä selviytymisen perusmaaperää, jolta kriisiin joutunut viedään eteenpäin. Heiskanen (1996, 45-46) kirjoittaa, että tärkeimmät asiat tutkittavien elämässä jäsentyivät näin: terveys, työ, seesteisyys, ihmissuhteet, perhe, usko Jumalaan tai korkeampiin voimiin, luontoon, isänmaahan ja yhteiskuntaan vaikuttamiseen.

Suomalainen selviytyjä -tutkimukseen osallistuneet haastateltavat ilmaisivat selviytymisen perustaksi seuraavia tekijöitä (Heiskanen 1996, 50): 1) pakko selviytyä yksin, 2) aktiivi usko selviytymiseen, 3) vaikeus hyväksyä haavoittuvuutta, 4) itsensä armahtaminen, realismi ja 5) kyky tehdä päätöksiä, terve "itsekkyyttä". Yksinselviytymisen eetos ilmenee myös Marjalla, 'on yritettävä' tai 'ellettävä kuin AA-lainen, päivä kerrallaan'. Hän on tehnyt vaikeita päätöksiä, mutta myös jättänyt ikävät kokemukset taakseen. Heiskanen (1996, 69, 84-85) jatkaa, että haastateltavien naisten elämän suurimpia kriisejä ovat sydämen surut, kuoleman kohtaaminen ja elämisen huolet. Sydämen surut ovat eroja, jättämissä, hylkäämissä, sairastamista, alkoholismia, lapsista ja perheestä huolehtimista. Naisen selviytymisprosessin ytimenä kulkee ensisijaisesti suhde muihin ja toissijaisesti suhde itseen. Naisen elämän tärkeimpiä ja arvokkaimpia asioita ovat ihmissuhteet ja perhe. Suurimpia elämän kriisejä ovat sydämen surut, joita toinen tai toiset tuovat mukanaan. Elämän katkokohdat nainen kokee useimmiten menetyksinä. Kun läheisillä on vaikeuksia ja vastoinkäymisiä, ja he epäonnistuvat, nainen kokee myös itse epäonnistuneensa. On siis pakko selviytyä, jotta entinen säilyisi. Naisen on pakko selviytyä lasten, perheen, läheisten, oman kodin, pankkilainan, velkaisen tilan vuoksi. Kääntöpuolella selviytymistä kuitenkin hankaloittaa sosiaalisen tuen puute tai vaikeus hakea apua.

11.5 Marjan elämänpolitiikka

Marjan tähänastisista elämänkulkua olen analysoinut Lieblichin et al. narratiivisella metodilla, jonka keskeiset merkitykset olen koonnut taulukoksi oheisella tavalla. Tätä yhteenvedoa nimitän Marjan elämänpolitiikaksi. Kullekin elämänvaiheelle olen antanut myös sitä kuvaavan nimen, metaforan viimeiseksi.

Taulukko. Marjan elämänpolitiikka

	1946-1962	1962-1967	1967-1974	1974-1980	1980-2000
Holistis-sisällöllinen lukutapa (pieni kurjuus ja selviytymisen eetos)	*pieni kurjuus	*pakkolaitos *pinnalle pyrkiminen	*neuvottomuus (äitiys) *väkivallan kokeminen	*sydänsurut *alkoholi	*järjestys
Holistis-muodollinen lukutapa (identiteetti, elämäntapa, tarinatyytit)	*osattomuus	*alistettuna oleminen *nuoruuden vapaus	*sinnittely äitinä ja työläisenä	*turvallisuus (koti)	*seesteisyys
Kategoris-sisällöllinen lukutapa (ihmissuhteet, koulu työ, äitiys)	*kyvyttömyys, ujous *koulussa kiusaaminen	*laitoksen "kaikist suurin luottohenkilö" *itsenäistyminen ja työ	*työpaikan tilanteet muuttuvat *äidin roolin omaksuminen	*työpaikalla kiusaaminen *toinen lapsi	*kyvykkyys ja osaaminen *henkinen koti *eläke ja isoäitiys
Metaforat	Osaton Marja	Eteepäin pyrkivä Marja	Alistettu Marja	Kamppaileva Marja	Karaistunut Marja

Aromaan ja Immosen (1996) kirjan *Lääkäri, lukkari, talonpoika duunari* aiheet vaihtelevat poromiehen historiasta ja elämäntavasta pop-muusikon elämään meidän aikanamme. Lisäksi mukana on kertomus muun muassa lukkarista, sairaanhoitajasta vuosisadan vaihteessa, veturinkuljettajasta ja taiteilijasta sekä Kakolan vangista. Kirja sisältää runsaasti kuvia kertomusten ihmisistä ja paikoista sekä tapahtumista. On ihmisiä työnsä äärellä, viettämässä vapaa-aikaa ja juhlia, on kylä-, henkilö- ja kaupunkikuvia. Mikrohistorian ja -sosiologian kautta voidaan nähdä niin halutessa myös elämänpoliittisia ratkaisuja, vaikka elämänkulun liikkumapiiri on muuttunut viime vuosikymmeninä. Kuitenkin jokaisessa aikakaudessa ihmiset joutuvat ja kykenevät tekemään elämää koskevia päätöksiä ja yksilöllisiä valintoja.

Samaan linjaan asettuu Marjan tarina, josta heijastuu jotain suomalaisen työläisnaisen ja yksinhuoltajan elämästä, hänen elämäntavastaan ja keinoistaan selviytyä päivästä toiseen. Siihen liittyy keskenään aikakauden ilmiöitä ja tapahtumia, henkilökohtaisia tapahtumia sekä hänen oma sisäinen tarinansa siitä, kuinka hän on ne omalla kohdallaan kokenut. Tarinasta välittyvät hänen elämäntapansa, uskomuksensa, eletyt vuodet ja arvionsa menneestä. Ei voi välttyä vaikutelmalta, että kyseessä on myös kamppailu paremman elämän puolesta.

Marjan keskeinen elämänpoliittinen ratkaisu koskee työn jättämistä ja eläkkeelle siirtymistä. Tämän ratkaisun kautta hän haki ratkaisua epätyytyttävään tilanteeseen, toimi vastoin odotuksia ja normeja ja onnistuikin ratkaisussaan. Pienen kurjuuden kuva on muuttunut olennaisesti päätösten myötä. Viimekäden tavoite eli onni on saavutettu ja siitä pidetään kiinni. Tämän ratkaisun kautta toteutuivat Marjan elämän toiset mahdollisuudet (second chances). Hän on päättänyt elämäntavastaan, valinnut ystävänsä ja näkee tulevaisuudessaan uusia mahdollisuuksia. Päätöksellä on ollut merkitystä myös identiteetin, habituksen ja hyvinvoinnin kannalta. Teemat having, loving, being ja doing ovat toteutuneet hänen elämänpolitiikassaan.

12 Jälkikirjoitus

Pian haastattelujen jälkeen yhteydenpitomme väheni muutamaan korttiin ja puhelinsoittoon. Tuona aikana kirjoitin tätä työtä, suoritin viimeisiä kursseja ja kävin välillä töissäkin. Viimeinen tutkimuspäiväkirjan merkintä:

11.1.2000

Soitin Marjalle. Hän vastasi iloisesti, että "eipä ole sinustakaan kuulunut naismuistiin". Se on kyllä totta ja tunsin tuolla hetkellä, että olisi pitänyt soitella useammin. Kerroin opintojeni etenemisestä ja muutenkin rupattelimme hetkisen ja Marja pyysi käymään. Sanoin tulevani helmikuun alkupuolella ja tuovani tekstiä luettavaksi. Kerroin, että haluan hänen kommenttinsa siihen, mitä olen hänestä kirjoittanut. Kysyin terveydestä ja hän kertoi sen olevan hyvä. Myös lähestyvistä presidentinvaaleista keskustelimme hetkisen.

Helmikuussa työ ei ollut vielä niin valmis, että olisin voinut viedä sitä luettavaksi. Maaliskuussa lähetin Marjalle postia kahdesti; teksti oli vielä keskeneräistä. Odotin jännittyneenä kommentteja. Pian tämän jälkeen tapasimme huhtikuun alussa Marjan

kotona; hänen olemuksensa oli saanut uutta ilmettä ja mieliala vaikutti iloiselta. Olohuoneen tyhjälle seinälle oli ilmestynyt toiveiden mukainen Lundia-hylly ja eteisen laipioon Suomessa harvinainen kiinalainen palatsilyhty. Erityisesti isoäitinä olemisen iloista sain kuulla mieltä lämmittäviä tarinoita. Mutta myös eräs tärkeä päätös oli syntynyt: Marja oli hakenut avioeroa, mikä tuntui hyvältä ja tyydyttävältä ratkaisulta tilanteessa, jossa mies asuu toisella puolella kaupunkia ja kumppanuus on rakoillut jo vuosia.

Tutkimuksen suhteen Marjalla ei ollut monia kommentteja, mutta hän halusi korjata pari kohtaa, jotka olin ymmärtänyt väärin. Lisättäköön vielä pyynnöstä, että kertoo olevansa televisiosta riippuvainen ihminen. Kysytyäni myös hänen motiivejaan ryhtyä näinkin pitkälliseen prosessiin hän vastasi halunneensa purkaa sisintään ja kertoa vuosikymmenien ajan padotuista tunteistaan ja kokemuksistaan ymmärtäväiselle kuulijalle. Mikä parasta, oli kertominen tuonut helpotusta. Labovin vaihdokkiteorian mukaan Marja koki haastattelut terapeutisina, minä puolestani sain tutkimusaineistoa lopputyötäni varten, mutta myös oppimiskokemuksia.

Lähteet

Allardt, Erik (1998): Hyvinvointitutkimus ja elämänpolitiikka. Teoksessa: Roos, J.P. & Hoikkala, Tommi (toim.): Elämänpolitiikka. Gaudeamus, Helsinki.

Andrews, Molly (1991): Lifetimes of commitment. Aging, politics, psychology. Cambridge University Press, Cambridge.

Apo, Satu (1998): Kertomusten sisällön analyysi. Teoksessa Mäkelä, Klaus (toim.): Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Gaudeamus, Helsinki.

Aro, Laura (1996): Minä kylässä. Identiteettikertomus haastattelututkimuksen folklorena. SKS, Helsinki.

Aromaa, Vuokko (1996) (toim.): Lääkäri, lukkari, talonpoika, duunari. Lukuja suomalaiseen historiaan. Otava, Helsinki.

Bourdieu, Pierre (1984): Distinction. A Social Critique of the Judgement of Taste. Routledge & Kegan Paul, London, Melbourne and Henley.

Bourdieu, Pierre (1993): La misère du monde. Éditions du Seuil, Paris.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha (1998): Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Vastapaino, Tampere.

Giele, Janet Z. and Elder, Glen H. (1998): Methods of Life Course Research. Qualitative and Quantitative Approach. Sage Publications, Thousand Oaks, London, New Delhi.

Giddens, Anthony (1991): Modernity and Self-Identity. Self and Society in the Late Modern Age. Polity Press, Great Britain.

Gubrium, Jaber F. & Holstein, James A. (1994): *Analyzing Talk and Interaction*. Teoksessa: Gubrium, Jaber F. & Sankar, Andrea (toim.): *Qualitative Methods in Aging Research*. Sage Publications, Thousand Oaks, London, New Delhi.

Haatanen Kalle (1997): Mahdollisuuksien sosiologiaa. *Tiede & Edistys* 1/97, 78-82.

Heiskanen, Tarja (1996): *Elämän palapeli. Johtolankoja vaikeuksista selviytymiseen*. Gummerus, Jyväskylä

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (1985): *Teemahaastattelu*. Gaudeamus, Helsinki.

Hirsjärvi, Sirkka, Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula (1997): *Tutki ja kirjoita*. Kirjayhtymä Oy, Helsinki.

Holstein, James A. & Gubrium Jaber F. (1995): *The Active Interview*. Sage, Thousand Oaks, London, New Delhi.

Hänninen, Sakari (1998) (toim.): *Missä on tässä? SoPhi*, Jyväskylä.

Hänninen, Vilma (1999): *Sisäinen tarina, elämä ja muutos*. Acta Universitas Tamperensis 696, Tampere.

Järvikoski, Aila (1996): *Sisäinen elämäntähtäminen ja sosiaaliset paineet*. Teoksessa: Raitasalo, Raimo (toim.): *Elämäntähtäminen etsimässä*. Kansaneläkelaitos. Sosiaali- ja terveysturvan katsauksia 13, Helsinki.

Kaunismaa, Pekka (1997): *Keitä me olemme? Kollektiivisen identiteetin käsitteellisistä lähtökohdista*. *Sosiologia* 3/1997.

Kaunismaa, Pekka & Laitinen, Arto (1998): *Paul Ricoeur ja narratiivinen identiteetti*. Teoksessa: Kuhmonen, Petri & Sillman, Seppo (toim.): *Jaettu jana - ääretön raja*. Pellervo Oksalan juhlakirja. Jyväskylän yliopisto, Filosofian laitoksen julkaisuja numero 65.

Komujärvi, Leena (1993): Reiskan elämä- ja kuolemakerta. Lisensiaattityö. Sosiaalipolitiikan laitos, Helsingin yliopisto.

Kortteinen, Matti (1997): Kunnian kenttä. Suomalainen palkkatyö kulttuurisena muotona. Hanki ja jää.

Kurttila, Jukka ja Tani, Sirpa (1993): Itähelsinkiläisten identiteetti. Helsingin kaupungin tietokeskuksen tutkimuksia 1993:7, Helsinki.

Lieblich, Amia, Rivka Tuval-Mashiach ja Zilber, Tamar (1998): Narrative Research. Reading, Analysis and Interpretation. Applied Social Research Methods Series. Volume 47. Sage Publications, Inc., London.

Lillrank, Annika (1999): Samspelet mellan verbal och icke-verbal interaktion i forskningsintervjuer. Sosiologia 2/99, 95-108.

Lindström, Varpu (1998): "Kodin" merkitys suomalaiselle siirtolaisnaiselle. Naistutkimus 2/1998.

Lähteenmäki, Maria (1995): Mahdollisuuksien aika. Työläisnaiset ja yhteiskunnan muutos 1910-30-luvun Suomessa. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki.

Nykysuomen sanakirja 1 (1980) Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Nätkin, Ritva (1993): Äitiys ja sukupuolten väliset suhteet. Teoksessa: Piela, Ulla (toim.): Aikanaisia. Kirjoituksia naisten omaelämäkerroista. Tietolipas 127. SKS, Helsinki.

Rajanti, Taina (1996): Kaupunki on ihmisen koti. Tiede & Edistys 4/96.

Rajanti, Taina (1999): Kaupunki on ihmisen koti. Tutkijaliitto, Helsinki.

Raunio, Kyösti (1999): Positivismi ja ihmistiede. Sosiaalitutkimuksen perustat ja käytännöt. Gaudeamus, Helsinki.

Riihinen, Olavi (1996): Elämänhallinta-käsitteen erittelyä ja ongelmia. Teoksessa: Raitasalo, Raimo (toim.): Elämänhallintaa etsimässä. Kansaneläkelaitos. Sosiaali- ja terveysturvan katsauksia 13, Helsinki.

Roos, J.P. (1985): Elämäntapaa etsimässä. Tutkijaliiton julkaisusarja 34, Helsinki.

Roos, J.P. (1988): Elämäntavasta elämäkertaan. Tutkijaliitto, Helsinki.

Roos, J.P. (1996): Pierre Bourdieun pieni ja suuri kurjuus. Teoksessa: Rahkonen, Keijo (toim.): Sosiologisen teorian uusimmat virtaukset. Gaudeamus, Helsinki.

Roos, J.P. (1998): Mitä on elämänpolitiikka. Teoksessa: J.P. Roos & Hoikkala, Tommi (toim.): Elämänpolitiikka. Gaudeamus, Helsinki.

Roos, J.P. & Rotkirch, Anna (1997): Hirveät vanhemmat. Teoksessa: J.P. Roos & Rotkirch, Anna (toim.): Vanhemmat ja lapset. Sukupolvien sosiologiaa. Gaudeamus, Helsinki.

Roos, J.P. & Hoikkala, Tommi (1998): Esipuhe. Teoksessa: J.P. Roos & Hoikkala, Tommi (toim.): Elämänpolitiikka. Gaudeamus, Helsinki.

Saarenheimo, Marja (1997): Jos etsit kadonnutta aikaa. Vastapaino, Tampere.

Sabour, M'hammed (1996): Intellectuals and the Internationalization of Ideas: An Interview with M'hammed Sabour. *International Journal of Contemporary Sociology* Vol 33, No. 2, October 1996, s. 237-253)

Seale, Clive (1999): Validity and Reliability in Qualitative Research (seminaariesitys). Doctoral Programs in Public Health. Tampereen yliopisto, Terveystieteen laitos 29.30.5.2000.

Sulkunen, Pekka ja Törrönen, Jukka (1997): Arvot ja modaalisuus sosiaalisen todellisuuden rakentamisessa. Teoksessa: Sulkunen, Pekka ja Törrönen, Jukka (1997):

Semioottisen sosiologian näkökulmia. Sosiaalisen todellisuuden rakentuminen ja ymmärrettävyys. Gaudeamus, Helsinki.

Taylor, Charles (1995): Autenttisuuden etiikka. Gaudeamus, Helsinki.

Taylor, Charles (1989): Sources of the Self. The Making of the Modern Identity. Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts.

Vilkko, Anni (1997a): Omaelämäkerta kohtaamispaikkana. Naisen elämän kerronta ja luenta. Suomalaisen kirjallisuuden Seuran Toimituksia 663, Helsinki.

Vilkko, Anni (1997b): "Olen viime aikoina ajatellut häntä hyvin paljon". Äiti ja isä tyttären omaelämäkerrallisissa muistoissa. Teoksessa: Roos, J.P. & Rotkirch, Anna (toim.): Vanhemmat ja lapset. Sukupolvien sosiologiaa. Gaudeamus, Helsinki.

Vilkko, Anni (1998): Kodiksi kutsuttu paikka. Tapausanalyysi naisen ja miehen omaelämäkertoista. Teoksessa: Hyvärinen, Matti, Peltonen, Eeva & Vilkko, Anni (toim.): Liikkuvat erot. Sukupuoli elämäkertatutkimuksessa. Vastapaino, Tampere.

Virtanen, Matti (1999): Sukupolven tasot, fraktiot ja elämänkaari. Sosiologia 2/1999.